

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS MOKYKLOS
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

AISTĖ JURKEVIČIŪTĖ
MEDIACIJOS STUDIJŲ PROGRAMA

NUSPĖJAMASIS TEISINGUMAS IR JO PANAUDOJIMAS GINČŲ SPRENDIMO
PROCESE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Prof. dr. Natalija Kaminskienė

Vilnius, 2025

TURINYS

ĮVADAS	3
1.NUSPĖJAMOJO TEISINGUMO SAMPRATA.....	9
1.1.Nuspėjamojo teisingumo ištakos ir samprata	9
1.2. Teorinės ir technologinės prielaidos įtakančios nuspėjamojo teisingumo atsiradimo priežastis	15
1.3. Technologijų pažangos įtaka nuspėjamajam teisingumui	18
2. NUSPĖJAMOJO TEISINGUMO GALIMYBĖS GINČŲ SPRENDIMO PROCESSE	20
2.1.Užsienio šalių praktika naudojant nuspėjamąjį teisingumą.....	20
2.2.Nuspėjamojo teisingumo taikymas: nauda ir privalumai	23
2.3.Nuspėjamojo teisingumo taikymas: rizikos ir trūkumai	29
2.4.Nuspėjamojo teisingumo panaudojimo galimybės ir iššūkiai mediacijoje ir derybose	33
3.VISUOMENĖS POŽIŪRIS Į NUSPĖJAMĄJĮ TEISINGUMĄ: JO VERTINIMĄ, PANAUDOJIMO EFEKTYVUMĄ IR RIZIKAS	38
3.1. Tyrimo instrumentas.....	38
3.2. Tyrimo imtis.....	39
3.3. Tyrimo eigos pristatymas.....	39
3.4. Kiekybinio tyrimo rezultatai ir jų aptarimas.....	40
3.5. Kokybinio tyrimo rezultatai ir jų aptarimas	51
IŠVADOS	68
PASIŪLYMAI	70
LITERATŪROS SĄRAŠAS	71
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	77
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	78
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	79
PRIEDAI	80

IVADAS

Temos aktualumas ir tiriama problema. Dėl informacinių technologijų laimėjimų, visuotinio jų diegimo ir pritaikymo tiek privačiame, tiek ir viešame sektoriuje, dėl besikeičiančio požiūrio į teisės sritį, itin išaugusio teisinių dokumentų prieinamumo elektroninėje erdvėje padidėjimo, išaugo ir informacinių technologijų pasitelkimo poreikis. Kadangi informacinės technologijos užima vis didesnę svarbą ne tik žmogaus kasdieniame gyvenime, bet ir įvairiose visuomenės srityse, ne išimtimi tapo ir teisės sritis. Informacijos kiekis bei itin sparti jos sklaida atveria ne tik daug galimybių, bet ir iššūkių. Siekiant veiksmingo asmens teisės įgyvendinimo, koncentruojantis į ekonomiškumo, operatyvumo principus, kai siekiama kilusį ginčą išspręsti ar bylą išnagrinėti per kaip įmanoma trumpesnę laiką¹, informacinių technologijų taikymas tampa itin aktualus. Dėl to, pasaulio ir Europos šalyse, kaip: Jungtinėse Amerikos Valstijose², Prancūzijoje³, Jungtinėje Karalystėje⁴ informacinės technologijos itin efektyviai realizuojamos teismo procesuose, derybose, mediacijoje⁵.

Sparčiai integruojamos nuolat modernėjančios technologijos teismų veikloje pasižymi ne tik laiko, lėšų sutaupymu, bet ir galimo teisėjo šališkumo pašalinimu, o mediacijoje - proceso efektyvinimu. Nepaisant to, susiduriama ir su įvairiomis problemomis, t. y.: gali būti pažeistas ginčo šalių lygiateisiškumo principas, kai algoritmas⁶, kuris yra susijęs su tam tikros informacijos prašymu, kurios pagrindu sudaromas veikos ar ginčo šalies profilis, palygina šį profilį su panašiais, jau įvestais į sistemą. Šiuo atveju pakanka vienos klaidos ar algoritmui nepateikto elemento apie ginčo šalies profilį, ginčo aplinkybes ir gali atsirasti netinkamos interpretacijos ar analogijos, pažeidžiančios lygiateisiškumo principą, kas iššaukia šališkumo tikimybę⁷. Svarbu nepamiršti ir tokių rizikų, kaip nepakankamas skaitmenintų duomenų kiekis. Nepaisant to, kad skaitmeninimo procesas nuolat vystosi, egzistuoja rizika, jog suskaitmenintų duomenų ne visada pakanka, kad būtų galima

¹ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (1994), 34 str., žiūrėta 2024 m. kovo 8 d., <https://www.infolex.lt/ta/122442:str34>

² Donatas, Murauskas (2020). Dirbtinis intelektas priimanč teismo sprendimą – algoritmų klasifikavimas remiantis teisinio kvalifikavimo stadijomis, p. 57-58, žiūrėta 2024 m. kovo 20d., DOI: <https://doi.org/10.15388/Teise.2020.115.4>

³ Benvenuti, Simone ir Zolea, Sirio (2023). „European courts and predictive justice: a feasible symbiosis?“, *Opinio Juris in Comparatione*, Vol. 1, n. 1, p.62-67, žiūrėta 2024 m. kovo 20 d., <https://www.opiniojurisincomparatione.org/articles/european-courts-and-predictive-justice-a-feasible-symbiosis/>

⁴ Hibah, Alessa (2022). The role of Artificial Intelligence in Online Dispute Resolution: A brief and critical overview, p. 322, žiūrėta 2024 m. kovo 19 d., <https://doi.org/10.1080/13600834.2022.2088060>

⁵ Rukka, Koulou (2019). Law, Technology and Dispute Resolution, p. 43-56; 126-143, žiūrėta 2024 m. kovo 19 d., https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/22821/9781138555389_text.pdf

⁶ Algoritmai – baigtinis formalų taisyklių bei instrukcijų rinkinys, kuris orientuotas į problemų sprendimą ir užduočių vykdymą. Kai reikia apdoroti didelius kiekius duomenų bei generuoti prognozes, algoritmai remiasi matematine logika ir pasitelkia dirbtinio intelekto metodus, kaip mašininis mokymasis, natūralios kalbos apdorojimas (Ugwudike, Pamela (2022) „Predictive Algorithms in Justice Systems and the Limits of Tech-Reformism“ *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, Vol. 11 No. 1, 87).

⁷ Agnė, Juškevičiūtė-Vilienė (2021). Dirbtinis intelektas ir konstitucinė teisė į teisingumą, p. 131-133, žiūrėta 2024 m. kovo 8 d. https://www.researchgate.net/publication/348545803_Dirbtinis_intelektas_ir_konstitucine_teise_i_teisinguma

objektyviai pateikti prognozes, visiškai atitinkančias visą galiojančią teismų praktiką. Jungtinėse Amerikos Valstijose pradėta naudoti „COMPAS“ (pataisomasis pažeidėjų valdymo profiliavimas) programa, bene pirmasis baudžiamosios justicijos srityje taikomas algoritmas. Šios programos veikimo principas grindžiamas kaltinamųjų ir pareigūnų apklausos rezultatais. Pastariesiems pateikiamas klausimynas, kurio atsakymų pagalba nustatoma informacija apie individo praeitį, gyvenamąją vietą, kiek kartų buvo patrauktas atsakomybėn, kaip jaučiasi asmuo šiuo metu bei elgesio įvairiose gyvenimo situacijose ypatumus. Suvedus duomenis, algoritmo pagrindu pateikiama tikimybė, kiek konkretus asmuo linkęs pakartotinai daryti nusikalstamas veikas. Jungtinėse Amerikos Valstijose 2016 m. atlikto tyrimo pagalba buvo nustatyta, kad „COMPAS“ naudojamas algoritmas buvo diskriminacinio pobūdžio. Vienas iš tokių pavyzdžių, kai 2014 m. du asmenys buvo apkaltinti įsilaužimais ir vagystėmis, tačiau pasitelkiant „COMPAS“ programą, tarp šių dviejų asmenų atsirado gana didelis asmens potencialaus pavojingumo vertinimo skirtumas. Baltaodis asmuo buvo įvertintas 3 pavojingumo lygiu, o juodaodis asmuo - 8 lygiu. Kaip paaiškėjo, juodaodžio potencialaus pavojingumo vertinimas buvo žymiai aukštesnis todėl, kad algoritmas konfigūravo didesnę pakartotinio nusikaltimo riziką asmenims, kurie priklauso spalvotojų rasei⁸. Dar vienas panašus atvejis užfiksuotas, kai algoritmas, kurio pagalba nustatomas užstato dydis, buvo „nusiteikęs“ prieš afroamerikiečius⁹.

Jei būtų galimybė iš anksto patikimai prognozuoti bylos teisme baigtį, galimai dingtų žmonių noras bylinėtis teisme. Tačiau informacinių technologijų panaudojimas, siekiant nustatyti galimą teismo sprendimo rezultatą atsiremiant į jau esamą teismų praktiką kelia techninių bei etinių klausimų. Nors ir teisės srities atstovams, teisėjams, mediatoriams sumažėja darbo krūvis, kadangi algoritmų pagalba analizuojami gausūs teisės šaltiniai, išrenkama taikytina teisė, dėl ko sudaromos galimybės efektyviau konsultuoti savo klientus sprendžiant ginčus mediacijos ar derybų pagalba, ar palengvinant bylinėjimąsi teisme, tačiau tas pats sprendimo priėmimas, atsiremiant į jau esamą praktiką, kelia abejonių pagrindinių teisingumo ir demokratijos principų atžvilgiu¹⁰. Tokios abejonės atsiranda dėl to, kad yra sunku nustatyti, kaip ir kodėl algoritmai pasiekia tam tikrą rezultatą, ar nėra klaidų algoritmų atžvilgiu, ar algoritmai visas asmenų grupes vertina vienodai, ar algoritmų priimtas sprendimas yra patikrintas ir patvirtintas teisėjo ar mediatoriaus. Tai mažina žmonių pasitikėjimo teisingumu jausmą¹¹.

⁸ Andra Ifimieci, Mihai Ifimieci (2022). Law And It Technologies. Predictive Justice, p. 169-173, žiūrėta 2024 m. kovo 9 d. <https://web-p-ebshost-com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&sid=23d1edb8-c82d-448a-acd9-14de0254e091%40redis>

⁹ Juškevičiūtė-Vilienė, *Supra note.*, p. 129

¹⁰ Zaina, Ait-Ali (2023). Predictive justice in the age of artificial intelligence: Advantages and disadvantages, p.196-197, žiūrėta 2024 m. kovo 8 d. <https://web-p-ebshost-com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=cf8de0ab-0b6e-40fc-9637-6438733812a3%40redis>

¹¹ Bhishm Khanna (2021) Predictive Justice: Using AI for Justice. Centre for Public Policy Research., žiūrėta 2024 m. kovo 21 d., <https://www.cpvr.in/wp-content/uploads/2021/05/PREDICTIVE-JUSTICE-USING-AI-FOR-JUSTICE-2.pdf>

Taigi, nuspėjamąjį teisingumą galima apibrėžti kaip informacinių technologijų panaudojimą, siekiant nustatyti galimą teismo sprendimo rezultatą atsiremiant į jau esamą teismų praktiką. Prieš pradėdant ginčą, šio proceso pagalba galimas ginčo teisinių pasekmių išgryninimas ir galutinio sprendimo numatymas. Nuspėjamas teisingumas remiasi dirbtinio intelekto pajėgumais/resursais algoritminiais modeliais¹², kurie gali pateikti įžvalgas ir rekomendacijas apie ginčo eigą ar teismo sprendimą. Nuspėjamojo teisingumo pagalba mediacijoje ir derybose sudaromos palankios galimybės pasiekti abipusiai tinkamą susitarimą, nes kiekvienai iš šalių žinant prognozuojamą ginčo baigtį, šalys gali nenorėti švaistyti laiko teismo procesui ir sprendimą priimti pačios nedelsdamos, taip pat turėdamos galimybę savaip išspręsti ginčą, jeigu jo teisminė baigtis neatrodo tenkinanti abiejų šalių interesus. Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad teismo sprendimo baigties žinojimas gali ir atgrąsyti šalis nuo susitarimo, nes kuri nors iš jų gali jaustis užtikrinta savo teisumu ir nenorėti ieškoti kompromisinių variantų, t. y. pasirinktų sulaukti teismo sprendimo.

Svarbu pažymėti ir tai, kad teismo sprendimo baigties žinojimas gali ir atgrąsyti šalis nuo susitarimo, nes kuri nors iš jų gali jaustis užtikrinta savo teisumu ir nenorėti ieškoti kompromisinių variantų, t. y. pasirinktų sulaukti teismo sprendimo. Taigi, šis procesas orientuotas į teisėtumo padidinimą, efektyvumą, greitį, tačiau taip pat kelia iššūkius, susijusius su skaidrumu, sąžiningumu ir asmens duomenų apsauga¹³.

Mediacijos ir derybų atveju, kai sprendžiami ginčai itin svarbus žmogiškas suvokimas, empatija ir intuicija. Dėl to gali kilti etikos problemos, kurios susijusios su žmogiškosios prigimties trūkumu. Dirbtinis intelektas¹⁴ naudoja itin didelius kiekius duomenų, dėl ko mediacijos ir derybų atvejais taip pat gali kilti problemos, susijusios su saugumo ir privatumo klausimais, ypač tada, kai kalbama apie jautrią informaciją. Sprendžiant ginčus, kai informacinės technologijos panaudojamos, siekiant nustatyti galimą teismo sprendimo rezultatą atsiremiant į jau esamą teismų praktiką, gali lemti šališkus sprendimus. Algoritmais grįsti sprendimai gali slopinti žmogaus teisinį išradingumą, jei priimami sprendimai nėra įvertinti visais konteksto aspektais.

Tiriamos problemos ištirimo lygis. Nuspėjamojo teisingumo ir jo panaudojimo ginčų sprendimo procese ypatumus nagrinėjo: Gallese¹⁵, Falletti¹⁶, kurie gilinasi į nuspėjamojo teisingumo

¹² Algoritminiai modeliai yra tam tikras analizės įrankis, padedantis apdoroti didelį informacijos kiekį, taip sudarydamas sąlygas efektyviam ir objektyviam sprendimų priėmimui (Kolkman, Daan (2020). The usefulness of algorithmic models in policy making, *Science Direct*, Volume 37, Issue 3, 2, žiūrėta 2024 m. gruodžio 18 d., <https://doi.org/10.1016/j.giq.2020.101488>

¹³ Khanna, *Ibid.*, 4-10

¹⁴ Dirbtinis intelektas – „Žmonių sukurta programinė įranga“ (Murauskas (2020) p. 56)

¹⁵ Chiara Gallese (2022). Predictive justice in light of the new AI Act proposal, p.1-2, žiūrėta 2024 m. kovo 10 d. https://www.researchgate.net/publication/363136368_Predictive_justice_in_light_of_the_new_AI_Act_proposal

¹⁶ Elena Falletti (2022). Human Rights Protection and High-Risk AI Systems: The Spanish Model in Gender-Based Violence Prevention, p. 1-3, Carlo Cattaneo - LIUC University, žiūrėta 2024 m. kovo 10 d. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4085224

keliamas rizikas, susijusias su piliečių teisių bei laisvių pažeidimais, diskriminacija¹⁷. Zaina¹⁸ nagrinėjo nuspėjamojo teisingumo privalumus ir trūkumus; Myltseva¹⁹ sutelkė dėmesį į nuspėjamojo teisingumo teisinę prigimtį ir principus; Vasdani²⁰ nagrinėjo Estijoje vykusio ginčo, trukusio tris mėnesius, aplinkybes, kai buvo pasinaudota internetine ginčų sprendimo priemone, kurioje naudojami algoritmai, išmanantys ginčo šalių derybų principus bei taktikas ir padedantys siekti susitarimo.

Nuspėjamojo teisingumo panaudojimo ginčų sprendimo procese ypatumus konstituciniu atžvilgiu nagrinėjo Brenner ir kt.. Iftimiei & Iftimiei gilinasi į nuspėjamojo teisingumo veikimo principus, modelius, kurie jau yra įgyvendinami Jungtinėse Amerikos Valstijose, Prancūzijoje. Taip pat aiškinasi ar technologijomis grįstas metodas – nuspėjamasis teisingumas gali būti pagrindine priemone priimant teisinius sprendimus ir ar gali teisingumo vykdyme pakeisti žmogų²¹.

Lietuvos autoriai, kaip Murauskas, gilinasi į dirbtinio intelekto priimant teismo sprendimą – algoritmų klasifikavimą²²; Jūškevičiūtė-Vilienė nagrinėjo dirbtinio intelekto ir konstitucinės teisės ypatumus²³; Gaubienė sutelkė dėmesį į dirbtinio intelekto strategiją Lietuvoje²⁴; Grigas - į dirbtinio intelekto ypatumus, lygindamas dirbtinį intelektą su žmogiškuoju²⁵.

Pasak užsienio šalių ir Lietuvos autorių, nepaisant to, kad algoritmais grįsti sprendimai nėra apsaugoti nuo faktiniais įrodymais grįstos kritikos ir gali lemti įvairias problemas, tačiau apskritai duomenų mokslas ir teisės sandūra gali suteikti didžiulę naudą teisės srityje, o nuspėjamasis teisingumas ir yra žingsnis šia kryptimi. Šia tema tiek Lietuvos, tiek užsienio šalių autoriai aktyviai susidomėję, tačiau jos ištirtumas ir gilumas riboti.

Baigiamojo darbo reikšmė. Nuspėjamojo teisingumo panaudojimas ginčų sprendimo procese tiek užsienio šalyse, tiek ir Lietuvoje dar naujas reiškinys, dėl ko mokslinių tyrimų apie esamas šio reiškinio perspektyvas trūksta, ypatingai Lietuvoje. Dėl to, aptariamose temos rezultatai gali sėkmingai pasitarnauti atliekant tolesnius tyrimus šioje srityje ir tuo pačiu būti naudingi efektyviai integruojant nuspėjamojo teisingumo realizavimą ginčų sprendimo procese tiek teismų praktikoje, tiek ir mediacijoje bei derybose.

¹⁷ Chiara Gallese, *Supra note*, p. 2-6

¹⁸ Zaina, *supra notet*. p.170-172

¹⁹ Myltseva, Veronika (2019). The legal nature and principles of the predictive justice. *Recht der Osteuropäischen Staaten*, No. 3, p.59-62, žiūrėta 2024 m. kovo 9 d. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/924850.pdf>

²⁰ Tara Vasdani (2019). From Estonian AI Judges to Robot Mediators in Canada, U.K., *The lawyer's daily*, žiūrėta 2024 m. kovo 9 d. <https://www.lexisnexis.ca/en-ca/ihc/2019-06/from-estonian-ai-judges-to-robot-mediators-in-canada-uk.page>

²¹ Andra Iftimiei, Mihai Iftimiei, *supra. Note*. 169-175

²² Murauskas, *Supra note*, 56-66

²³ Juškevičiūtė-Vilienė, *Supra note*, 120-133

²⁴ Gaubienė, Neringa (2019). „Lietuvos dirbtinio intelekto strategija: ar teisingai suprantamas dirbtinis intelektas?“ *Teisė.pro*, žiūrėta 2024 m. kovo 22 d., <https://www.teise.pro/index.php/2019/08/26/n-gaubiene-lietuvos-dirbtinio-intelektto-strategija-ar-teisingai-suprantamas-dirbtinis-intelektas/>

²⁵ Grigas, Jonas (2018). „Ar dirbtinis intelektas pralenks žmogiškąjį?“, žiūrėta 2024 m. kovo 22 d., <https://mokslosriuba.lt/kartumesgalime/2018/03/26/ar-dirbtinis-intelektas-pralenks-zmogiskaji/>

Tyrimo tikslas – ištirti nuspėjamojo teisingumo panaudojimo ginčų sprendimo procese teisme, mediacijoje bei derybose galimybes ir iššūkius.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti nuspėjamojo teisingumo sampratą ir teorines, technologines prielaidas nuspėjamajam teisingumui atsirasti.
2. Ištirti nuspėjamojo teisingumo galimybes ginčų sprendimo procese.
3. Ištirti nuspėjamojo teisingumo panaudojimo iššūkius ir problematiką.
4. Ištirti visuomenės požiūrį į nuspėjamąjį teisingumą: vertinimą, panaudojimo efektyvumą ir rizikas.

Tyrimo metodai. Siekiant ištirti nuspėjamojo teisingumo sampratą, teorines, technologines prielaidas įtakančias nuspėjamojo teisingumo atsiradimo priežastis, naudojamas mokslinės literatūros analizės metodas.

Pasitelkiant mokslinės literatūros ir kitų dokumentų analizės ir apibendrinimo metodus, siekiama ištirti nuspėjamojo teisingumo galimybes ginčų sprendimo procese.

Siekiant ištirti visuomenės požiūrį į nuspėjamąjį teisingumą: vertinimą, panaudojimo efektyvumą ir rizikas, pasitelkiamas kiekybinis tyrimo metodas (anketinė apklausa), kurios dalį sudaro demografinio pobūdžio klausimai, susiję su amžiumi ir profesija; klausimai, susiję su požiūriu, nuomone į nuspėjamąjį teisingumą, t. y.: kokius privalumus ir trūkumus respondentai įžvelgia nuspėjamojo teisingumo technologijų taikyme ginčų sprendime; ar pastarosios technologijos gali pagerinti ginčų sprendimų efektyvumą ir kokioms sritims gali turėti didžiausią poveikį; ar nuspėjamojo teisingumo technologijų taikymas galėtų padidinti teisingumo prieinamumą; kokie didžiausi iššūkiai, susiję su šių technologijų naudojimu ir kokių papildomų teisinių ar reguliavimo priemonių reikia, kad būtų užtikrintas nuspėjamojo teisingumo technologijų sąžiningas naudojimas ir pan.

Siekiant apibendrinti kiekvieną darbo skyrių, kiekybinio tyrimo rezultatus ir suformuluoti išvadas bei pasiūlymus, naudojamas apibendrinimo metodas.

Baigiamojo darbo rengimo metu, esant sudėtingoms sakinių konstrukcijoms, buvo pasitelkiamas generatyvinio dirbtinio intelekto įrankis „ChatGPT“. Kai mano pačios suformuluotos teksto pastraipos ar sakiniai kėlė stilistinių arba kalbos aiškumo iššūkių, buvo suformuluojami pavieniai sakiniai arba pastraipos, kurios, pasinaudojus dirbtinio intelekto įrankiu „ChatGPT“ buvo stilistiškai ir gramatiškai tikslinamos.

Tyrimo struktūra. Pirmoje darbo dalyje atliekama nuspėjamojo teisingumo sampratos, teorinių, technologinių prielaidų įtakančių nuspėjamojo teisingumo atsiradimo priežastis analizė. Sutelkiamas dėmesys į technologijų pažangos įtaką nuspėjamajam teisingumui.

Antroje darbo dalyje siekiama atskleisti nuspėjamojo teisingumo galimybes ginčų sprendimo procese. Šiuo atveju koncentruojamasi į užsienio šalių praktiką naudojant nuspėjamąjį teisingumą, t. y.: nuspėjamojo teisingumo taikymą, naudą, privalumus, rizikas ir trūkumus. Taip pat aptariamos nuspėjamojo teisingumo panaudojimo galimybės ir iššūkiai mediacijoje ir derybose.

Trečioje dalyje atliekama tyrimo rezultatų analizė, kurios pagalba siekiama išsiaiškinti teisės sričių atstovų požiūrį į nuspėjamąjį teisingumą, kaip šį reiškinį vertina ir kokias galimybes, kokius iššūkius šia tematika mato.

Ginamieji teiginiai: nuspėjamasis teisingumas gali atlikti tik pagalbinę funkciją ginčų sprendimo procese, tačiau negali ir neturi pakeisti teisingumo vykdymo, mediacijos ar derybų procesų.

1.NUSPĖJAMOJO TEISINGUMO SAMPRATA

1.1.Nuspėjamojo teisingumo ištakos ir samprata

Dar prieš kelis dešimtmečius teisės doktrinoje vyravo požiūris, kad siekiant pažangios sistemos kūrimo, reikalingos formaliai pateiktos atitinkamos žinios. Šis pateikimas įprastai apima tiek atitinkamas taisykles bei sąvokas, tiek ir algoritmus, kurių dėka daromos išvados iš pastarųjų žinių. Toks požiūris dominavo ir ankstyvuoju dirbtinio intelekto bei teisės mokslo raidos etapuose, kai dar tik buvo bandoma orientuotis į teisinių ekspertinių sistemų kūrimą. Pastarosioms sistemoms perteikiamos, skaitmenine raiška, tam tikros teisinės žinios, kaip pvz. (atitinkamos teisinės taisyklės, faktai, sąvokos), įdiegiamas inferencinis variklis, kurio dėka sudaromos sąlygos taikyti žinių bazę, naujoms žinioms išvesti. Koncentruojantis į teisinių žinių atvaizdavimą, sukuriama skirtingi loginiai formalizmai, apimantys atitinkamas kalbos taisykles, modalinę ir aprašomąją logiką, klasikinę logiką, formaliąją argumentaciją ir pan.. Apskaičiuojamųjų modelių dėka sutelkiamas dėmesys į tam tikrus išvadų formavimo procesus, apimančius atvejo analizes, deducinius, indukcinius, tikimybinus, nuginčijamuosius ir pan.²⁶.

Vienas ryškiausių simbolinio požiūrio, dirbtiniame intelekto, pavyzdžių yra teisinės ekspertinės sistemos. Kurių veikimas grindžiamas simbolių manipuliavimu, kurie iš esmės vaizduoja abstrakčius objektus, sąvokas ar tam tikrus informacijos atspindžius. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad pastarųjų sistemų atžvilgiu, nėra atsižvelgiama į simbolių turinį ar prasmę, nes loginės struktūros to nefiksuoja. Tokio pobūdžio samprotavimo būdas pasižymi grynai formaliu procesu. Taip samprotavimas vyksta manipuliuojant atitinkamais simboliais, tačiau nesuvokiant pastarųjų prasmės. Ilgainiui, buvo išvystytos dviejų tipų teisinės ekspertinės sistemos, kurios grindžiamos atitinkamomis sąvokomis ir taisyklėmis bei sistemos, kurios grindžiamos bylomis. Administracinėse srityse, kaip socialinė apsauga ar mokesčiai buvo orientuojamasi į taisyklėmis pagrįstą sistemą. Pastarosioms sritims būdingi sudėtingi taisyklių tinklai, turintys konkrečias reikšmes ir įprastai reglamentuojantys tiksliai apibrėžtus bei neginčijamus atvejus²⁷. Kaip pvz.: atitinkamos taisyklės, apibrėžiančios socialinės apsaugos išmokų skyrimo sąlygas. Tokios taisyklės dažniausiai apima kriterijus, susijusius

²⁶ Contissa, Giuseppe (2016). „Rule-based systems per il diritto. Modelli e sistemi per la gestione e applicazione di regole“, p. 189-197, Arcia: Aracne, žiūrėta 2024 m. lapkričio 20 d. https://almastart.unibo.it/primo-explore/fulldisplay?vid=39UBO_VU&tab=default_tab&docid=39UBO_SEBINA_DSUBO04797680&lang=it_IT&context=L&query=lsr03,exact,318&offset=0

²⁷ Susskind, Richard (2011). „Expert Systems in Law: A Jurisprudential Approach to Artificial Intelligence and Legal Reasoning“. Modern Law Review, 49 (2), 168-194, žiūrėta 2024 m. lapkričio 20 d. https://www.researchgate.net/publication/227998190_Expert_Systems_in_Law_A_Jurisprudential_Approach_to_Artificial_Intelligence_and_Legal_Reasoning žiūrėta 2024 m. lapkričio 20 d.

su asmens amžiumi, pajamomis, turtu, šeimynine padėtimi ir t.t., kurių konkretus turinys gali būti išsamiai aprašytas kitose taisyklėse. Taigi, tokių sistemų, grindžiamų taisyklėmis išskirtinumas pasižymi tuo, kad galima remtis visomis atitinkamomis taisyklėmis, konkrečiais atvejais, jeigu pastarosios taisyklės išreikštos tikslia, jose įtvirtinta kalba²⁸.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad daugeliu atveju, taisyklėmis pagrįstos sistemos geba pateikti tinkamus sprendimus įvairiose situacijose. Vienas iš sėkmingų sistemos pavyzdžių – „Oracle Policy Automation“ (šiuo metu įvardijama kaip „Oracle Intelligent Advisor“). Pastaroji sistema taikoma tiek Jungtinėje Karalystėje, Jungtinėse Amerikos Valstijose, Australijoje, tiek ir Prancūzijoje, kurios taikymo sritys apima imigraciją, socialines išmokas bei mokesčius²⁹. Programinė įranga „ReMIDA“ didelio pasisekimo sulaukė Italijoje³⁰. Reikšmingas aspektas tai, kad žiniomis pagrįstos sistemos gali būti naudojamos, kaip priemonės prognozėms atlikti. Sistemai pateikus visus naujo atvejo požymius bei charakteristikas, suformuotus kaip taisykles, ji gebėtų pati taikyti jas bei daryti išvadas remiantis tomis taisyklėmis nagrinėjamoje byloje. Pastaroji išvada iš esmės prognozuoja, kokį sprendimą priimtų kompetentingas asmuo, kaip pvz.: taisyklėmis grindžiama sistema sudaro palankias galimybes žmogui įvertinti tikimybę, jog prašymas dėl socialinės apsaugos išmokų bus patenkintas. Pastarosios prognozės tikslumą lemia teisinių žinių inžinieriaus, kuris sukūrė atitinkamas sistemos taisykles bei sąvokas, gebėjimas įvertinti ir numatyti, kaip atitinkamą kompetenciją turintis sprendimų priėmėjas taikys teisės normas bei vertins konkretaus atvejo faktus. Kalbant apie teisinius procesus, kai tiek faktai, tiek ir atitinkamos sąvokos bei taisyklės gali būti ginčijamos, sistemoms, kurios grindžiamos taisyklėmis, kyla iššūkių³¹. Kadangi teisminių sprendimų atvejais dažnai atsiranda tam tikrų niuansų, susijusių su kontekstiniais aiškinimais, kurių nėra galimybės aprėpti griežtomis taisyklėmis. Kadangi, keičiantis įstatymams bei teisiniams precedentams, gali atsirasti nauja, su konkrečia byla susijusi informacija, bylos nagrinėjimo metu, statiškos grindžiamos taisyklėmis sistemos negali į pastarąją informaciją atsižvelgti. Esant diskrecijos poreikiui, kad būtų galima įvertinti atitinkamus faktinius scenarijus, atsižvelgiant į teisinius tam tikrus principus bei politinius tikslus, taisyklėmis grindžiamoms sistemoms taip pat kyla sunkumų. Tokios sistemos

²⁸ Goertzel, Ben (2014). „Artificial General Intelligence: Concept, State of the Art, and Future Prospects“. *Journal of Artificial General Intelligence* 5(1), p. 13-16, žiūrėta 2024 m. lapkričio 21 d. DOI:[10.2478/jagi-2014-0001](https://doi.org/10.2478/jagi-2014-0001)

²⁹ Chinta, Swetha (2019), „The role of generative AI in oracle database automation: Revolutionizing data management and analytics“. *World Journal of Advanced Research and Reviews*, 04(01), 54–063, žiūrėta 2024 m. lapkričio 23 d., DOI:[10.30574/wjarr.2019.4.1.0075](https://doi.org/10.30574/wjarr.2019.4.1.0075)

³⁰ ReMida Famiglia (2023). „The legal advice software for calculating maintenance payments“, žiūrėta 2024 m. lapkričio 24 d., <https://www.remidafamiglia.com/index.php>

³¹ Benvenuti, Simone ir Zolea, Sirio (2023). „European courts and predictive justice: a feasible symbiosis?“, *Opinio Juris in Comparatione*, Vol. 1, n. 1, p.62-67, žiūrėta 2024 m. kovo 20 d., <https://www.opiniojurisincomparatione.org/articles/european-courts-and-predictive-justice-a-feasible-symbiosis/>

dažniausiai pasižymi tam tikromis „mechaninėmis jurisprudencijos“ ribomis, kai bylos gali būti nagrinėjamos tik pagal iš anksto nustatytas taisykles³².

Antrajai teisinių ekspertinių sistemų klasei būdinga tai, kad šios remiasi ne tam tikromis taisyklėmis, bet teisminėmis bylomis. Vietoj to, kad remtųsi iš anksto numatytomis taisyklėmis bei logikos principais, pastarosios sistemos žinias ir sprendimus formuoja analizuodamos sukaupią teisminių bylų praktiką. Ši sistema sukurta siekiant užtikrinti teisinių samprotavimų galimybę, pasinaudojant ankstesnių bylų eiga bei priimtais sprendimais³³. Vienas iš bylomis grindžiamų sistemos pavyzdžių – HYPO sistema, kuri taikoma komercinių paslapčių pažeidimo bylose. Pastarosios sistemos žinių bazėje kaupiami atitinkami precedentai, kai kiekvienas iš jų yra aprašomas arba anotuojamas pateikiant jo rezultatą bei šiam rezultatui palankių ar nepalankių veiksmų rinkinį. Vienas iš pavyzdžių, kai atsakovas žino apie ieškovo tam tikrą veiklą ir tam tikros sąlygos buvo įgyvendintos, tai leistų daryti išvadą apie komercinės paslapties pažeidimą. Bei atvirkščiai, kiti veiksniai patvirtintų išvadą, kad pažeidimo nėra, kaip pvz.: ieškovo bendravimas derybų metu arba atitinkama gauta informacija³⁴.

Remiantis pastaraisiais veiksniais, sistema, kuri naudoja analogiškus samprotavimus, gali numatyti naujos bylos baigtį. Kitaip tariant, šios sistemos veikimo principas grindžiamas naujų bylų veiksmų lyginimu su precedентаis, kuriuose panašūs veiksniai sąlygojo atitinkamą rezultatą ir tuo remiantis yra prognozuojamos naujos bylos rezultatas. Sistema, kuri grindžiama bylomis, orientuota į būsimų bylų prognozavimą: atsižvelgiant į ankstesnių bylų duomenų bazes bei taikant bylų argumentavimo technikas, sistema pasitelkdama analogiją geba numatyti būsimų bylų baigtis. Tokio pobūdžio užduotis yra sudėtingesnė lyginant su taisyklėmis grindžiamos sistemos kūrimu. Visų pirma, svarbu atkreipti dėmesį į daug laiko reikalaujantį procesą, kai nuosekliai priskiriami visi svarbūs veiksniai dideliame bylų rinkiniui. Visų antra, bylų rinkiniuose gali atsispindėti užduotį atlikusių ekspertų šališkumas. Svarbus ir tas faktas, kad atvejo atvaizdavimas gali ir neparodyti visų sprendimus lemiančių aspektų. Tam, kad būtų galima įveikti minėtus apribojimus, eksperimentuojama su natūralios kalbos apdorojimo technologijomis, kai siekiama automatiškai susieti veiksmus su atitinkamais atvejais³⁵.

Apibendrinus, daroma išvada, kad kalbant apie ekspertines sistemas, kurios remiasi žmogiškuoju žinių perteikimu remiantis taisyklėmis ir sąvokomis arba su byla susijusiais veiksniais, itin reikšmingos priemonės teisės taikymo srityje, ypačingai tais atvejais, kai reikalingas taisyklių

³² Ashley, Kevin, (2019). A Brief History of the Changing Roles of Case Prediction in AI and Law, *Law in Context A Socio-legal Journal* 36(1), 98-103, žiūrėta 2024 m. gruodžio 13 d., DOI:10.26826/law-in-context.v36i1.88

³³ Javed, Kashif, Li, Jianxin (2024). Artificial intelligence in judicial adjudication: Semantic biasness classification and identification in legal judgement (SBCILJ), *Journal Heliyon*. 10, p. 4-7, žiūrėta 2024 m. gruodžio 2 d., <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e30184>

³⁴ Ashley, Kevin.D. (1991). „Reasoning with cases and hypotheticals in HYPO“, *International Journal of Man-Machine Studies*, Volume 34, p. 755-757, žiūrėta 2024 m. gruodžio 2 d., [https://doi.org/10.1016/0020-7373\(91\)90011-U](https://doi.org/10.1016/0020-7373(91)90011-U)

³⁵ Ashley, *Ibid*, 757-769

aiškumo užtikrinimas bei analoginis mąstymas. Taip geriau suprantama teisinių sprendimų logika bei taikymo praktika, o atitinkamų technologijų dėka, kaip pvz. natūralios kalbos apdorojimas, galimas dar didesnis pastarųjų veiksmingumo užtikrinimas. Šiuo atveju, kalbant apie teisinius samprotavimus, apimančius taisyklių bei sąvokų taikymą, svarbus ir gebėjimas rasti tinkamus sprendimus, išgryninti bylų analogijas ir tuo pačiu sutelkti dėmesį į socialinius ir žmogiškuosius teisės taikymo aspektus.

Kalbant apie nuspėjamąjį teisingumą, svarbu atkreipti dėmesį, kad tai labai sparčiai besivystanti sritis, susijusi su atitinkamomis technologijomis, kaip dirbtinis intelektas ir algoritmai, kurie ir įtakoja teisės praktikos pokyčius. Kai naudojami pažangūs duomenų analizės metodai, siekiant prognozuoti tam tikrus teisių procesų rezultatus, sudaromos palankios galimybės teisinių sprendimų objektyvumo didinimui ir teisinės sistemos efektyvumo užtikrinimui³⁶. Šiame darbe algoritmai yra įvardinami kaip viena iš pagrindinių priemonių, kurios dėka ir yra realizuojamas nuspėjamasis teisingumas, kadangi algoritmais vadinami atitinkami taisyklių bei instrukcijų rinkiniai yra orientuoti į tam tikrų problemų sprendimus bei atitinkamų užduočių vykdymą³⁷. Pastarieji pasitelkiami, kai atsiranda atitinkamų duomenų analizavimo, sprendimų modeliavimo ir prognozių kūrimo poreikis. Tuomet, kai reikia apdoroti itin didelius duomenų kiekius ir sugeneruoti atitinkamas prognozes, algoritmai remdamiesi matematine logika bei pasitelkdami dirbtinio intelekto metodus, kaip mašininių mokymąsi ar natūralios kalbos apdorojimą, užtikrina pavestų funkcijų įgyvendinimą³⁸.

Taigi, kai atsiranda teisinių sprendimų rezultatų prognozavimo bei teisinių procesų objektyvumo ir efektyvumo užtikrinimo poreikis, nuspėjamasis teisingumas, pasitelkia algoritmus, kurie ir atlieka itin reikšmingą vaidmenį. Pastarųjų dėka automatizuojama teisinių duomenų analizė ir identifikuojami pasikartojantys dėsningumai, prognozuojamos bylų baigtys ir tuo pačiu atpažįstami galimi šališkumo šaltiniai. Svarbu sutelkti dėmesį į algoritmų apmokymus, su tikslu išvengti galimos diskriminacijos ar šališkumo rizikos teisės sprendimuose. Dėl to, svarbu, kad pastarieji būtų apmokomi remiantis kokybiškais bei objektyviais duomenimis³⁹.

Apibendrinant, nustatyta, kad algoritmų dėka nuspėjamajam teisingumui suteikiamas atitinkamas technologinis pagrindas, kuris būtinas, siekiant prognozuoti teisinių procesų rezultatus bei identifikuojant galimus rizikos veiksnius.

Kadangi racionalus apskaičiuojamumas - dėl aiškumo ir nuoseklumo itin reikšmingi tiek teisėkūroje, tiek ir bylose teisėje, logiškai pagrįsto nuspėjamumo užtikrinimas itin svarbus, kai kalbama apie teisinės veiklos sėkmę bei veiksmingumą. Kaip autoriai teigia, teisės doktrinoje tai jau senai įtvirtinta, tačiau nepaisant to, šiuolaikinių diskusijų kontekste, nuspėjamasis teisingumas

³⁶ Benvenuti, Sirio, *Supra note*, 4-5

³⁷ *Ibid.*, 57

³⁸ Javed, Li, *Supra note*, 4

³⁹ Ifitimiei (2022), Law And It Technologies. Predictive Justice, *Adjuris.ro*, 172-173, žiūrėta 2024 m. gruodžio 12 d <https://www.adjuris.ro> › revista › article

vertinamas, kaip viena pažangiausių dirbtinio intelekto technologijų, kurios paskirtis yra teisinių procesų tendencijų ir sprendimų analizė bei prognozių pateikimas, kaip pvz. natūralios kalbos apdorojimo ir mašininio mokymosi atvejais, sudėtingų algoritmų dėka analizuojami teismų sprendimai, siekiant daryti tikimybinės naujų teisinių bylų baigties prognozes ir tuo pačiu sudaryti prielaidas šalims ir teisėjui priimti kuo tinkamesnius sprendimus. Atsižvelgiant į radikaliausias pozicijas, algoritminiai sprendimai, realizuojami naudojant minėtas ir kitas atitinkamas dirbtinio intelekto technologijas, galėtų prisidėti prie teisėjo vaidmens transformacijos⁴⁰, bet apie tai plačiau aptariama 2.3 skyriuje.

Plėtojamas dialogas vis didesniu mastu apie tai, kad nuspėjamojo teisingumo atžvilgiu, didėja lūkesčiai dėl jo potencialo teisinėje sistemoje. Remiantis nuspėjamojo teisingumo šalininkais, galima teigti, kad jo dėka orientuojamasi į veiksmingumo padidinimą, t.y.: teisių procesų racionalizavimą, neišnagrinėtų bylų skaičiaus sumažinimą ir didesni teisinių rezultatų vienodumo ir nuspėjamumo skatinimą⁴¹. Nepaisant privalumų, atsirado ir tam tikrų kritinių vertinimų bei nuogąstavimų, susijusių su algoritmų integravimu į teisinius procesus, dėl galimų scenarijų, pagal kuriuos teisėjai bei teisės specialistai gali tam tikrus darbo aspektus perleisti pastarosioms technologijoms, tokiu būdu perkeliant teisinę veiklą į algoritmų kontroliuojamą teisinę aplinką⁴². Svarbu pažymėti, kad nuomonės svyruoja nuo perdėto optimizmo iki skepticizmo, o nuspėjamojo teisingumo technologijų potencialas vis dažniau pripažįstamas visame pasaulyje. Toks didėjantis susidomėjimas, valstybinių institucijų lygiu, orientuotas į didėjančią vyriausybės finansavimą, tam tikras iniciatyvas ir atitinkamus projektus, kurių dėka koncentruojamasi į įvairiapusių prognozavimo analizės, mašininio mokymosi bei dirbtinio intelekto taikymo teisingumo srityje ištyrimą. Pastarosios iniciatyvos apima įvairias sritis, t.y.: nuo prognozuojamos policijos veiklos, rizikos vertinimo skiriant bausmes iki bylų baigties prognozavimo ir teismų išteklių paskirstymo optimizavimo⁴³. Autorių teigimu, nuspėjamasis teisingumas orientuotas į teisinių rezultatų numatymą, atsižvelgiant į teismų ir administracinius precedentes bei atitinkamus teisės aktus ir teisės principus. Automatizuoto argumentavimo kontekste, koncentruojamasi į prognozavimo galimybių sukūrimą, siekiant padėti teisininkams įvertinti naujų bylų perspektyvas⁴⁴. Nors sėkmingas nuspėjamojo teisingumo automatizavimas buvo ribojamas tiek tradicinių metodų, kurie grindžiami logika, neefektyvumu, tiek ir ribota skaičiavimo galia bei ribota duomenų prieiga. Tačiau dėl dabartinio dirbtinio intelekto spartaus vystymosi, kuris neatsiejamas nuo mašininio mokymosi bei natūralios kalbos apdorojimo metodų, atsirado palankios sąlygos teisinių prognozių pokyčiams. Šiuo metu, kalbant apie dirbtinio

⁴⁰ Ashley, Kevin, *Supra note*, 98-103

⁴¹ Benvenuti, Sirio, *Supra note*, 7-9

⁴² Zaina. *Supra note*. 170-172

⁴³ Zekos, Georgios I., (2022). Advanced Artificial Intelligence and Robo-Justice, 350-356, DOI:10.1007/978-3-030-98206-5

⁴⁴ Benvenuti, Sirio, *op cit*, 4-9

intelekto sistemos galimybes, pastarosios geba apdoroti itin didelius teisinių duomenų kiekius, siekiant sudėtingų dėsningumų nustatymo ir prognozių parengimo, kai tikslumas prilygsta ar net pranoksta žmogaus galimybes⁴⁵.

Benvenuti ir Zolea nuspėjamąjį teisingumą apibrėžia, kaip nuodugnią kompiuterinę didžiulės apimties teisinių precedentų analizę, atliekamą algoritmais ir kurios paskirtis analizuoti, įvertinti ir numatyti galimą teismo sprendimą⁴⁶. Autoriai atkreipia dėmesį į tai, kad turint tiksłą orientuotą į skirtingų galimų teisminių ginčų baigčių tikimybės apskaičiavimą, nuspėjamas teisingumas neatsiejamas nuo idėjų, kurios susijusios su matematinių modelių naudojimu ir atitinkamų skaičiavimo metodų⁴⁷.

Pasak Lazar ir Stone, nuspėjamas teisingumas, veikiantis jurisprudencijos ir technologijų sankirtoje, apima dirbtinio intelekto ir algoritmų naudojimą, koncentruojantis į teismo sprendimų prognozavimą. Pastarosios sistemos, apdorojamos itin didelius ankstesnių teismo sprendimų duomenų kiekius, siekia identifikuoti atitinkamus dėsningumus bei šablonus, galinčius nulemti būsimų bylų eigą ir rezultatus⁴⁸.

Meneceur teigimu, nuspėjamas teisingumas grindžiamas algoritmais, kurių dėka, analizuojant ankstesnius sprendimus, galimas teisminių rezultatų modeliavimas. Remiantis Stanfordo universiteto mokslinių tyrimų pagrindu, nustatyta, kad jei prognozavimo algoritmai teisingai sukonfigūruojami, tai teismų klaidų skaičiaus sumažinimas gali siekti 10 proc.⁴⁹. Kalbant apie prognozuojamojo teisingumo programinę įrangą, svarbu pažymėti, kad ši įvertina į kompiuterį įvestus teisminius duomenis ir pateikia statistiškai tikėtiniausią sprendimą. Dėl ko Nouri ir kt. nuspėjamojo teisingumo sampratą laiko tam tikra skaičiavimo priemone⁵⁰. Tuo tarpu Martins požiūriu, nuspėjamas teisingumas yra kaip tam tikra kompiuterinė priemonė su įdiegtu dirbtiniu intelektu, kuri atsižvelgiant į ankstesnius sprendimus panašiose bylose, padeda numatyti teismo bylos baigtį⁵¹.

Apibendrinant nuspėjamojo teisingumo ištakas, dirbtinio intelekto kūrimo pradžia teisėje prasidėjo nuo tam tikro simbolinio požiūrio, kai žmogus turėjo koncentruotis į formalių atitinkamų žinių pateikimą, apimančią tam tikras sąvokas, taisykles bei algoritmus. Svarbu atkreipti dėmesį į tai,

⁴⁵ Morison, John, Harkens, Adam, (2019). Re-engineering justice? Robot judges, computerised courts and (semi) automated legal decision-making, *Legal Studies* 39(4), 1-18, žiūrėta 2024 m. gruodžio 15 d., DOI:10.1017/lst.2019.5

⁴⁶ Benvenuti, *op.cit.*, 57-58

⁴⁷ *Ibid*, 57-58

⁴⁸ Lazar, Stone, *Supra. Note*, 731-732

⁴⁹ Meneceur, Yannick (2024). From predictive justice to generative Artificial Intelligence. Village de la Justice, žiūrėta 2024 m. gruodžio 16 d., <https://www.village-justice.com/articles/justice-predictive-intelligence-artificielle-generative,48945.html>

⁵⁰ Nouri, Zouhaier; Salah, Walid Ben; Omrane, Nayel Al (2024). Artificial Intelligence and Administrative Justice: An Analysis of Predictive Justice in France., *Hasanuddin Law Review* 10 no. 2 , 121., žiūrėta 2024 m. gruodžio 16 d., DOI:10.20956/halrev.v10i2.5541

⁵¹ Martins, João, Marques (2024). „The Impacts of Predictive Justice in Civil Litigation“. *International Journal of Procedural Law*. žiūrėta 2024 m. gruodžio 17 d., <https://brill.com/view/journals/ijpl/ijpl-overview.xml>

kad teisinių ekspertinių sistemų veikimas vyko per tam tikrų simbolių manipuliaciją, nesuvokiant pastarųjų prasmės. Sistemų kūrimo pagrindą sudarė atitinkamos loginės struktūros bei griežtai apibrėžti modeliai. Įprastai sistemos buvo skirstomos į grįstas taisyklėmis arba ankstesnių teismų praktika. Ypatingu produktyvumu pasireiškė tokiose srityse, kaip mokesčiai ir socialinė apsauga.

Gilinantį į nuspėjamojo teisingumo sampratos apibrėžimą, nepavyko rasti Lietuvos autorių, kurie šią sampratą išsamiai analizuotų, tačiau pastebėta, kad pastarieji sutelkė dėmesį į nuspėjamojo teisingumo tokius fragmentus, kaip dirbtinis intelektas ir jo taikymas teismo sprendimų priėmimo, algoritmų klasifikavimo ypatumai. Apžvelgus užsienio autorių nuspėjamojo teisingumo sampratą, pastebėta, kad dauguma autorių atkreipia dėmesį į tikslumą, nuodugnumą, didelę ankstesnių teisminių rezultatų analizę ir teismo sprendimų, ginčų baigčių apskaičiavimą. Tačiau, mano nuomone, optimaliausias nuspėjamojo teisingumo apibrėžimas pateiktas autoriaus - Khanna, kuris prognozuojamąjį teisingumą įvardina kaip didelio kiekio duomenų analizę, kuri naudojama pasitelkiant dirbtinio intelekto technologijas ginčų rezultatams prognozuoti⁵². Taigi galima teigti, kad nuspėjamojo teisingumo dėka sudaromos palankios galimybės teisėjams ir kitiems teisinės sistemos dalyviams priimti sprendimus ir tuo pačiu skatinamas operatyvesnis bylų sprendimas.

1.2. Teorinės ir technologinės prielaidos įtakojančios nuspėjamojo teisingumo atsiradimo priežastis

Teorinės ir technologinės prielaidos, kurios įtakojo nuspėjamojo teisingumo atsiradimą, yra glaudžiai susijusios su teisinės analitikos ir dirbtinio intelekto pažanga⁵³. Šiandien turimi dideli duomenų kiekiai, kuriuos galima analizuoti naudojant pažangesnius algoritmus, leidžia teisės atstovams geriau suprasti dėsningumus ir prognozuoti teisinių ginčų baigtį⁵⁴. Tuo pačiu metu, teorinės teisingumo sampratos ir metodologiniai pokyčiai teisėje skatina ieškoti efektyvesnių ir labiau pagrįstų sprendimo būdų, kurie pagrindžia nuspėjamojo teisingumo taikymą.

Dėl naujų revoliucinių dirbtinio intelekto pasiekimų, nuspėjamojo teisingumo analizės įrenginiams dažnai priskiriamos tiesioginės ar būsimos galimybės atkartoti žmogaus intelektą, o tai neprisideda prie tinkamo informacijos apdorojimo ir analizės technologijų vertinimo. Siekiant

⁵² Khanna, *Supra note*, 4

⁵³ Wirtz, Bernd W., Weyerer, Jan C., Carolin Geyer (2019). Artificial Intelligence and the Public Sector—Applications and Challenges, *International Journal of Public Administration*, Taylor & Francis Journals, vol. 42(7), 596-615, žiūrėta 2024 m. birželio 10 d. <https://ideas.repec.org/a/taf/lpadxx/v42y2019i7p596-615.html>

⁵⁴ Aleš, Završnik (2019). Algorithmic justice: Algorithms and big data in criminal justice settings. Volume 18 (5), 625-638, žiūrėta 2024 m. birželio 10 d. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1477370819876762>

teisingo samprotavimo apie nuspėjamąjį teisingumą svarbu remtis pastaraisiais principais: dirbtinis intelektas nėra vienas, homogeniškas objektas: tai iš tikrųjų yra mokslų ir technologijų (matematikos, statistikos ir informatikos) rinkinys, galintis apdoroti duomenis ir jais remiantis atlikti sudėtingas užduotis⁵⁵. Svarbu pažymėti ir tai, kad šios technologijos nekuria intelekto savaime, o veikia indukciniu būdu: kai automatizuotai susiejamas stebėjimų rinkinys su galimu rezultatų rinkiniu, pasitelkiant iš anksto sukonfigūruotas įvairias savybes. Tokiu būdu yra kuriami ryšiai tarp skirtingų teisinių sprendimų leksikos grupių, kas reiškia, kad sistema dirba su įvairiomis teismų sprendimų dalimis, kurios susijusios su tam tikra leksika bei jų grupėmis (teisinėmis sąvokomis, terminais, fazėmis, kurios yra naudojamos teismų sprendimuose). Ryšių kūrimas, kai sistema analizuoja ar nustato ryšius, koreliacijas tarp atitinkamų duomenų reiškia, kad orientuojamasi į analizės sistemas arba algoritmus, kas ir apdoroja teismo sprendimus. Taip siekiama kuo išsamesnės ir kuo tikslesnės analizės nuspėjamojo teisingumo srityje. Svarbu pažymėti, kad siekiant užtikrinti patikimumą itin reikšminga naudojamų duomenų kokybė bei pasirinktos mašininio mokymosi technikos⁵⁶.

Teorinės prielaidos įtakojančios nuspėjamojo teisingumo atsiradimo priežastis susijusios su teisine analitikos plėtra, kurios dėka skatinami empiriniai tyrimai, atitinkama statistinė analizė. Taip orientuojamasi į teisės sistemos veikimo supratimą ir labiau pagrįstų sprendimų priėmimą⁵⁷. Tuo tarpu ekonominės analizės teisėje, kai remiamasi prielaida, kad teisinės normos bei sprendimai vertinami atsižvelgiant į jų poveikį visuomenės išteklių paskirstymui bei elgesio reguliavimui, naudos didinimui, koncentruojamasi į teisės aktų bei teisinių sprendimų analizavimą bei prognozavimą, pasitelkiant ekonominius modelius ir principus. Taigi, ekonominės analizės teisėje esmė yra racionalus pasirinkimas, kai teisėjų priimami sprendimai koncentruoti į tam tikros naudos ir vertės maksimizavimą⁵⁸.

Sekanti teorinė prielaida įtakojanti nuspėjamojo teisingumo atsiradimo priežastis yra susijusi su teisiniu determinizmu⁵⁹, kuris neatsiejamas nuo nuostatos apie teisinių sprendimų sistemingą nuspėjimą, kai yra remiamasi tam tikrais modeliais bei atitinkamomis taisyklėmis. Kas susiję su teisės pozityvizmo teorijomis, teigiančiomis, kad teisė yra formalizuota ir struktūrizuota sistema⁶⁰.

⁵⁵ European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) (2018). European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment, 42-74, žiūrėta 2024 m. birželio 15 d. <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>

⁵⁶ European Commission for the Efficiency of Justice, *Supra note.*, 42-74

⁵⁷ Razmetaeva, Yulia (2023). The Rule of Law Crisis: Between Indefinable Values and Technological Determinism, 1-2, žiūrėta 2024 m. birželio 16 d., <https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1817778/FULLTEXT01.pdf>

⁵⁸ Osbeck Mark (2018). Lawyer as Soothsayer: Exploring the Important Role of Outcome Prediction in the Practice of Law. University of Michigan Law School, 70-73, žiūrėta 2024 m. liepos 2 d., <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3020&context=articles>

⁵⁹ Teisinis determinizmas yra tam tikras požiūris, kurio pagalba koncentruojamasi į subjektyvių sprendimų sumažinimą bei tokį teisės taikymo modelį, kuris grindžiamas apskaičiuojamais teisinių situacijų rezultatais. Tokios koncepcijos pagalba pabrėžiamas teisinių sprendimų prognozuojamumas, teisinis tikrumas bei standartizavimas. (Razmetaeva (2023), p. 1).

⁶⁰ Razmetaeva, *Ibid*, 3-5

Kalbant apie technologines prielaidas įtakančias nuspėjamojo teisingumo atsiradimo priežastis, visų pirma svarbu išskirti dirbtinio intelekto plėtrą, kai algoritmų bei mašininio mokymosi dėka sudaromos galimybės analizuoti didelius duomenų rinkinius bei atsižvelgiant į juos daryti atitinkamas prognozes. Pastarųjų technologijų dėka atsiranda galimybės apdoroti itin didelius kiekius teismo sprendimų su tikslu rasti pasikartojančius šablonus bei koreliacijas⁶¹.

Kita technologinė prielaida įtinkanti nuspėjamojo teisingumo atsiradimą – „Big data“ didžiųjų duomenų analizė, kai generuojami dideli kiekiai duomenų, kurie naudojami dirbtiniams algoritmams mokytis. Šios technologijos dėka duomenys efektyviai apdorojami bei analizuojami⁶².

Dirbtinio intelekto sistemos supranta ir analizuoja teismų dokumentus ir atitinkamus tekstus, išskiriant reikšmingą informaciją bei generuojant išvalgas natūralios kalbos apdorojimo technologijų pagalba. Taigi, natūralios kalbos apdorojimo technologijos taip pat prisideda prie nuspėjamojo teisingumo atsiradimo priežasčių⁶³.

Kompiuterinio modeliavimo ir simuliacijos technologijų dėka galimas virtualių modelių kūrimas, o tai sudaro galimybes imituoti teismų sprendimų priėmimo procesą bei prognozuoti galimų sprendimų alternatyvas, atsižvelgiant į įvesties duomenis⁶⁴.

Debesų kompiuterija dar viena technologija, kurios dėka saugomi bei apdorojami dideli duomenų kiekiai nuotoliniuose serveriuose, kas lemia lengvesnę prieigą prie teisinių duomenų ir tuo pačiu efektyvumo užtikrinimo⁶⁵.

Apibendrinant poskyrį galima teigti, kad nuspėjamojo teisingumo atsiradimą įtakojo technologinių ir teorinių veiksnių sąveikos. Teorinių prielaidų ir empirinių tyrimų dėka galimas aiškus supratimas apie nuspėjamąjį teisingumą, o technologinių naujovių pagalba suteikiamos reikiamos priemonės nuspėjamojo teisingumo realizavimui.

⁶¹ Mohamed Enas Quteishat Ali (2024), Predictive Modelling in Legal Decision-Making: Leveraging Machine Learning for Forecasting Legal Outcomes, *Journal of Electrical Systems* 20(3), 20260-2062, žiūrėta 2024 m. liepos 2 d., https://www.researchgate.net/publication/380981542_Predictive_Modelling_in_Legal_Decision-Making_Leveraging_Machine_Learning_for_Forecasting_Legal_Outcomes

⁶² Završnik, *Supra note*. 624-626

⁶³ Neha Jain, Somya Rastogi (2019). Speech Recognition Systems – A Comprehensive Study Of Concepts And Mechanism, 1-3, žiūrėta 2024 m. birželio 18 d., DOI:10.26480/aim.01.2019.01.03

⁶⁴ Tao Luan (2024). A Comprehensive Review of Simulation Technology: Development, Methods, Applications, Challenges and Future Trends, 1-5, žiūrėta, 2024 m. birželio 18 d., DOI:10.62677/IJETAA.2405119

⁶⁵ Demetris Vrontis et.al. (2021). Artificial intelligence, robotics, advanced technologies and human resource management: a systematic review, *International Journal of Human Resource Management*, 33(3), p. 9-18 žiūrėta 2024 m. liepos 11 d., https://www.researchgate.net/publication/349383945_Artificial_intelligence_robotics_advanced_technologies_and_human_resource_management_a_systematic_review

1.3. Technologijų pažangos įtaka nuspėjamajam teisingumui

Mokslinėje literatūroje, vienais atvejais sutelkiamas dėmesys į informacinių technologijų galimybes, kai šios savarankiškai priima atitinkamus sprendimus, kitais atvejais koncentruojamasi į technologijų gebėjimus rasti reikiamą informaciją iš turimų duomenų rinkinių ir atlikti šių duomenų analizę. Tačiau, tiek vienu, tiek ir antru atveju informacinių technologijų siūlomos galimybės sąlygoja ir naujus iššūkius. Nepaisant to, dėl besikeičiančio požiūrio teisės srityje, padidėjusio teisinių dokumentų prieinamumo elektroninėje erdvėje, visuotinio technologijų diegimo, technologijų pažangos įtaka nuspėjamajam teisingumui itin didelė. Tokia situacija vyrauja dėl to, kad teisės praktikoje bylos baigties prognozavimas visada buvo labai svarbus, o informacinių technologijų naudojimas šioje srityje sudarė palankias perspektyvas nuspėjamojo teisingumo atsiradimui⁶⁶.

Siekiant geriau suprasti kaip veikia nuspėjamasis teisingumas, svarbu išskirti jo pagrindinius komponentus, kuriuos galima suskirstyti į nuspėjamojo teisingumo komponentus:

didžiųjų duomenų analizę, kai naudojami dideli duomenų rinkiniai su ankstesniais teismų sprendimais, teisiniais dokumentais bei atitinkamais teisės aktais. Dirbtinio intelekto algoritmų dėka aptinkami pasikartojantys šablonai ir koreliacijos. Kaip jau minėta 1.1 poskyryje, didžiųjų duomenų „Big data“ dėka, galimas ne tik efektyvus duomenų rinkimas bei jų apdorojimas, sudarantis galimybes daryti tam tikras prognozes ir išvadas, bet ir gilesnės įžvalgos tiek apie teismų sprendimų priėmimo procesus, tiek ir apie pačią teisės praktiką;

mašininį mokymąsi, kai atliekant bylos faktų, atitinkamų teisės normų bei panašių bylų ir teisėjų priimtų sprendimų logikos analizės, naudojant istorinius duomenis, mašininio mokymosi algoritmai mokomi tam, kad būtų galima prognozuoti būsimus sprendimus⁶⁷. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad dirbtinio intelekto ir mašininio mokymosi dėka galima automatizuota analizė, kai teisiniai dokumentai ir teisiniai sprendimai analizuojami didelėmis apimtimis, o šablonai ir tendencijos, kurias galima naudoti prognozėms daryti, identifikuojami. Taigi, mašininio mokymosi algoritmų dėka galima kurti modelius, nuspėjančius bylų baigtis⁶⁸;

natūralios kalbos apdorojimą, kai analizuojami tekstiniai teisės aktai, teismo sprendimai, koncentruojantis į svarbios informacijos išgavimą ir sudarant galimybes dirbtinio intelekto algoritmams geriau suprasti teisinius tekstus⁶⁹. Kalbant apie teisinių dokumentų analizę ir automatizuotą dokumentų apdorojimą itin svarbu tai, kad pasitelkus natūralios kalbos apdorojimo

⁶⁶ Murauskas, *Supra note.52-63*

⁶⁷ Mohamed , *Supra note.2060-2062*

⁶⁸ Peseckaitė-Kibickienė, Gytaitė (2022). Mašininio mokymo grįstų sprendimų keliama svarbiausi dabartiniai teisiniai iššūkiai, 7-8, Vilniaus universitetas. Magistro darbas.

⁶⁹ Jain, Rastogi, *Supra note.1-3*

technologijas išskiriama svarbi informacija, o automatizuotas teisinių dokumentų rengimas, analizė bei pateikimas padeda taupyti tiek laiką, tiek ir išteklius.

Išskiriant nuspėjamojo teisingumo komponentus, pastebima, kad dirbtinio intelekto priemonės pasižymi didesniu tikslumu, nes gali apdoroti didžiulį informacijos kiekį. Nepaisant to, žmogus, dirbdamas kartu su dirbtiniu intelektu, gali „pranokti bet kurį iš jų atskirai“⁷⁰. Dirbtinio intelekto modeliai, leidžiantys atlikti prognozavimo analizę, gali pasiūlyti daugelio problemų sprendimus su kuriais susiduria mūsų teismų sistemos, kaip pavyzdžiui, ilgai nagrinėjamų bylų, teismų praktikos nenuoseklumo ir kt. Norint išnaudoti visą šios technologijos potencialą, atsiranda poreikis įvairių formų dirbtinio intelekto, reaguojančio į įvairias teises sąlygas. Kaip pvz.: kompiuterinis modeliavimas ir simuliacijos pasižymi ne tik teismų sprendimų priėmimo proceso imitavimu ir galimų sprendimų alternatyvų prognozavimu, bet ir rizikos vertinimu, kai vertinama teisinių veiksmų rizika bei galimos pasekmės. Dėl ko tiek advokatams, tiek ir pastarųjų klientams sudaromos palankios sąlygos priimti tinkamus sprendimus⁷¹.

Murausko teigimu, viešojo sektoriaus algoritmizavimo dėka būtų užtikrinamas „*teismų veiklos efektyvinimas ir kokybės didinimas įtraukiant daugiau galimybių remtis algoritmų pagrindu teikiama informacija. <...> „Teismo sprendimo priėmimas – dažnai su kompleksinės informacijos analize susijusio klausimo sprendimas. Tad sudėtingos informacijos apdorojimas, padedant algoritmams, gali būti daug žadantis*“⁷². Svarbu pažymėti, kad debesų kompiuterija šiuo atžvilgiu taip pat vaidina itin reikšmingą vaidmenį, nes jos dėka atsiranda galimybės saugoti didelius kiekius duomenų bei lengvesnė prieiga prie jų, kas itin svarbu teisinių technologijų, naudojančių didelius duomenų rinkinius atžvilgiu.

Technologijų pažangos įtaka nuspėjamajam teisingumui pasižymi tuo, kad suteikia ne tik galimybes daryti tam tikras prognozes ir išvadas, bet ir gilesnes įžvalgas tiek apie teismų sprendimų priėmimo procesus, tiek ir apie pačią teisės praktiką. Advokatams ir pastarųjų klientams sudaromos palankios sąlygos priimti tinkamus sprendimus ginčų sprendimo atvejais ir tuo pačiu didinamos galimybės dirbti efektyviau, nes padeda taupyti laiką ir išteklius. Taigi, technologijų pažangos dėka sudaromos galimybės kurti patogesnius vartotojui būdus, leidžiančius lengviau naudotis sudėtingomis teisinėmis technologijomis ir analitiniais įrankiais.

⁷⁰ Katz, *Supra note*.

⁷¹ Wirtz, *Supra note*. 596-601

⁷² Murauskas, *Supra note.*, 58

2 NUSPĖJAMOJO TEISINGUMO GALIMYBĖS GINČŲ SPRENDIMO PROCESĖ

2.1. Užsienio šalių praktika naudojant nuspėjamąjį teisingumą

Nuspėjamasis teisingumas, kaip naujausių technologijų ir teisės sankirtos reiškiny, įgauna vis didesnę reikšmingumą pasauliniu mastu. Užsienio šalių patirtis šioje srityje atskleidžia, kaip pažangūs duomenų analizės metodai ir dirbtinis intelektas gali būti naudojami siekiant prognozuoti nusikalstamumo rizikas, optimizuoti teisėsaugos išteklius ir tuo pačiu priimti labiau pagrįstus sprendimus ginčų sprendimo procese. Vienas iš pavyzdžių – Estija. Šioje šalyje buvo planuojama įvesti dirbtinio intelekto nepriklausomą teisėją, kuris galėtų priimti sprendimus dėl ieškinių, kurių suma neviršija septynių tūkstančių eurų. Tačiau Estijos teisingumo ministerija 2022 m. vasario mėnesį išleido paaiškinimą, jog šiuo metu neturi dirbtiniu intelektu paremtų sistemų, o vieninteliame transkripcijos projekte yra naudojamas mašininis mokymas⁷³. Tuo tarpu Vokietijoje gan plačiai naudojamos dirbtiniu intelektu paremtos sistemos vagysčių ir įsilaužimų aptikimo srityse, prognostinės policijos veikloje. Kalbant apie prognostinę policijos veiklą, svarbu pažymėti, kad tai yra tam tikra policijos darbo kryptis, kai pasitelkiami atitinkami statistiniai modeliai bei algoritmai. Jie naudojami tada, kai orientuojamasi į nusikalstamumo rizikos tam tikrose vietose arba tarp tam tikrų asmenų numatymą. Šiuo atveju naudojama speciali programinė įranga, kurios dėka analizuojami duomenys bei pateikiamos įžvalgos apie galimas grėsmes⁷⁴.

Prancūzijos atveju, startuolis naudojantis tiek dirbtinį intelektą, tiek ir „Big data“ duomenis su tikslu prognozuoti teismų galimus sprendimus, vadinasi „Predictice“. Šios sistemos pagalba analizuojami teismų sprendimai ir pateikiami tikimybių vertinimai apie galimus teismų sprendimus, kas padeda advokatams geriau pasiruošti byloms. Tačiau ne visi bandymai, susiję su nuspėjamojo teisingumo programine įranga buvo sėkmingi. Vienas iš pavyzdžių, kai 2017 m. Šiaurės Prancūzijos miestuose Douai ir Rennes išbandyta nuspėjamojo teisingumo programinė įranga nepateisino lūkesčių. Nors ir Prancūzijos Teisingumo ministerijos iniciatyva buvo nutarta eksperimentuoti su dviem apeliacinėmis instancijomis, iš tikrųjų buvo atlikta civilinių ir komercinių sprendimų analizė atsižvelgiant į visus šalies apeliacinius teismus. Programinės įrangos pagalba buvo siekiama sukurti tokią sprendimų priėmimo priemonę, kuri esant poreikiui padėtų sumažinti per daug didelį teismo sprendimų kintamumą, atsižvelgiant į lygybės principą. Eksperimento rezultatų dėka konstatuota, kad

⁷³ Campbell, *Supra note*. 345

⁷⁴ Stepanyan, Anna, (2019). Predictive analytics in the prognostic activity of the police of modern states, p. 44-46, žiūrėta 2024 m. liepos 28 d., https://www.researchgate.net/publication/338734267_Predictive_analytics_in_the_prognostic_activity_of_the_police_of_modern_states

išbandyta programinė įranga ne tik, kad neturi pridėtinės vertės teisėjų priimamiems sprendimams, bet ir yra šališka. Programinės įrangos šališkumas pasižymėjo netinkamais rezultatais ir painiava, kuri gali būti lemtinga teisėjų samprotavimams⁷⁵.

Jungtinėse Amerikos Valstijose naudojama programinė įranga – „Compas“, kuri pasitelkiama ne tik teismuose, bet ir įkalinimo įstaigose, kai reikia įvertinti bausmę atliekančių asmenų riziką ir priimti sprendimą dėl lygtinio paleidimo. Šios programinės įrangos pagalba analizuojami įvairūs duomenys ir pateikiami rekomendacinio pobūdžio pasiūlymai teisėjams dėl galimo nusikalstamumo rizikos lygio. Šioje valstybėje taip pat naudojamos platformos, kurios sudaro palankias galimybes teisininkams priimti atitinkamus sprendimus ar strategijas, siekiant efektyvaus bylos nagrinėjimo, nuteistųjų rizikos pakartotinai nusikalsti įvertinimo⁷⁶.

Teisinių technologijų startuoliai „ROSS Intelligence“⁷⁷, „Lex Machina“ pasitelkiant dirbtinį intelektą, atlieka teisinių dokumentų analizes ir išgrynina galimas teisėjų sprendimų prognozes⁷⁸.

Jungtinėje Karalystėje pasitelkiama platforma pavadinimu „HooYu“. Šios platformos pagalba, teisiniuose procesuose, nustatoma asmens tapatybė bei atliekamas rizikos vertinimas. Pastaroji technologija naudojama, siekiant užtikrinti organizacijų veiklos atitiktį teisės aktams, atitinkamiems reguliavimo reikalavimams, kaip pvz.: pinigų plovimo bei kovos su terorizmo finansavimu direktyvų atžvilgiais, užtikrina organizacijų veiklos skaidrumą ir teisinį nepriekaištingumą. Taip pat padeda patikrinti atitinkamus dokumentus ir informaciją, kuri susijusi su asmens tapatybės dokumentais, biometriniais duomenimis, koncentruojantis į rizikos, kuri susijusi su sukčiavimo, asmens tapatybės vagysčių atvejais bei kitomis nusikalstamomis veiklomis. Ši technologija itin reikšminga, kai teisėsaugos, finansų srityse siekiama užtikrinti įstatymų laikymąsi⁷⁹.

Kanadoje prognozuojamos mokesčių teisės bylos ir kiti teisminiai ginčai pasitelkiant „Blue J Legal“, kurio pagalba išanalizuojami ankstesni teismų sprendimai ir jų pagrindu pateikiamos tiek prognozės, tiek ir rekomendacijos teisės atstovams. Tokiu būdu yra geriau suprantami galimi bylos rezultatai⁸⁰. „Blue J Legal“ įdiegta dirbtinio intelekto sistema, kurios pagalba teisininkai turi galimybę ne tik analizuoti teisės aktus, bet ir prognozuoti teismo baigtis. Dirbtinio intelekto ir duomenų analizės

⁷⁵ European Commission for the Efficiency of Justice, *Supra note*. 41-47

⁷⁶ Christoph Engel, Lorenz Linhardt & Marcel Schubert (2024). Code is law: how COMPAS affects the way the judiciary handles the risk of recidivism, 1-15, žiūrėta 2024 m. liepos 27 d., <https://link.springer.com/article/10.1007/s10506-024-09389-8>

⁷⁷ Filipsson Fredrik, (2025). What is ROSS Intelligence and How Does it Use AI?, žiūrėta 2025 m. sausio 8 d., <https://redresscompliance.com/what-is-ross-intelligence-and-how-does-it-use-ai/>

⁷⁸ European Commission for the Efficiency of Justice, *op.cit.*, 16-18.

⁷⁹ Elizabeth Tiarks (2022). Report on Artificial Intelligence and the Administration of Justice in the United Kingdom Predictive Justice, 2-10, žiūrėta 2024 m. liepos 28 d., <https://penal.org/sites/default/files/files/A-14-2023.pdf>; Digital Identity Tracker (2018). Onboarding And Authenticating A Global User Base.

⁸⁰ Tim Wilbur (2023). Blue J Legal co-founder Benjamin Alarie on how AI is powering a new generation of legal tech, Canadian Lawyer, žiūrėta 2024 m. liepos 28 d., <https://www.canadianlawyermag.com/resources/legal-technology/blue-j-legal-co-founder-benjamin-alarie-on-how-ai-is-powering-a-new-generation-of-legal-tech/374021>

pagalba sistema įvertina teigiamo sprendimo gavimo tikimybę arba nustato galimą riziką. Ši sistema itin plačiai naudojama mokesčių teisės srityje ir ji yra pagrįsta jau esama teisine informacija, tačiau svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad faktinė bylos baigtis priklauso nuo konkrečių bylos aplinkybių ir kitų atitinkamų veiksmų⁸¹. Reikšmingas aspektas tai, kad naudojant tradicines mokesčių tyrimų priemones, norint gauti atsakymą, reikia itin daug valandų analizuoti atitinkamus šaltinius. Naudojant „Blue J Legal“ galima per kelias sekundes gauti išsamius atsakymus į mokesčių klausimus, kartu su įterptomis citatomis ir patikimais šaltinių sąrašais⁸².

Singapūre teisės akademijoje įdiegta „LawNet“ platforma, kuri veikia naudojant tiek dirbtinį intelektą, tiek ir „Big data“ didžiulius duomenis. Platformos pagalba atliekami teisiniai tyrimai ir prognozės. Tai priemonė, kurios pagalba teisininkai ir mokslininkai bei kitos suinteresuotos šalys turės galimybę prieiti tiek prie teismo sprendimų, atitinkamų teisės aktų, tiek ir kitų teisinių dokumentų, tiek ir gauti bylų apibendrinimo paslaugas. Pastarosios paslaugos tikslas yra orientuotas į teismo sprendimų santraukų parengimą pagal (Singapore Law Reports) struktūrą, kurios pagrindiniai elementai yra: faktai, kai dėmesys sutelkiamas į bylos esmę ir svarbiausius aplinkybių aprašymus; pagrindiniai žodžiai, kuriuos apima esminės temos bei teisės sąvokos; sprendimai, t.y.: teisiniai nutarimai, kurie yra priimti. Taigi, „LawNet“ pagalba automatizuojama sudėtinga informacijos analizė suteikia itin didelę vertę teisininkams, kurie turi galimybę gauti įžvalgas apie galimas teisinių sprendimų tikimybes⁸³.

Kinijoje teisminėse procedūrose efektyviai naudojamas tiek dirbtinis intelektas, tiek didieji duomenys „Big data“. Šalyje automatizuotos teisminės procedūros, analizuojamos bylos bei pateikiamos rekomendacijos teisėjams „Smart Court“ įdiegtos sistemos pagalba. Sistemos dėka ne tik paspartinamas teismų darbas, bet ir sumažinamas klaidų skaičius⁸⁴. Įdiegta „Smart Court“ technologija, skatina geresnę prieigą prie teisingumo, teisingus teisinių ginčų šalių rezultatus ir didina teismų skaidrumą. „Smart Court“ suteikė galimybę greičiau spręsti ginčus ir padėjo sutaupyti išlaidas, kai kalbama apie teisminius procesus⁸⁵.

Apibendrinus, nuspėjamas teisingumas taikomas įvairiose užsienio šalyse, t.y.: nuo Vokietijos, Prancūzijos iki Jungtinių Amerikos Valstijų, Jungtinės Karalystės, Kinijos, kur dirbtinio intelekto ir didžiųjų duomenų „Big data“ technologijos naudojamos teismų sistemos veiklai gerinti ir našumui užtikrinti. Atsižvelgiant į bendrą šalių vaizdą, pastebima, kad dažnai minima nuspėjamojo

⁸¹ Getman, Anatolii, P ir kt. (2023). THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON LEGAL DECISION-MAKING, *International Comparative Jurisprudence*, 162-164 žiūrėta 2024 m. gruodžio 18 d., <http://dx.doi.org/10.13165/j.icj.2023.12.001>

⁸² Blue J. (2024). žiūrėta 2024 m. gruodžio 18 d. <https://www.bluej.com/how-it-works>

⁸³ Singapore Academy of Law (2024). LAUNCHED: LAWNET AI, E-APOSTILLE, žiūrėta 2024 m. gruodžio 19 d., <https://www.sal.org.sg/blog/2024-Tech-Law-Fest-Day-2-LawnetAI-eApostille>

⁸⁴ Changqing Shi, Tania Sourdin, Bin Li (2021). The Smart Court – A New Pathway to Justice in China? *International Journal For Court Administration*, 2-8, žiūrėta 2024 m. liepos 25 d., <https://iacajournal.org/articles/10.36745/ijca.367>

⁸⁵ Changqing ir kt. *Supra note*, 9-18

teisingumo nauda, kai dirbtinio intelekto pagalba atsiranda galimybė pagreitinti procesus bei veiksmingiau išnaudoti turimus teisėsaugos resursus finansine, laiko, bei darbuotojų prasme. Nepaisant įvardintų teigiamų aspektų, Šiaurės Prancūzijoje, nuspėjamojo teisingumo programinė įranga ne tik nepateisino lūkesčių, bet ir buvo įvardinta kaip šališka, neturinti pridėtinės vertės teisėjų priimamiems sprendimams. Taigi, nuspėjamojo teisingumo technologijų taikymo atveju, vyrauja skirtingi požiūriai bei patirtys.

2.2. Nuspėjamojo teisingumo taikymas: nauda ir privalumai

Nuspėjamasis teisingumas tampa vis reikšmingesniu įrankiu šiuolaikinėje teisėje, padedančiu teisės specialistams efektyviau analizuoti ginčus ir priimti informuotus sprendimus⁸⁶. Šioje dalyje aptariamas nuspėjamojo teisingumo taikymas, jo teikiama nauda bei privalumai, kurie prisideda prie teisinio proceso optimizavimo ir efektyvesnio teisinių išteklių panaudojimo.

Kalbant apie teisinių konsultacijų teikimą, teisės atstovai turi galimybę naudotis nuspėjamu teisingumu, kai reikia greičiau ir tiksliau atsakyti į klientų klausimus ar suteikti kuo tikslesnes konsultacijas apie galimus teisinių ginčų rezultatus. Teisinės technologijos startuoliai, tokie kaip „ROSS Intelligence“⁸⁷ ir „Lex Machina“, padeda advokatams rengti bylas, teikia teisinių dokumentų analizę ir prognozuoja teismo sprendimus, kaip pvz. „ROSS Intelligence“ pažangi dirbtinio intelekto pagrindu veikianti teisinių tyrimų platforma, suteikianti prieigą prie atitinkamų įstatymų ir reglamentų, Jungtinių Valstijų kodekso ir Federalinių reglamentų kodekso. Platforma sukurta siekiant padėti teisininkams atlikti veiksmingus ir tikslius teisinius tyrimus iš bet kurios vietos. Tuo tarpu „Lex Machina“ teisinė analitika teikia tikslus ir vertingus duomenis, kuriuose teisės ekspertų žinios derinamos su mašininio mokymusi, kad būtų galima numatyti teisėjų, advokatų ir šalių elgesį JAV teismuose. Ši technologija surenka įžvalgas apie teisėjus, advokatus, šalis ir pačių bylų subjektus iš milijonų puslapių informacijos apie teisminius ginčus. Kai yra poreikis teisėją įtikinti, kad šis leistų perkelti bylos nagrinėjimo vietą arba, kai reikia nuspėti, kaip ilgai truks byla, „Lex Machina“ pateikia išsamius duomenis apie ankstesnėse bylose priimtus nutarimus dėl bylos perkėlimo galimybės ar

⁸⁶ Stolper, Inesa (2024). Towards Automated Decision-Making at Court: The Use of Artificial Intelligence for Drafting and Rendering Court Decisions, Vol. 130, p. 153–163, žiūrėta 2024 m. liepos 28 d., <https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/22d38a50-44db-460b-9fa3-4cd37e3ffdd2>

⁸⁷ Ali Mohd Akhter, Kamraju M. (2023). Impact of Artificial Intelligence on Intellectual Property Rights: Challenges and Opportunities, Vol. 1, 47, žiūrėta 2024 m. liepos 28 d., https://www.researchgate.net/publication/376751087_Impact_of_Artificial_Intelligence_on_Intellectual_Property_Rights_Challenges_and_Opportunities

bylos galimą trukmę. Šios technologijos pagalba galima sužinoti visą konkurencinę informaciją apie priešingos šalies advokatą, nes „Lex Machina“ pateikia ne tik klientų sąrašus, informaciją apie visas nebaigtas bylas, bet ir apie atitinkamas advokato patirtis ir kitus su jo darbu susijusius duomenis⁸⁸.

Taigi, „ROSS Intelligence“ ir Lex Machina“ orientuotos į teisės aktų analizės, kurių dėka atsiranda galimybė numatyti, kaip jie bus taikomi praktikoje, padedant teisininkams ir įmonėms geriau suprasti teisinės rizikas ir galimybes.

Nuspėjamojo teisingumo taikymas teisinėje praktikoje leidžia efektyviau prognozuoti ginčų baigtis ir optimizuoti sprendimų priėmimo procesus, kaip pvz.:

- teisinės strategijos formavime, advokatams sudaromos palankios galimybės naudotis nuspėjamojo teisingumo įrankiais tam, kad geriau pasiruoštų byloms ir sukurtų efektyvesnes teismo procesų strategijas.
- Teisminių sprendimų priėmimo, teisės srities atstovai, tokie kaip teisėjai, advokatai ar prokurorai, turi galimybes pasitelkti šias technologijas kaip papildomus įrankius, kurie orientuoti į bylos aplinkybių įvertinimą ir to pasekoje padeda priimti objektyvesnius sprendimus ir geriau pagrįstus sprendimus.
- Mediacijoje ir alternatyvaus ginčų sprendimo procedūrose, derybose, siekiama padėti ginčo šalims pasiekti susitarimą be teismo įsikišimo⁸⁹.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad nuspėjamojo teisingumo nauda ir privalumai yra esminiai teisinių procesų efektyvumo didinimo aspektai, kuriuos apima:

Tikslumas, kai algoritmų pagalba aptinkami sudėtingi šablonai ir kurių dėka koncentruojamasi į tam tikras užslėptas tendencijas, kaip atitinkamų bylų faktai ir pastarųjų deriniai, galintys lemti tam tikrą sprendimą⁹⁰.

Prieinamumas, kai nuspėjamojo teisingumo technologijų pagalba teisinės paslaugos tampa prieinamesnės visai visuomenei. Tokiu būdu, mažesnėms įmonėms ir individualiems asmenims suteikiamos galimybės gauti reikiamą pagalbą. Reikšmingas aspektas ir tai, kad aptariamų technologijų dėka galima greitai ir efektyviai teikti informaciją apie teisės aktus, teismų praktiką ir kitus svarbius teisės klausimus, kas sudaro palankias sąlygas vartotojams geriau suprasti savo teises ir pareigas⁹¹. Taigi, informacijos sklaida taip pat prisideda prie privalumų nuspėjamojo teisingumo atžvilgiu.

⁸⁸ „Lex Machina“ Typology of Legal Tech .Cohubicol. Žiūrėta 2024 m. liepos 29 d., <https://publications.cohubicol.com/typology/lex-machina/>

⁸⁹ Wirtz et. al., *Supra note*.9-10

⁹⁰ Završnik, *Supra note*.626-632

⁹¹ Legal AI (2023). How Can AI Make Law and Justice More Accessible?, žiūrėta 2024 m. liepos 28 d. <https://legal-aii.com/how-can-ai-make-law-and-justice-more-accessible/>

Efektyvumo užtikrinimas ir greitis. Dideli duomenų kiekiai itin greitai analizuojami ir pateikiamos atitinkamos įžvalgos, dėl ko sumažinamos laiko sąnaudos. Taigi, automatizuota duomenų analizė sudaro palankias sąlygas tiek teisės srities profesionalams, tiek ir teisėsaugos institucijoms sutaupyti laiką ir išteklius, kurie reikalingi teisiniams procesams⁹².

Standartizacija, kai skirtinga teismų naudojama terminologija ar sprendimų motyvai ir kita atitinkama informacija, susijusi su bylomis, konvertuojama į vienodą kodavimo sistemą, ko pasekoje nuspėjamojo teisingumo dėka gali būti suvienodinti teismų sprendimai. Teisinių sprendimų ir aplinkybių suvienodinimas, orientuojantis į pastarųjų analizę, lyginimą bei prognozių numatymą sumažina teisėjų subjektyvumo įtaką⁹³.

Personalizacijos atveju sutelkiamas dėmesys ne vien tik į statistinius duomenis, bet ir orientuojamasi į unikalų bylos bruožų analizę, kaip konkretūs įrodymai, faktai ar aplinkybės⁹⁴.

Išteklių taupymas, kai automatizuoto ginčų sprendimo proceso dėka galima sumažinti teisinių paslaugų kainą, tiek klientams, kurie turi galimybę gauti pigesnes teises paslaugas, tiek teisinėms įmonėms arba institucijoms, kurioms sudaromos palankios galimybės efektyviau paskirstyti savo personalo ir laiko resursus, nes reikia mažiau laiko ir darbo jėgos dokumentų analizei ir bylų rengimui. Tačiau svarbu nepamiršti ir galimybės, susijusios su personalo optimizavimu, kai sudaromos palankios galimybės optimizuoti personalo išteklius, nukreipiant juos į sudėtingesnes užduotis, kurios reikalauja žmonių įsikišimo, paliekant automatizuotas sistemas spręsti paprastesnius klausimus.

Prevenција, kai prognozuojant galimus teisinių sprendimų rezultatus, galima iš anksto imtis veiksmų, siekiant sumažinti neigiamų pasekmių riziką⁹⁵. Svarbu pažymėti, kad sudaroma galimybė ne tik advokatams ir jų klientams geriau suprasti ir valdyti teisinę riziką, bet ir prisidėti prie strateginio planavimo, kai atsižvelgiama į galimus teisinių sprendimų scenarijus ir jų pasekmes.

Nuspėjamojo teisingumo panaudojimo galimybės teismo procese atskleidžia tiek potencialą, tiek ir iššūkius, susijusius su šiuolaikinių analitinių technologijų integracija į teisinį kontekstą. Kahneman žmones apibūdina „nepataisomai nenuosekliais“, kai šiems reikia priimti apibendrinamuosius sprendimus, kurie turi būti pagrįsti atitinkama kompleksine informacija⁹⁶. Atsižvelgiant į tai, skaitmeninių technologijų informacijos analizavimo potencialas tampa dar reikšmingesnis. Taigi, šiuo atveju, sprendimų priėmimo algoritmizavimas tampa itin svarbus

⁹² Khanna, *Supra note*. 5

⁹³ *Ibid.* 59 -61

⁹⁴ Rainer Muhlhoff, Hannah Ruschemeier (2024). Predictive analytics and the collective dimensions of data protection. *Law, Innovation and Technology*, Volume, 16, 261-283, žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 20 d., <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17579961.2024.2313794#abstract>

⁹⁵ *Ibid.*, 272-289

⁹⁶ Kahneman, *Supra note*. 224

nuspėjamojo teisingumo atžvilgiu⁹⁷. Tokiu būdu orientuojamasi į teismų veiklos efektyvumą bei kokybę, kai įtraukiamos galimybės remtis informacija, kuri teikiama algoritminiu pagrindu. Kadangi teismų sprendimų priėmimai neatsiejami nuo atitinkamos informacijos analizės, tai algoritmų pagalba galimas greitas ir efektyvus reikiamos informacijos apdorojimas.

Nuspėjamojo teisingumo programinės įrangos funkcijos teismuose yra susijusios su bylos sėkmės arba nesėkmės nustatymo tikimybėmis. Šios tikimybės nustatomos statistiškai modeliuojant ankstesnius teismų sprendimus, naudojant natūralios kalbos apdorojimo ir mašininio mokymosi metodus. Šie modeliavimo metodai dažnai vadinami dirbtiniu intelektu ir gali padėti teisėjams priimant sprendimus, o advokatams numatant bylinėjimosi baigtis. Atsižvelgiant į įvestus kriterijus, kurie kiekvieno ginčo atveju yra specifiniai, pateikiamas grafinis tikimybės sėkmės vaizdas kiekvienai galimai ginčo baigčiai⁹⁸.

Nepaisant to, mokslinėje literatūroje keliamos diskusijos ir nuogastavimai, kurie susiję su algoritmų panaudojimo iššūkiais teismuose, kaip pavyzdžiui, nuogastavimai susiję su nustatytų etinių standartų, automatizavimo pavojais, kai algoritimizavimas siejamas su ne žmogiškos kilmės sprendimo priėmimu, kas detaliau aprašyta 2.3 skyriuje; diskriminacija, kai kalbama apie skirtingas rases bei tam tikrais iššūkiais, susijusiais su asmens duomenų apsauga. Pastarieji „pavojai didėja teisėsaugos ir baudžiamojo teisingumo sektoriuje, nes jie gali daryti poveikį nekaltumo prezumpcijai, pagrindinėms asmens teisėms į laisvę ir saugumą, veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą“⁹⁹.

Kitu atveju kalbama apie algoritmų naudą, kai reikalinga kompleksinė atitinkamos informacijos analizė, sugrupavimas priimant sprendimą dėl nuosprendžio, bylų baigties prognozavimas, recidyvo tikimybės apskaičiavimas ir pan.¹⁰⁰. Taip pat svarbu pažymėti, kad, kai analizuojamas didelis kiekis informacijos, atsiranda perspektyvos pakeisti žmogiškąjį vertinimą, kuris gali būti subjektyvus¹⁰¹. Taigi, algoritmų integravimas į teismų veiklas suvokiamas dviem vienas kitam prieštaraujančiais aspektais. Be to, atsižvelgiant į techninę perspektyvą, dirbtinio intelekto sistemos gali nuolat mokytis ir prisitaikyti, remiantis naujais duomenimis ir grįžtamuoju ryšiu. Šis gebėjimas tobulėti laikui bėgant atitinka dinamišką teisės pobūdį. Vystantis teisiniams precedentams ir keičiantis visuomeninės normoms, nuspėjamojo teisingumo sistemos gali abstrakčiai įtraukti šiuos pokyčius į savo sprendimų priėmimo procesus, užtikrindamos lankstumą ir gebėjimą reaguoti į teisinius pokyčius. Be to, svarbu tai, kad pastarosios sistemos gali paaiškinti savo

⁹⁷ Završnik, *Supra note*. 131

⁹⁸ Mohamed, *Supra note*. 2060-2062

⁹⁹ Europos Parlamentas (2021). Pranešimas dėl dirbtinio intelekto baudžiamojoje teisėje ir jo naudojimo policijos ir teisminių institucijų reikmėms baudžiamosiose bylose, žiūrėta 2024 m. liepos 20 d. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2021-0232_LT.html#_section2

¹⁰⁰ *Ibid*.

¹⁰¹ Plesničar, Stubbs. *Supra note*., 165

sprendimus, o tai iš tikrųjų gali išplėsti teisminių institucijų veiklos sritį sprendimų priėmimo, o ne susiaurinti tik iki vieno galimo aiškinimo. Paaškinamuoju būdu pastarosios technologijos gali atskleisti veiksnius, kurie darė įtaką konkrečiam sprendimui, leisdamos teisėjams suprasti ir kruopščiai išnagrinėti dirbtinio intelekto sukurtų prognozių pagrindimą. Tai reiškia, kad arba teisėjas laikysis precedento dėl to, kad geriau supras ankstesnes bylas ir nustačius panašumus su nagrinėjama byla arba skirtumus, pateiks naujas interpretacijas¹⁰². Nepaisant šių techninių aspektų, nuspėjamas teisingumas nereiškia, kad visa teisinė patirtis gali nuosekliai reprezentuoti save su matematiniu ir „mechaniniu“ tikslumu. Iš tikrųjų teisė susiduria su keletu iššūkių, kai ją norima pateikti kompiuterine forma. Pirma, teisė ne visada pateikia aiškias ir išsamias taisykles ar aiškius aiškinimo kanonus. Joje dažnai vartojamos neaiškios sąvokos ir aiškinimas gali keistis keičiantis socialinėms normoms, ypač per teismų praktiką. Politinių ir socialinių nuomonių kodifikavimas nėra paprasta užduotis, nes visada atspindi politinį kompromisą. Be to, neįmanoma numatyti visų galimų scenarijų. Antra, norint pateikti kintantį teisės normų pobūdį, skaičiavimo sistemos turi būti suprojektuotos taip, kad atsižvelgtų į šiuos pokyčius, įskaitant teismų praktikos raidą¹⁰³. Taigi, teisė nėra statiška, laikui bėgant ji keičiasi, nes sprendžiamos naujos bylos, o visuomenės vertybės keičiasi. Veiksmingas kompiuterinis teisės atvaizdavimas turi atsižvelgti į šį dinamišką aspektą, kuris užduotį dar labiau apsunkina. Galiausiai, teisė apima subtilią pusiausvyrą tarp teisinio tikrumo ir teisingumo, kontekstualumo ir teisingumo. Šią pusiausvyrą ne visada lengva pasiekti, nes ji priklauso nuo konkrečių kiekvienos bylos aplinkybių ir platesnio teisinio ir visuomeninio konteksto. Šios pusiausvyros pasiekimas yra sudėtinga užduotis, kurią ne visada galima aiškiai apskaičiuoti ir atvaizduoti¹⁰⁴.

Kiti su duomenų naudojimu susiję aspektai yra neatsiejami nuo nuspėjamojo teisingumo sistemų, apmokytų remiantis ankstesniais sprendimais. Svarbu pažymėti, kad ir koks didelis šis sprendimų rinkinys būtų, galimas šališkumas. Kaip rodo esama patirtis, apmokytos sistemos paprastai turi prieigą prie riboto kiekio duomenų, kurie negali visiškai atspindėti visos galiojančios teisės. Nors ši kritika yra pagrįsta, ji iš tikrųjų nėra susijusi su nuspėjamojo teisingumo naudojimu teismų sistemose. Ji veikiau susijusi su pastangomis, kurios dedamos arba turėtų būti dedamos siekiant kuo daugiau teismo sprendimų, net ir labai senų, pateikti skaitmenine forma. Nors teisinių duomenų bazių pliuralizmo svarba itin reikšminga, vienas iš esminių aspektų siekiant įveikti šią padėtį yra ištaisyti dabartinę teismų praktikos susiskaidymą į daugybę duomenų bazių, kurių dauguma yra uždaros¹⁰⁵.

Nors kai kurie mokslininkai teigė, kad prognozavimo sistema, grindžiama tik teismų precedentsais, būtų nesuderinama su civilinės teisės sistema, kurioje sprendimai turėtų būti grindžiami teise, o ne precedentsais. Tačiau ši kritika yra tik iš dalies tiksli, nes visų pirma, tradicinių aiškių

¹⁰² Ashley, *supra note*, 95-99

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ Ifimieci, *supra note*, 169-175

¹⁰⁵ Ifimieci, *supra note*, 169-174

skirtumų tarp civilinės teisės ir bendrosios teisės sistemų nebegalima nustatyti. Tiek kultūriniai, tiek teisėkūros pokyčiai parodė, kad ir civilinės teisės sistemose precedentai, ypač teisės klausimais, tapo reikšminga taisykle, pagrindžiančia tam tikrą sprendimą. De facto precedentai įgijo tokį gebėjimą tapti būsimų bylų, kurioms jie taikomi, baigties prognoze¹⁰⁶.

Europos veiksmingo teisingumo komisija (toliau-CEPEJ) 2018 m. priėmė pirmąją Europoje Chartiją „dėl etikos principų naudojant dirbtinį intelektą teismuose“, „kurioje pabrėžiama, kad svarbu užtikrinti žmogaus teises, nediskriminavimą, nešališkumą ir kitus esminius teisingumo vykdymo principus“¹⁰⁷. Įvairių šalių ekspertų atliktas tarpdisciplininis tyrimas, į kurį buvo įtrauktos įvairių šalių jau taikytos ir taikomos praktikos bei pačių ekspertų įžvalgos, pagrindžia CEPEJ chartiją ir atskleidžia, kad itin svarbus konkretaus algoritmo taikymo kontekstas, jei siekiama bent preliminarinių išvadų dėl algoritmo grėsmių žmogaus teisėms. Šios analizės pagrindu teismų aplinkoje buvo sugrupuotos dirbtinio intelekto sistemų naudojimo formos, kurios skirstomos į pažengusios teismų praktikos paieškos sistemas; pagalbą ruošiant dokumentus, teisės aktų projektus; ginčų sprendimą internetu; analizes, t.y.: bylų baigties prognozavimą; sutarčių skirstymą į kategorijas pagal įvairius kriterijus bei „Chatbot“ panaudojimą, kai kalbama apie ginčo šalių informavimą¹⁰⁸.

Kai teismas sprendžia ginčus ir siekia priimti individualius sprendimus, orientuojamasi į bylos faktinius bei teisinius aspektus ir į atitinkamus algoritmus, išvengiant spekuliacijos, kai kalbama apie faktinių aplinkybių nustatymo potencialą. Kadangi negalima tikimybių laikyti įrodymais, tai faktinių aplinkybių nustatymas, atsižvelgiant į algoritmų statistinius modeliavimus, nėra dažnai taikomas teismuose. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad algoritmų taikymo prasme, kai koncentruojamasi į žmogaus elgesio prognozavimą, atsižvelgiama į asmens charakteristiką bei statistinius duomenis apie esamą kitų žmonių elgesį tokiose arba panašiose situacijose. Taigi, su algoritmų pagalba galimas faktinių aplinkybių taikymas asmens rizikos vertinimo atžvilgiu¹⁰⁹.

Viena plačiausiai naudojamų Europoje rizikos vertinimo priemonių – „HART“. Remiantis 2013 m. atliktais bandymais, nustatyta, kad tikslumas konstatuojant mažą recidyvo riziką net 88 proc. ir prognozuojant didelę pakartotinio nusikalstamumo riziką – 98 proc. Atkreipiamas dėmesys ir į tai, kad pastaraisiais metais „HART“ buvo tik kaip patariamoji priemonė¹¹⁰. Taigi, kalbant apie asmens elgesio nuspėjimą, iš pateiktų pavyzdžių yra matomos algoritmų galimybės.

¹⁰⁶ Valvoda Josef, Cotterell Ryan, Teufel Simone (2024), On the Role of Negative Precedent in Legal Outcome Prediction. University of Cambridge, UK, 34-36, žiūrėta 2024 m. liepos 17 d., https://doi.org/10.1162/tacl_a_00532

¹⁰⁷ Teisė pro (2018). Priimta pirmoji Europoje Chartija dėl etikos principų naudojant dirbtinį intelektą teismuose, žiūrėta 2024 m. liepos 16 d., <https://www.teise.pro/index.php/2018/12/04/priimta-pirmoji-europoje-chartija-del-etikos-principu-naudojant-dirbtini-intelektu-teismuose/>

¹⁰⁸ European Commission for the Efficiency of Justice, *Supra note.*, 17

¹⁰⁹ Završnik, *Supra note.*

¹¹⁰ European Commission for the Efficiency of Justice, *op.cit.*, 52

Apibendrinant galima teigti, kad nuspėjamojo teisingumo dėka atsiranda potencialas transformuoti ginčų sprendimo procesą. Nuspėjamojo teisingumo galimybės ginčų sprendimo procese apima efektyvumo didinimą, kai technologijų pagalba atliekama didelių teisinių dokumentų bei bylų analizė ir identifikuojamos svarbios detalės bei pateikiamos išvalgos; kai automatizuotų sistemų dėka nereikia rankiniu būdu peržiūrėti ir analizuoti visų dokumentų, o reikalingas išspręsti kilusius ginčus laikas sutrumpėja. Taip pat užtikrinamas sprendimų kokybės gerinimas, nes remiantis ankstesnių teismų sprendimų pasikartojančiais šablonais bei tendencijomis, numatomi galimi bylų baigčių scenarijai bei pateikiamos atitinkamos rekomendacijos, kurios grindžiamos pagrįstais duomenimis. Šiuo atveju, automatizuotų sistemų dėka galimas ir žmogaus klaidų bei subjektyvumo įtakos mažinimas, kas gali padėti užtikrinti objektyvumą. Reikšmingi aspektai ir išteklių taupymas, prevencinis teisinių rizikų valdymas bei teisinių paslaugų prieinamumo didinimas. Kaip matoma, nuspėjamojo teisingumo dėka atsiranda didelis potencialas pagerinti ginčų sprendimo procesą, padidinant jo efektyvumą, tikslumą ir objektyvumą, tuo pačiu metu sumažinant kaštus ir padidinant teisinių paslaugų prieinamumą. Nuspėjamojo teisingumo panaudojimas teismo procese sudaro palankias sąlygas tiek geresnėms ginčų baigties prognozėms, tiek ir efektyvesnėms teisinės praktikos valdymo galimybėms. Tačiau taip pat susiduriama ir su iššūkiais, įskaitant duomenų tikslumo problemas ir galimas etines dilemas, galinčias turėti įtakos teisingumo įgyvendinimui. Nepaisant to, tinkamai sprendžiant šiuos iššūkius, galima maksimaliai išnaudoti nuspėjamojo teisingumo potencialą.

2.3.Nuspėjamojo teisingumo taikymas: rizikos ir trūkumai

Kaip jau darbe minėta, nuspėjamasis teisingumas dažnu atveju siejamas su rizika ir baime, kad šios technologijos pakeis žmones, t. y.: teisėjus, pakeis jų sprendimus, kurie galimai bus ateityje perduoti atitinkamoms technologijoms. Tokia ateitis dažniausiai iliustruojama „teisėjo-roboto“ paveikslu¹¹¹. Tačiau visiškas teisminių funkcijų pakeitimo scenarijus nėra realus, nes technologijos nieko savarankiškai nenusprendžia ir nenuspręs, kas susiję su teise, nes visų pirma reikia turėti teisę tai daryti¹¹². Vienas iš galimų pavyzdžių, kodėl technologijos nuspėjamajame teisingume negali pakeisti žmogaus yra tai, kad tas pats sakiny s ar pasisakymas turi skirtingą vertę ir prasmę, priklausomai nuo jį sakančio asmens, konteksto, kuriame jis pasakomas, ir kalbėjimo akto intencijos. Pavyzdžiui, sakiny s „Linas yra teisy s“ turi skirtingą reikšmę, jei jį ištaria draugas kavinėje prie gėrimo, jei studentas ar dėstytojas akademinėje klasėje ir jei advokatas pokalbyje su klientu arba

¹¹¹ Morison, *Supra note*, 618-635

¹¹² Benvenuti, *Supra note*, 62

teisėjas, kuris vykdo savo pareigas. Tik pastaruoju atveju šis sakinyss bus ginčo sprendimas, nes jį ištars tas, kuris pagal nustatytas teises ir socialines taisykles turi teisę priimti sprendimą byloje, kurioje dalyvauja Linas. Šis asmuo turi tokią galią, nes jis įgijo teisėjo pareigas ir pagal konkrečias organizacines ir procesines taisykles yra kviečiamas priimti sprendimą konkrečioje byloje. Dėl to jis gali pasakyti sakinį „Linas yra teisus“, nes jis turi autoritetinę sprendimo galią. Visi kiti pasisakymai bus, pirma, draugo nuomonė, antra, didaktinės pratybos, trečia, paprasčiausia advokato prognozė kliento labui. Tuo tarpu automatinės sistemos prognozė, kurioje teigiama, kad „Linas teisus“, reikėtų vertinti iš tokios perspektyvos: visų pirma sakinį ištaria subjektas, kuriam nesuteikti įgaliojimai priimti teisinius sprendimus nei įstatymus ar atitinkamą socialinę normą. Antra, sakinyss turėtų būti susijęs su kontekstu, kuriame jis buvo sukurtas. Priimant teisinius sprendimus, kontekstą sudaro konkrečios procedūros ir normos, kurių teisėjas turi laikytis, kad priimtų nuosprendį, kuris reiškia faktų ir įrodymų nagrinėjimą, šalių išklausymą, tinkamą procesą ir sprendimo motyvavimą¹¹³. Visą tai galima vertinti kaip nuoseklius teismo sprendimo priėmimo faktus. Tuo tarpu tam tikros automatinės sistemos pareiškimas gali būti laikomas neišsamiu arba ontologiškai netinkamu teisiniame kontekste. Kai dirbtinio intelekto sistema pateikia tokį pareiškimą kaip pvz. „Linas yra teisus“, ji nėra vedama etinio įsipareigojimo sprendimui ir galimoms jo pasekmėms, bet veikiau vadovaujasi statistiniuose mokymo duomenyse rasta dėsningumais ir koreliacijomis. Taigi, dėl įvardintų aspektų, bent artimiausioje ateityje, jokia vyriausybė nesutiks deleguoti teisės sprendimų priėmimo funkcijas prognozuojančioms technologijoms¹¹⁴.

Nepaisant to, susirūpinimas atsiranda ir dėl to, kad teismo funkcijos bus perduotos technologijoms ir jos bus pakeistos kompiuteriniais mechanizmais. Pagal šią idėją, jei sprendimas bus visiškai automatizuotas, gali nebereikėti advokatų, kurie gintų savo klientus, nes sprendimai bus priimami tik remiantis algoritmais ir duomenimis. Tokiais atvejais nebūtų prasmės leisti teikti apeliacijas, nes automatiniai sprendimai būtų deterministiniai, dėl ko galutiniai ir negali būti interpretuojami kitaip. Jei technologijos visiškai perimtų teisėjo vaidmenį, gali būti, kad jos ne tik teisėjautų, bet ir pradėtų daryti įtaką įstatymams ar net juos kurti. Tai gali reikšti, kad teismo sprendimų automatizavimas peržengs teismo salės ribas ir persikels į teisėkūros procesą¹¹⁵. Taigi, kaip matoma, ši idėja grindžiama visiškai nerealistišku požiūriu, nes svarbu nepamiršti, kad dirbtinis intelektas apima platų požiūrių ir metodikų spektrą, įskaitant mašininių mokymąsi, neuronų tinklus, taisyklėmis grindžiamas sistemas, natūralios kalbos apdorojimą ir kt. Kiekvieną iš šių metodų galima naudoti kuriant prognozavimo sistemas, tačiau jie tai daro skirtingais būdais. Pavyzdžiui, mašininio mokymosi modeliai gali nustatyti duomenų modelius, tačiau šių modelių interpretacija gali skirtis

¹¹³ Benvenuti, *Supra note*, 62-67

¹¹⁴ *Ibid.*

¹¹⁵ Morison, *Supra note*, 618-635

priklausomai nuo konkretaus algoritmo ir naudojamų mokymo duomenų. Tokia dirbtinio intelekto metodų įvairovė leidžia skirtingai vertinti ir aiškinti teisinius klausimus. Svarbiausia suvokti, kaip teisės normos ir principai, kartu su jų aiškinimu ir prielaidomis, perkeliami į duomenų rinkinius ar taisyklėmis pagrįstus kodus. Kitas reikšmingas aspektas tai, kad kai kurie autoriai baiminasi, kad nuspėjamojo teisingumo sistemų kūrimas, jei jų nepakeis, sukels teisėjų nuskurdinimą, nes šie mieliau prisitaikys prie to, ką pasiūlo sistema, užuot nagrinėję bylą ir kūrę naujus sprendimus¹¹⁶. Šiuo atveju, nuspėjamasis teisingumas gali daryti didelę įtaką teisėjų sprendimams. Kai algoritmas pasiūlo tikėtiną sprendimą, jis gali reikšmingai paveikti teisėjo sprendimo priėmimo procesą. Ypač kuo didesnė tikimybė priskiriama konkrečiam rezultatui, tuo didesnis poveikis. Pasitaiko atvejų, kai teisėjai, raginami greitai priimti sprendimą, kad galėtų pereiti prie kitos bylos, ir nenorėdami prieštarauti daugumai kolegų, savo sprendimus gali suderinti su automatinėmis prognozėmis. Visą tai gali sukelti itin didelę riziką, ypač tada, kai teisėjai yra linkę akiai sekti daugumos veiksmams, užuot priėmę nepriklausomus sprendimus, pagrįstus savo žiniomis. Tačiau, tokia rizika nėra išskirtinis nuspėjamojo teisingumo bruožas, nes bet koks precedentų rinkinys, net ir sudarytas popieriuje, gali lemti tokį rezultatą. Tokiais atvejais teisėjams natūraliai gali daryti įtaką jų kolegų teisėjų ar kolegų priimti sprendimai. Ypač šalyse, kuriose galioja „stare decisis“ principas, kai ankstesni sprendimai, ypač garsios bylos, gali būti teisiniai precedentai, nurodantys, kaip, remiantis ankstesnėmis bylomis, turėtų būti sprendžiamas konkretus klausimas¹¹⁷. Be to, teisėjai dažnai labai gerbia savo kolegas ir gali gerbti jų teisinę kompetenciją. Jei gerbiamas kolega priėmė tam tikrą sprendimą, tai gali turėti didelę įtaką teisėjo sprendimui. Kitais atvejais kai kurie teisėjai, priimdami sprendimus, gali vengti rizikos ir, siekdami išvengti kritikos, ginčų ar galimų apeliacijų, gali pageidauti laikytis ankstesnių sprendimų. Taigi, nuspėjamojo teisingumo atžvilgiu, gali kilti panašių problemų, nes teisėjai gali savarankiškai neanalizuoti nagrinėjamų teisinių klausimų. Vietoj to jie gali pasikliauti nusistovėjusiais precedentsais kaip pagrindiniais principais, faktiškai sekdami savo kolegų pavyzdžiu ir kritiškai nevertindami unikalių dabartinės bylos aspektų. Tokiu atveju susiduriama su situacija, kai atsiranda grėsmė eliminuoti bet kokius dokumentinius įrodymus ir net ankstesnes profesines žinias. Tačiau šiuo atveju svarbiausia užtikrinti, kad teisėjai turėtų tinkamus mokymus ir priemones, leidžiančias suprasti sistemų teikiamus statistinius duomenis. Viena vertus, tam reikalingos programos, kuriose būtų aiškinama, kaip šios sistemos veikia, kita vertus, reikėtų dėti pastangas, kad būtų kuriamos paaiškinamos prognozavimo sistemos¹¹⁸. Iš tiesų, jei sistema yra neskaidri ir negali paaiškinti prognozės, tai gali lemti teisėjų priklausomybę nuo technologijos, kurios išvados priimamos nesuprantant jų priežasčių. Vienintelis būdas tam užkirsti kelią būtų į sistemų

¹¹⁶ Zekos, *Supra note*, 350-356

¹¹⁷ Goertzel, Ben (2014). *Artificial General Intelligence: Concept, State of the Art, and Future Prospects*. Journal of Artificial General Intelligence 5(1), p. 13-16, Tsvi Achler, žiūrėta 2024 m. lapkričio 21 d., DOI: 10.2478/jagi-2014-0001

¹¹⁸ Zaina, *supra notet*. p.170-172

prognozę žiūrėti ir pateikti ją kaip paprastą prielaidą, kurią reikia įrodyti remiantis konkrečiu atveju pateiktais faktais. Teisėjas negalėtų paprasčiausiai remtis sistemų rezultatais, bet turėtų būti pastūmėtas patikrinti visus nagrinėjamoje byloje esančius veiksnus, kuriais grindžiama paaiškinta prognozė¹¹⁹.

Dar vienas aspektas, kurį svarbu apžvelgti, yra susijęs su tuo, ar sistema, pagrįsta tekstiniais precedenta, pati savaime yra tinkama užtikrinti patikimas ir išsamias teises prognozes. Visų pirma kyla klausimas, ar teismo sprendimo tekstas visada ir būtinai atspindi faktinę ir teisinę tikrovę, kurią jis aprašo. Pavyzdžiui, visuotinai žinoma, kad sprendime aprašytos bylos faktinės aplinkybės pateikiamos taip, kaip jas įvertino teisėjas, siekdamas priimti sprendimą byloje, o ne taip, kaip jos gali atsiskleisti šalių pareiškimuose. Dėl šios priežasties pirmosios instancijos teismo sprendimai dažnai skundžiami dėl neteisingai pateiktų faktų arba klaidingo teisinio kvalifikavimo. Taip pat į sprendimo motyvą įtraukti teisiniai klausimai gali būti neišsamūs¹²⁰. Dėl pastarojo punkto teisininkai dažnai teigia, kad teisėjai linkę neišsamiai išdėstyti savo motyvus ir neatsižvelgti į tam tikrus pateiktus argumentus. Dėl to teisininkų siūlomi nauji teisiniai klausimai ir nauji išaiškinimai, kurie iš tikrųjų galėtų būti verti įtraukti į teisinių žinių grandinę, dažnai lieka visiškai nepastebėti. Atidžiau pažvelgus, ši problema susijusi su pačiu teismo sprendimų pobūdžiu. Tai yra aprašomojo pobūdžio dokumentai, kuriuose užfiksuoti faktai ir argumentai byloje ir per juos teisėjai vykdo teisingumą byloje. Tai, kas aprašyta teismo sprendime, neturėtų būti laikoma „teisinga“ ar „išsamia“ informacija, apibūdinančia procesą. Šiam tikslui gali prireikti kitų dokumentų, pavyzdžiui, šalių pareiškimų, raštų, kuriuose pranešama apie advokatų ir teisėjo susitikimus, įrodymų ir ekspertų ataskaitų, taip pat skirtingų instancijų teisėjų perduotų bylų¹²¹. Akivaizdu, kad būtų galima papildyti esamas duomenų bazes teisėjų sprendimais, teismo procesų dokumentais ir visais advokatų dokumentais, susijusiais su atitinkamais teismo procesais. Tokiu atveju reikėtų labai kruopščiai apsvarstyti privatumo ir konfidencialumo aspektus. Žvelgiant plačiau, būtų galima iš naujo apmąstyti teismo sprendimo vaidmenį platesnėje teismo procesinių dokumentų grandinėje. Jie galėtų sugrąžinti esminę loginę-teisinę teisminės argumentacijos struktūrą, pateikiant tiesiogines nuorodas į teisininkų klausimus. Taigi naujos kartos priemonės galėtų tapti skaitmeninėmis vietinėmis bylomis, galinčiomis rinkti struktūrizuotus duomenis ir automatiškai fiksuoti tas advokatų gynybos dalis, kurias patys advokatai nurodys kaip esmines. Tokiu būdu naujuosius teismų praktikos rinkinius sudarytų sprendimų priėmėjai, tačiau juose taip pat būtų esminės ir potencialiai vertingos šalių atsikirtimų dalys, atrinktos pačių advokatų¹²².

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ Javed, *Supra note*, 2-15

¹²¹ Ashley, *Supra note*, 93-112

¹²² Susskind, *Supra note*, 168-194

Nepaisant nuspėjamojo teisingumo reikšmingos technologinės pažangos ginčų sprendime ir teisinių procesų analizėse, jis neatsiejamas ir nuo tokių rizikų bei trūkumų: baimės, kad pastarosios technologijos pakeis teisėjo vaidmenį, o jei technologijos visiškai neperims teisėjo vaidmens, tai sukels teisėjų nuskurdinimą dėl pastarųjų sprendimų derinimo su automatinėmis sistemomis ir, kad teisminės funkcijos bus perduotos technologijoms ir jos bus pakeistos kompiuteriniais mechanizmais. Įvardintų rizikų atveju, galima teigti, kad visiškas teisminių funkcijų perdavimo technologijoms scenarijus nėra realus, kadangi technologijoms nėra suteikta teisė priimti savarankiškus sprendimus ir jokia vyriausybė nesutiks deleguoti teisės sprendimų priėmimo funkcijas pastarosioms technologijoms. Pažymėtina ir tai, kad jei technologijoms būtų perduotas teisėjo vaidmuo, reikėtų, kad šioms atsiranda galimybė ne tik teisėjauti, bet ir galimybė persikelti į teisėkūros procesą. Atsižvelgiant į pastaruosius aspektus, galima teigti, kad įvardintos idėjos grindžiamos nerealistišku požiūriu, dėl ko galima daryti išvadą, kad nuspėjamojo teisingumo technologijos nepakeis teisėjo vaidmens, tačiau rizika, susijusi su nuspėjamojo teisingumo įtaka teisėjų sprendimams – reali. Algoritmų siūlomi tikėtini sprendimai gali paveikti teisėjo sprendimo priėmimo procesą. To priežastys gali būti įvairios, nuo raginimo greitai priimti sprendimą ir pereiti prie kitos bylos iki baimės ar nenoro prieštarauti daugumai kolegų, vengimas kritikos, ginčų, galimų apeliacijų ar esamos pagarbos savo kolegai ir jo teisinei kompetencijai. Tokiu atveju kyla rizika susijusi ne tik su teisėjo sprendimo suderinimu su automatinėmis prognozėmis, bet ir nuolatiniu pasiklovimu nusistovėjusiais precedentaais kaip pagrindiniais principais, dėl ko kritiškai nebevertinami unikalūs bylos aspektai ir kyla dokumentinių įrodymų, ankstesnių profesinių žinių eliminavimo grėsmė. Dėl šių priežasčių, svarbu, kad aptartos nuspėjamojo teisingumo technologijos ir jų pateikiamos prognozės būtų vertinamos kaip priemonės, pateikiančios tam tikras prielaidas, kurias svarbu patikrinti ir įrodyti remiantis konkrečių atvejų pateiktais faktais, kas reiškia, kad nuspėjamasis teisingumas gali atlikti tik pagalbinę funkciją ginčų sprendimo procese, tačiau negali ir neturi pakeisti teisingumo vykdymo ginčų sprendimo procese.

2.4. Nuspėjamojo teisingumo panaudojimo galimybės ir iššūkiai mediacijoje ir derybose

Neretai teismas laikomas vienintele institucija, kuri gali išspręsti asmens problemas, susijusias su tam tikrais kilusiais ginčais. Dėl to dažniausiai žmonės ir kreipiasi į teismą. Teisėjas Maciejevskis atkreipia dėmesį į tai, kad net tais atvejais, kai ginčas sprendžiamas bylinėjantis teisme,

galimybė ginčą išspręsti taikiu būdu išlieka. Pasitelkiant mediaciją galimas taikos sutarties sudarymas tiek teismo, tiek ir ikiteisminio proceso metu¹²³.

Kaip Lietuvos Respublikos mediacijos įstatyme reglamentuojama, mediacija yra „civilinių ar administracinių ginčų sprendimo procedūra“¹²⁴, kurios metu koncentruojamasi į tarp asmenų kilusio ginčo sprendimo būdą, kai kilusį ginčą bando spręsti pačios ginčo šalys, tarpininkaujant vienam ar keliems mediatoriams¹²⁵. Mediatorių suteikiama pagalba šalims orientuota į bendrą kompromisinį sprendimo suradimą ir kilusio ginčo išsprendimą dar nepasiekus teismo arba kilusio teisme.

Mediacijos dėka skatinama taiki ginčų sprendimo kultūra visuomenėje, sumažinamas teismų darbo krūvis, kas sudaro palankias sąlygas spręsti ginčus ne teisiniu būdu. Žvelgiant iš procedūrinio lygmens, mediacijos dėka ginčo šalims sudaroma saugi aplinka, kuri yra reikšminga, siekiant išreikšti asmeninį požiūrį į iškilusį ginčą ir su juo susijusius jausmus. Žiūrint iš emocinio lygmens, sudaromos palankios sąlygos šalių tarpusavio komunikacijos atstatymui ir derybų proceso vykdymui. Žvelgiant iš turinio lygmens, ginčo šalims sudaroma galimybė nutartį pačioms, kaip visgi turi būti išspręstas jų tarpusavio kilęs ginčas¹²⁶. Kalbant apie šalių tarpusavio bendrą susitarimą, galimos pastarosios nuspėjamojo teisingumo panaudojimo galimybės mediacijoje:

strategijos formavimas remiantis prognozėmis apie galimus susitarimus, kai identifikuojamos sėkmingos strategijos bei pateikiamos rekomendacijos apie tai, kaip galima pasiekti abipusiai tinkamą susitarimą, konkrečiu mediacijos atveju. Taip pat atsižvelgiant į atitinkamą duomenų analizę, sudaromos palankios galimybės alternatyvių sprendimų pasiūlymų teikimui, dėl galimų susitarimų variantų, kurie atitinka abiejų šalių interesus;

mediacijos proceso efektyvumo didinimas, kai sudaromos galimybės greitai peržiūrėti ir pateikti svarbią informaciją apie bylą, padedant mediatoriui greičiau suprasti ginčo esmę. Taip pat nuspėjamojo teisingumo dėka galimas pagrindinių ginčo aspektų identifikavimas, kai nustatomi svarbiausi klausimai, pasitelkiant duomenų analizę. Jos pagalba sudaromos galimybės greitai nustatyti pagrindinius ginčo aspektus, kurie gali padėti mediatoriui sutelkti dėmesį į svarbiausias problemas.

¹²³ Lietuvos mediatorių rūmai (2023). Mediacija – galimybė išvengti ilgai trunkančio tėvų karo ir vaiko „pagrobėjo“ etiketės, žiūrėta 2024 m. vasario 8 d. <https://www.lmr.lt/mediacija-galimybe-isvengti-ilgai-trunkancio-tevu-karo-ir-vaiko-pagrobejo-etiketes/>

¹²⁴ Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas (2008 m. liepos 15 d. Nr. X-1702), 2 str. 4p., žiūrėta 2024 m. vasario 8 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294/asr>

¹²⁵ *Ibid.*

¹²⁶ Natalija Kaminskienė, Jolanta Sondaitė, Agnė Tvaronavičienė, Daiva Račelytė, Egidijus Langys, Odeta Intė. *Mediatoriaus vadovas* (Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2019), 16-17, [https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/Mediatoriaus%20vadovas_%20Metodinis%20leidinys%20TM%20\(pdf\)\(1\).pdf](https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/Mediatoriaus%20vadovas_%20Metodinis%20leidinys%20TM%20(pdf)(1).pdf)

Nepaisant įvardintų teigiamų aspektų, susijusių su nuspėjamojo teisingumo nauda mediacijai, visuomenėje vis dar vyrauja neigiamos emocijos, iššaukiančios nepasitenkinimą, kad šioms ribojamos galimybės kilusį ginčą spręsti teisiniu būdu bei kilo diskusijos dėl pastarosios priemonės efektyvumo ir privalomumo¹²⁷. Viena iš tokių nepasitenkinimą sąlygojančių priežasčių lėmė 2020 m. sausio 1 d. pradėta taikyti privalomoji mediacija, kai sprendžiami šeimos ginčai¹²⁸. Dažnu atveju privalomumas ir nepakankamas žinių turėjimas apie mediaciją yra nepasitenkinimo visuomenėje priežastis. Mediatorių ir šalių pasitikėjimas technologijomis gali būti ribotas, jei nėra aišku, kaip technologijos veikia ir kaip jos gali paveikti mediacijos procesą. Taip pat ir ginčo šalys gali turėti abejonių dėl technologijų objektyvumo ir sąžiningumo, todėl svarbu užtikrinti, kad technologijos būtų naudojamos skaidriai ir teisingai. Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad mediacijos procese naudojami asmeniniai ir jautrūs duomenys, todėl būtina užtikrinti, kad šie duomenys būtų apsaugoti nuo neteisėtos prieigos ir naudojimo, o naudojant istorinius duomenis, svarbu užtikrinti, kad jie būtų tikslūs ir atnaujinti, kad analizė būtų pagrįsta. Nepaisant to, susiduriama ir su šališkumo iššūkiais. Dirbtinio intelekto algoritmai gali būti šališki, jei jų mokymo duomenyse yra šališkumo pavyzdžių. Tai gali turėti įtakos mediacijos procesui ir galimų sprendimų objektyvumui. Dėl ko kyla klausimas, ar automatizuoti įrankiai gali atitikti etikos normas ir ar jų naudojimas nesukels neteisingo ar nesąžiningo elgesio.

Iššūkiai susiję su technologijų ribotumu taip pat itin aktualūs. Nors ir dirbtinio intelekto pagalba galima pateikti prognozes ir rekomendacijas, technologijos vis dar turi ribotą gebėjimą atsižvelgti į visus žmogiškus ir kontekstinius aspektus, kurie gali turėti įtakos mediacijai, o ir nuspėjamojo teisingumo sistemos gali nesugebėti tinkamai analizuoti sudėtingų ir unikalų mediacijos situacijų, kuriose reikia subtilaus ir individualizuoto požiūrio. Atkreipiant dėmesį į užsienio šalis, nuspėjamojo teisingumo technologijų dėka, Amerikoje numatomos ne tik ginčų baigtys, bet ir didelė ginčų dalis sprendžiamos internetu¹²⁹, o Kanados atveju, nuspėjamasis teisingumas pasitelkiamas tada, kai siekiama įvertinti ar geriau siekti ginčo išsprendimo taikaus susitarimo būdu, ar yra naudingiau ginčo eigą tęsti teisme¹³⁰.

¹²⁷ Strata (220), Privalomosios mediacijos šeimos ginčiuose teisinio reguliavimo poveikio ex post vertinimas, 28-29, žiūrėta 2024 m. sausio 11 d., <https://strata.gov.lt/wp-content/uploads/2024/01/Privalomosios-mediacijos-seimos-gincuose-teisinio-reguliavimo-poveikio-ex-post-vertinimas.pdf>

¹²⁸ Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba (2023). Privalomoji mediacija, 15-20, žiūrėta 2024 m. sausio 11 d. <https://vgtp.lrv.lt/lt/mediacija/privalomoji-mediacija/>

¹²⁹ Engstrom David Freeman, Gelbach Jonah (2020). LEGAL TECH, CIVIL PROCEDURE, AND THE FUTURE OF ADVERSARIALISM. Stanford Law School, 10, žiūrėta 2024 m. kovo 18 d., https://www.law.ox.ac.uk/sites/default/files/migrated/engstrom-gelbach_legal_tech_civ_pro_and_adversarialism_oxford.pdf

¹³⁰ European Committee on Legal Co-operation (2018). TECHNICAL STUDY ON ONLINE DISPUTE RESOLUTION MECHANISMS, 43-45, žiūrėta 2024 m. kovo 18 d., <https://rm.coe.int/cdcj-technical-study-on-online-dispute-resolution-mechanisms/16809f0079>

Apibendrinant poskyrį, galima daryti prielaidą, kad nuspėjamas teisingumas gali suteikti daug galimybių pagerinti mediacijos procesą, kaip pvz.: padidinti ginčų sprendimo efektyvumą, kai koncentruojamasi į strategijų formavimą apie galimas susitarimo alternatyvas ir, kai pateikiamos rekomendacijos abipusiai tinkamo susitarimo atžvilgiu; tikslumą bei pasiekiamumą, kai sudaromos galimybės greitai peržiūrėti ir pateikti svarbią informaciją apie bylą, padedant mediatoriui greičiau suprasti ginčo esmę ir, kai orientuojamasi į pagrindinių ginčo aspektų identifikavimą, išgryninant svarbiausius klausimus, problemas.

Tačiau svarbu atidžiai apsvarstyti ir spręsti su technologijų naudojimu susijusius iššūkius, kad būtų užtikrintas teisingumas ir objektyvumas. Atsakingas ir nuodugnus nuspėjamojo teisingumo integravimas į mediacijos procesą gali prisidėti prie sėkmingesnio ir efektyvesnio ginčų sprendimo, tuo pačiu užtikrinant, kad būtų išlaikyti pagrindiniai etikos ir teisės principai, vengiant šališko bei manipuliatyvaus elgesio mediacijos metu.

Kalbant apie nuspėjamojo teisingumo panaudojimo galimybes ir iššūkius derybose, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad itin greitas ekonominis, socialinis, techninis vystymosi tempas lėmė išaugusių bylų skaičių teismuose ir tuo pačiu neteisminių ginčų sprendimo būdų populiarėjimą. Tokia situacija susiklostė todėl, kad, kai siekiama išspręsti ginčą, dažnu atveju teisminis procesas tampa ne išsigelbėjimu, bet našta. Vienas iš ginčo sprendimo būdų – derybos.

Kalbant apie derybas, esama daugybė derybų rūšių, tačiau šiame darbe apsiribojama teisinėmis derybomis, kai teisininkas (toliau - derybininkas) atstovauja teisinių derybų šaliai ir sprendžiami teisiniai ginčai. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad teisinių derybų metu šis veikia tik kaip kliento atstovas. Tai reiškia, kad „klientas yra tas asmuo, kurio problema sprendžiama derybomis, kurio interesais yra veikama ir kam dėl susitarimo kils tiesioginių teisinių padarinių, o atstovaujantis teisininkas (derybininkas) per derybas gina kliento interesus“¹³¹. Įprastas derybininko funkcijas apima ne tik derybų vedimas, atitinkamos informacijos pateikimas, pasiūlymų formulavimas, abiejų šalių pozicijų sugretinimas, ekonominio pobūdžio argumentų pateikimas, bet ir derybų proceso vertinimas teisės požiūriu. Kas reiškia, kad atliekama teisinė kliento situacijos analizė, kai yra įvertinama „ar kliento pozicija yra teisiškai pagrįsta“; kai numatoma „koks galėtų būtų ginčo teisme sprendimo variantas, jeigu derybomis nebūtų pasiekta susitarimo“; kai parenkami teisiniai argumentai, siekiant pagrįsti kliento poziciją arba siekiant atremti teiginius iš oponento pusės¹³². Svarbu pažymėti ir tai, kad derybų atžvilgiu, vertinamas pateiktų oponento siūlymų realumas ir su pastaraisiais siūlymais susijusios rizikos; atrenkami būtiniausi būsimojo susitarimo klausimai, kurie

¹³¹ Kaminskienė, Natalija (2019). Teisinės derybos. Monografija. Vilnius, 29-30, žiūrėta rugpjūčio 10 d., <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/4c2c8f14-6027-44a5-bad6-cb3105359be0/content>

¹³² *Ibid.*

svarbūs teisės prasme, kai kalbama apie atitinkamų įsipareigojimų vykdymo užtikrinimą, netesības, susitarimo formas ir t.t.; šalių derybomis pasiektas susitarimas įforminamas sutartimi ir pan.¹³³.

Atsižvelgiant į derybininko funkcijas, nuspėjamojo teisingumo dėka, galimas geresnis pasirinkimas deryboms, nes pasitelkiant duomenų analizę bei modeliavimą, galimas tikslesnis, greitesnis galimų teisinių derybų rezultatų numatymas. Tuo pačiu sudaromos palankios galimybės pateikti klientui realistiškesnes prognozes dėl teisinio ginčo baigties. Taip pat derybininkams sudaromos palankios sąlygos pasirinkti efektyviausias derybų strategijas, pagrįstas ankstesniais panašių ginčų sprendimo rezultatais.

Taigi, nuspėjamasis teisingumas gali veikti kaip stiprus įrankis, leidžiantis derybininkams pateikti labiau pagrįstus argumentus ir įvertinti riziką, susijusią su įvairiais pasiūlymais derybose, kaip pvz.: mokestinė našta šalių atžvilgiu ir tuo pačiu gali sudaryti palankias sąlygas įvertinant kliento pozicijos teisinį pagrįstumą ar numatant galimus ginčo teisme sprendimo variantus, tais atvejais, jei nepasiekiamas bendras susitarimas.

Nepaisant aptartų nuspėjamojo teisingumo panaudojimo galimybių, tiek derybų, tiek mediacijos ir teismo proceso atvejais, susiduriama ir su tam tikrais iššūkiais, kaip pvz.: jei remiamasi neišsamiais ar netiksliais duomenimis, tai prognozės gali būti klaidinančios¹³⁴. Kitas svarbus aspektas susijęs su tuo, kad teisinių derybų pobūdis reikalauja teisinio vertinimo, kuris nėra vien tik matematinis ar statistinis. Kadangi derybininkai atlieka ne vien tik teisinę kliento situacijos analizę, bet ir vertina galimus ginčo sprendimus teisiniu požiūriu, atsiranda rizika, kad nuspėjamojo teisingumo atžvilgiu, pateikti rezultatai gali neatitikti derybininko teisinio vertinimo. Iššūkiai nuspėjamojo teisingumo atžvilgiu galimi ir tuomet, kai susiduriama su etiniais klausimais, ypač kai kyla pavojus, kad algoritmai gali būti šališki ar netikslūs, dėl ko gali nukentėti klientų interesai¹³⁵. Taip pat itin reikšmingas privatumo ir duomenų apsaugos aspektas, kai kalbama apie asmeninių duomenų apsaugą nuo neteisėtos prieigos ir pastarųjų naudojimo. Tai kelia rimtų iššūkių, susijusių su privatumo klausimais, ypač kai kalbama apie kibernetinių atakų grėsmes.

Taigi, nuspėjamojo teisingumo panaudojimas teisinėse derybose gali suteikti vertingų įžvalgų ir padėti optimizuoti derybų strategijas. Tačiau sėkmingam šios technologijos pritaikymui būtina atidžiai valdyti su ja susijusius iššūkius ir rizikas, siekiant užtikrinti, kad derybų procesas išliktų teisiškai pagrįstas ir sąžiningas.

¹³³ *Ibid.*, 30-42

¹³⁴ Lazar, Seth, Stone, Jake (2023). On the Site of Predictive Justice, 747-749, žiūrėta 2024 m. birželio 20 d., <https://doi.org/10.1111/nous.12477>

¹³⁵ Jameson Spivack (2022). Ethical Issues Raised by Predictive Algorithms in Criminal Justice. Governing Emerging Technologies, žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 8 d., <http://jamesonspivack.squarespace.com/ethical-issues-predictive-algorithms-in-criminal-justice>

3.VISUOMENĖS POŽIŪRIS Į NUSPĖJAMĄJĮ TEISINGUMĄ: JO VERTINIMĄ, PANAUDOJIMO EFEKTYVUMĄ IR RIZIKAS

Tyrimo tipas. Siekiant ištirti nuspėjamojo teisingumo panaudojimo ginčų sprendimo procese teisme, mediacijoje bei derybose galimybes ir iššūkius, pasirenkami kiekybinis ir kokybinis tyrimo metodai.

3.1. Tyrimo instrumentas

Sutelkiant dėmesį į darbe iškeltų uždavinių įgyvendinimą, pasitelkiama anketinė apklausa, skirta specialistams, dirbantiems teisės, ginčų sprendimo srityse (1 priedas). Anketos pradžioje pateikiami keli sociodemografiniai klausimai, skirti nustatyti respondentų amžiaus grupę ir jų esamą profesiją. Sekanti klausimų grupė skirta nustatyti respondentų požiūrį į nuspėjamąjį teisingumą, pastarųjų nuomonę apie nuspėjamojo teisingumo perspektyvas gerinant ginčų sprendimo priėmimo efektyvumą bei didinant teisingumo prieinamumą; kokioms sritims gali turėti didžiausią poveikį; su kokiais iššūkiais susiduriama naudojant nuspėjamojo teisingumo technologijas bei nuomonę apie tai ar reikalingos papildomos reguliavimo priemonės, padedančios užtikrinti nuspėjamojo teisingumo technologijų sąžiningą naudojimą.

Siekiant objektyviai įvertinti koks visuomenės informuotumo ir pasitikėjimo lygis nuspėjamojo teisingumo technologijų kontekste, atsižvelgiant į respondentų profesijas, pastarieji laikomi svarbiausiais galimais informacijos šaltiniais apie tai, ar visuomenė pakankamai informuota apie nuspėjamojo teisingumo technologijas bei kaip šie vertina jų pasitikėjimą minėtomis technologijomis. Taip pat pateikiamas klausimas apie skaidrumo ir aiškumo užtikrinimo svarbą, nuspėjamojo teisingumo technologijų naudojimo atžvilgiu.

Paskutinę anketos dalį sudaro klausimai, kurių pagalba siekiama nustatyti nuspėjamojo teisingumo taikymo paplitimą, sprendžiant ginčus Lietuvoje ir ar respondentai asmeniškai yra susidūrę ar taikę nuspėjamąjį teisingumą praktikoje bei kaip jų nuomone, nuspėjamasis teisingumas gali paveikti specialistų, priimančių ginčų sprendimus, darbo pobūdį.

Anketoje pateikiama 14 uždarų klausimų su galimybe pasirinkti tinkamą atsakymo variantą bei prašymu pakomentuoti atsakymą plačiau ir vienas atviro pobūdžio klausimas su prašymu savo nuomonę pagrįsti.

Interviu sudaro 13 atvirų klausimų. Pirmasis klausimas skirtas nustatyti informantų profesiją ir kiek metų dirba pagal esamą profesiją.

Sekantys klausimai skirti nustatyti ar pastariesiems tenka savo darbe naudoti arba vertinti informaciją, gautą iš nuspėjamojo teisingumo technologijų ir kaip dažnai nuspėjamojo teisingumo technologijos turi įtakos pastarųjų priimamiems sprendimams bei kokiose situacijose pasirodė naudingos arba netikslios. Taip pat pateikiami klausimai apie tai, kaip informantai vertina nuspėjamojo teisingumo technologijų patikimumą sprendžiant ginčus ir ar teko susidurti su atvejais, kai algoritmo pateiktos rekomendacijos prieštaravo pastarųjų profesinei nuomonei.

Paskutinė klausimų dalis orientuota į informantų nuomonę apie tai, ar nuspėjamojo teisingumo naudojimas gali stiprinti ar mažinti diskriminaciją teisinėje sistemoje ir ar pastarųjų nuomone visuomenė pakankamai informuota apie nuspėjamojo teisingumo technologijas, kaip visuomenė vertina nuspėjamojo teisingumo taikymą ginčų sprendimo atvejais ir ar visuomenės pasitikėjimas šiuo reiškiniu auga ar mažėja.

3.2. Tyrimo imtis

Imties dydžio skaičiuoklės pagalba – „Creative Research Systems“ apskaičiuojama tyrimo imtis, kurią sudaro 118 respondentų, kai paklaida – (7 proc.) ir – (95 proc.) pasitikėjimo lygis¹³⁶.

Koncentruojamasi į respondentus, kurių profesinė veikla susijusi su ginčų sprendimo procesu ir, kurių pagalba galima gauti objektyvius atsakymus apie nuspėjamojo teisingumo panaudojimo ypatumus ginčų sprendimo procese.

Kokybinio tyrimo atveju, dalyvavo 5 savo srities profesionalai, t.y.: dvi personalistės/teisininkės, advokatas, teisėjo padėjėja ir teisėjas. Informantų darbo patirtis esamose pareigose svyruoja nuo 5 metų iki 12 metų.

3.3. Tyrimo eigos pristatymas

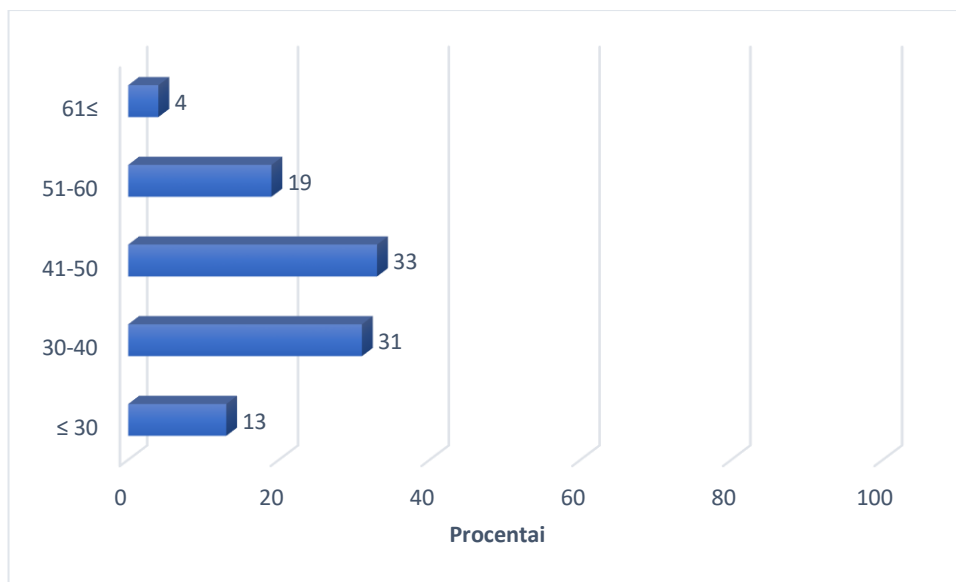
Sudarius anketos ir interviu klausimus, pastarieji buvo suderinti su darbo vadove. Anketa buvo talpinama apklausa.lt internetiniame puslapyje, kurios nuoroda su darbo temos ir tikslo pristatymu išsiųsta respondentams. Interviu klausimai su prisistatymu ir temos bei tikslo pristatymu taip pat buvo išsiųsti el. paštu informantams.

Tiek kiekybinio, tiek ir kokybinio tyrimų metu buvo laikomasi etikos, laisvanoriškumo bei anonimiškumo principų. Dėl ko respondentams ir informantams buvo sudarytos palankios galimybės bendradarbiauti, nesibaiminant, kad pastarųjų pateikta informacija gali būti panaudota prieš juos.

¹³⁶ <https://www.surveysystem.com/sscalc.htm>

Statistinė – aprašomoji statistika pasitelkiama, siekiant apdoroti kiekybinio tyrimo duomenis ir pateikti iliustracijas.

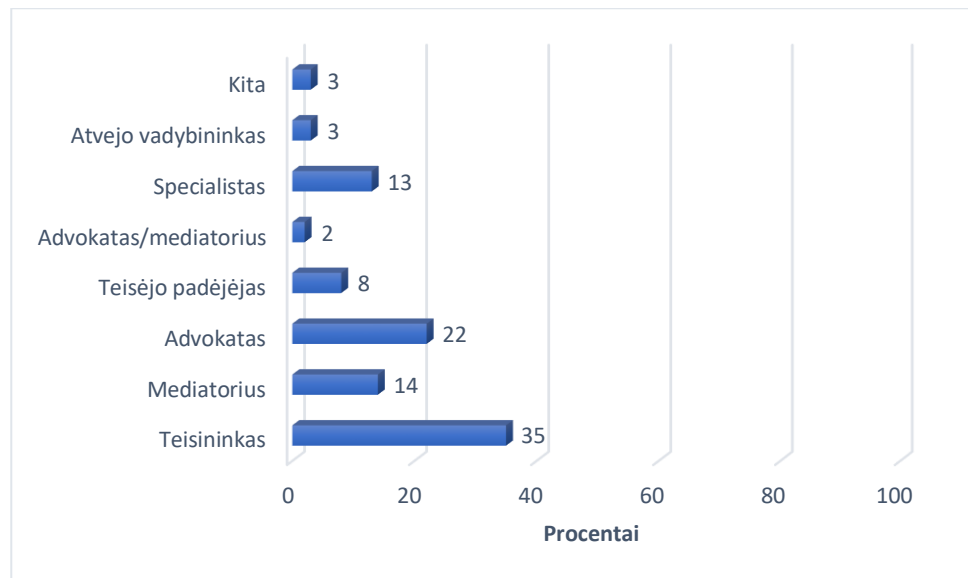
3.4. Kiekybinio tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes

Didžiausią tyrime dalyvavusių respondentų dalį sudaro amžiaus grupės nuo 41 iki 50 metų – (33 proc.) ir nuo 30 iki 40 metų - (31 proc.) respondentų. Kiek mažesnę dalį – (19 proc.) sudaro 51-60 metų amžiaus grupė ir – (13 proc.) sudaro jaunesni nei 30 metų respondentai. Mažiausią dalį – (4 proc.) sudaro vyriausia amžiaus grupė, kuriai daugiau nei 61 metai.

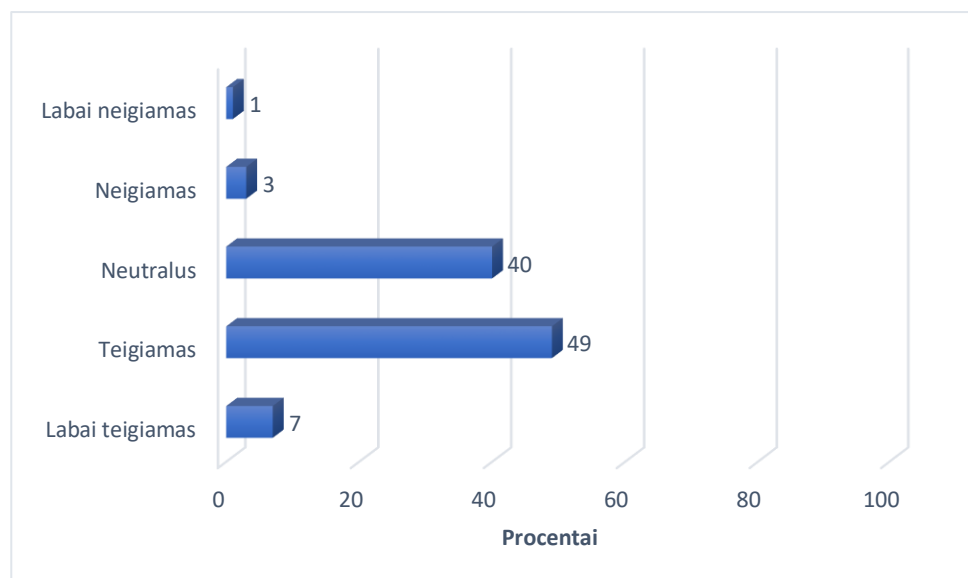
Atsižvelgiant į tyrimo rezultatus, nustatyta, kad didžiausią respondentų dalį sudaro 41-50 metų ir 30-40 metų amžiaus grupės, mažesnę dalį sudaro 51-60 metų amžiaus grupė ir respondentai, kuriems mažiau nei 30 metų. Mažiausią respondentų dalį sudaro grupė, kuriai 61 metai ir daugiau.

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal profesijas

Didžiausią respondentų dalį – (35 proc.) sudaro teisininkai, mažesnę dalį - advokatai – (22 proc.). Taip pat apklausoje dalyvavo – (14 proc.) mediatorių, – (13 proc.) specialistų, - (8 proc.) teisėjų padėjėjai, - (3 proc.) atvejo vadybininkai, - (2 proc.) advokatai/mediatoriai ir – (3 proc.) respondentų pažymėjo variantą „kita“ bei detalizavo, kad yra valstybės tarnautojai.

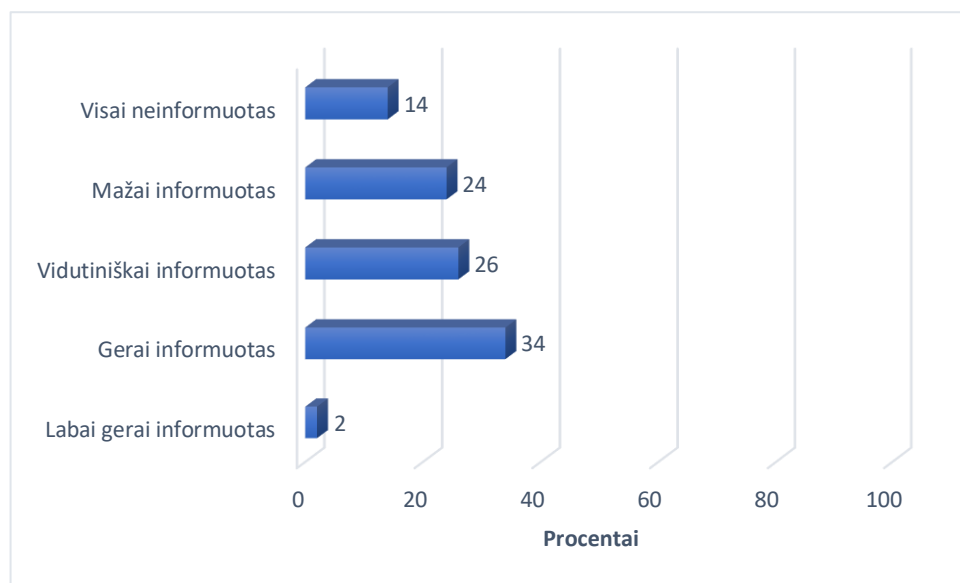
Remiantis tyrimo duomenimis, didžiausią dalį respondentų sudarė teisininkai ir advokatai, o mažesnę dalį sudarė mediatoriai, specialistai ir teisėjo padėjėjai. Mažiausią dalį sudarė advokatai/mediatoriai ir atvejo vadybininkai.

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal požiūrį į nuspėjamąjį teisingumą

Tyrimu nustatyta, kad – (49 proc.) respondentų teigė, jog pastarųjų požiūris į nuspėjamąjį teisingumą yra teigiamas ir nežymiai mažesnė dalis – (40 proc.) teigė, kad požiūris neutralus. Tik – (7 proc.) respondentų teigė, kad jų požiūris labai teigiamas ir – (3 proc.), kad neigiamas, – (1 proc.) labai neigiamas.

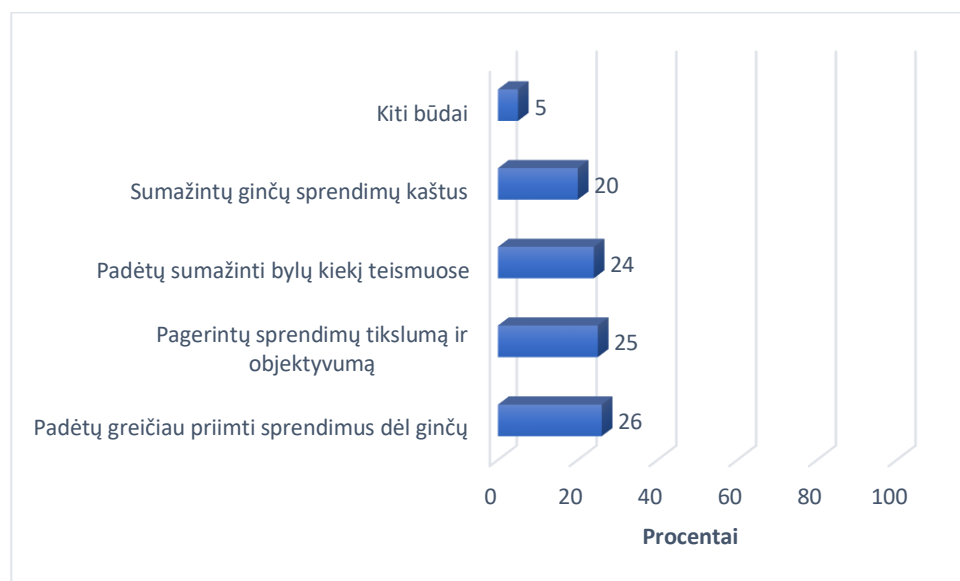
Atsižvelgiant į tyrimo rezultatus, nustatyta, kad daugumos respondentų požiūris į nuspėjamąjį teisingumą yra teigiamas ir nežymiai mažesnės dalies – neutralus.

4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal informuotumo lygmenį apie nuspėjamojo teisingumo technologijų veikimo principus

Tyrimu nustatyta, kad dauguma respondentų – (34 proc.) jaučiasi gerai informuoti apie nuspėjamojo teisingumo technologijų veikimo principus. Apie pusantro karto mažiau, t.y.: (26 proc.) respondentų teigė, kad jie yra vidutiniškai informuoti ir – (24 proc.), kad mažai informuoti apie nuspėjamojo teisingumo technologijų veikimo principus. Visai neinformuoti, apie nuspėjamojo teisingumo technologijų veikimo principus, jaučiasi – (14 proc.) respondentų ir tik – (2 proc.) teigė, kad yra labai gerai informuoti apie nuspėjamojo teisingumo technologijų veikimo principus.

Apibendrinus tyrimo rezultatus, nustatyta, kad didžioji dalis respondentų jaučiasi gerai informuoti apie nuspėjamojo teisingumo technologijų veikimo principus. Vidutiniškai informuotų apie nuspėjamojo teisingumo technologijų veikimo principus ir mažai informuotų respondentų dalis pasiskirstė apytiksliai vienodai, t.y.: (nuo 24 proc. iki 26 proc.), o visai neinformuoti – (14 proc.). Mažiausia dalis respondentų teigė, kad pastarieji yra labai gerai informuoti apie nuspėjamojo teisingumo technologijų veikimo principus.

5 pav. Respondentų nuomonės pasiskirstymas pagal nuspėjamojo teisingumo technologijų potencialą padidinti efektyvumą ginčų sprendimo procese

Siekiant atskleisti respondentų nuomonės pasiskirstymą apie tai, kokiais būdais nuspėjamojo teisingumo technologijos galėtų pagerinti ginčų sprendimo efektyvumą, nustatyta, kad – (26 proc.) respondentų nuomone, nuspėjamojo teisingumo technologijų dėka, sumažėtų ginčų sprendimo priėmimo trukmė, – (25 proc.) respondentų teigė, kad būtų pagerintas ginčų sprendimų tikslumas ir objektyvumas, – (24 proc.) teigė, jog sumažėtų bylų kiekis teismuose ir – (20 proc.) respondentų teigė, kad būtų sumažinti ginčų sprendimų kaštai. Variantą – „kiti būdai“ pasirinko – (5 proc.) respondentų, kurie savo pasirinkimą detalizavo, kaip pvz.: sprendimų argumentacijos perspektyvos būtų geresnės dėl pastebėjimų ir įvairių aplinkybių išsamesnio įvertinimo; nepitaria nuspėjamojo teisingumo technologijų naudojimui ginčų sprendimo atvejais ir likusioji dalis teigė, kad nėra gerai susipažinę su nuspėjamojo teisingumo technologijomis ir savo nuomonės šiuo klausimu negali išreikšti.

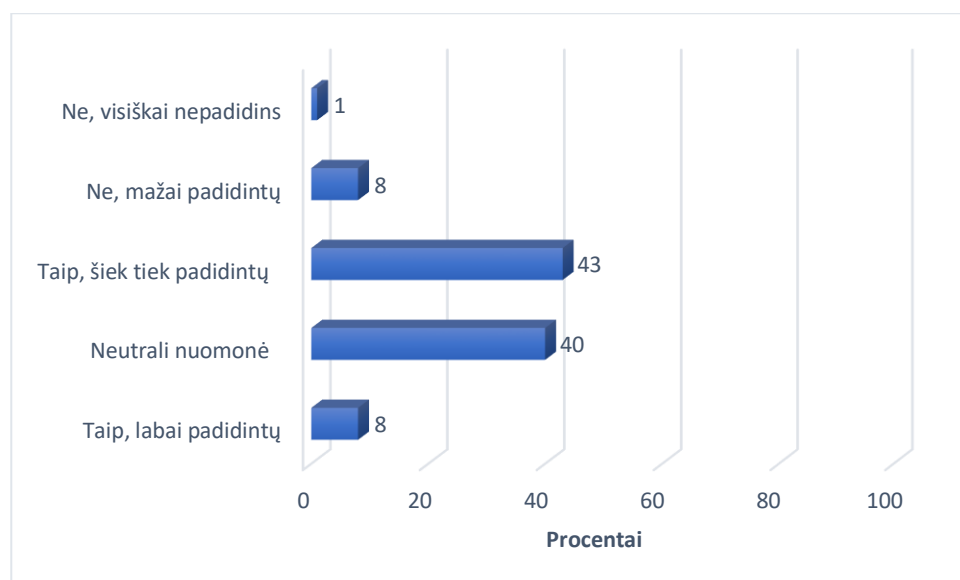
Apibendrinus tyrimo rezultatus, nustatyta, kad ginčų sprendimo priėmimo trukmės optimizavimas, ginčų sprendimų tikslumo ir objektyvumo pagerinimas, bylų kiekio sumažėjimas teismuose ir ginčų sprendimų kaštų sumažinimas, respondentų nuomone yra būdai, kurių dėka galimas ginčų sprendimo efektyvumo pagerinimas, nuspėjamojo teisingumo technologijų kontekste.

6 pav. Respondentų nuomonės pasiskirstymas pagal nuspėjamojo teisingumo technologijų sritis, galinčias turėti didžiausią poveikį, ginčų sprendimo procese

Didžioji respondentų dalis – (30 proc.) teigė, kad dokumentų analizei nuspėjamojo teisingumo technologijos gali turėti didžiausią poveikį, ginčų sprendimo procese. Nežymiai mažesnė dalis – (26 proc.) respondentų teigė, kad teismų sprendimų prognozavimui, – (22 proc.) derybų strategijų optimizavimui ir – (18 proc.) netinkamo sprendimo priėmimo rizikos vertinimui. Atsakymo variantą – „kita“ pasirinko – (4 proc.) respondentų, kurie detalizavo savo pasirinkimą, teigdami, kad šiuo klausimu neturi nuomonės ir, kad nuspėjamojo teisingumo technologijos, ginčų sprendimo procese, gali turėti didžiausią poveikį visoms įvardintoms sritims.

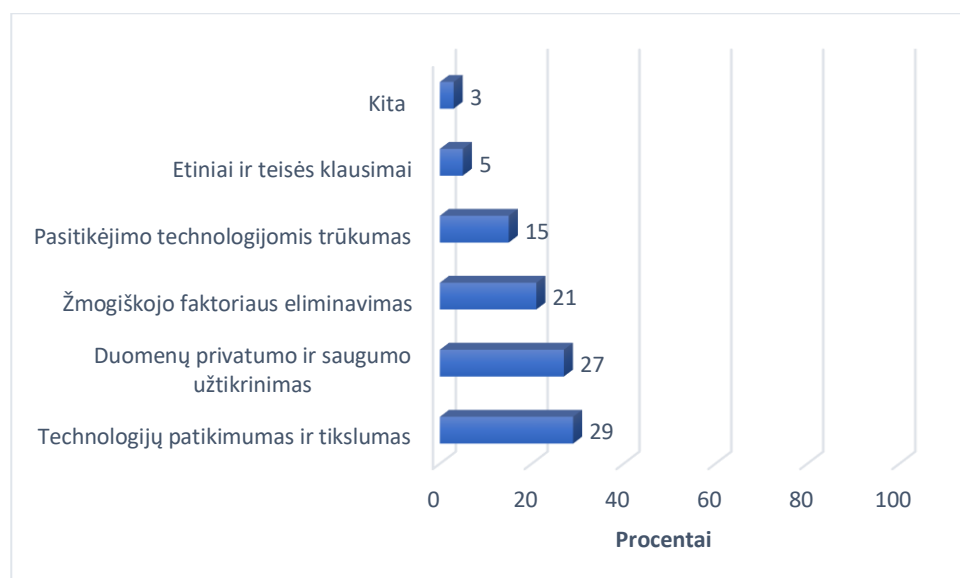
Apibendrinus tyrimo rezultatus, nustatyta, kad daugumos respondentų nuomone, dokumentų analizei, nuspėjamojo teisingumo technologijos, gali turėti didžiausią poveikį, ginčų sprendimo procese ir nežymiai mažesnės respondentų dalies nuomone - teismų sprendimų prognozavimui.

7 pav. Respondentų nuomonės pasiskirstymas pagal tai, ar nuspėjamojo teisingumo technologijų taikymas galėtų padidinti teisingumo prieinamumą

Daugumos – (43 proc.) respondentų nuomone, nuspėjamojo teisingumo technologijų taikymas šiek tiek padidintų teisingumo prieinamumą, – (40 proc.) respondentų nuomonė šiuo klausimu yra neutrali. Tuo tarpu – (8 proc.) respondentų teigė, kad jų nuomone labai padidintų teisingumo prieinamumą ir – (8 proc.) teigė, kad mažai padidintų. Tik – (1 proc.) respondentų teigė, jog visiškai nepadidintų teisingumo prieinamumo.

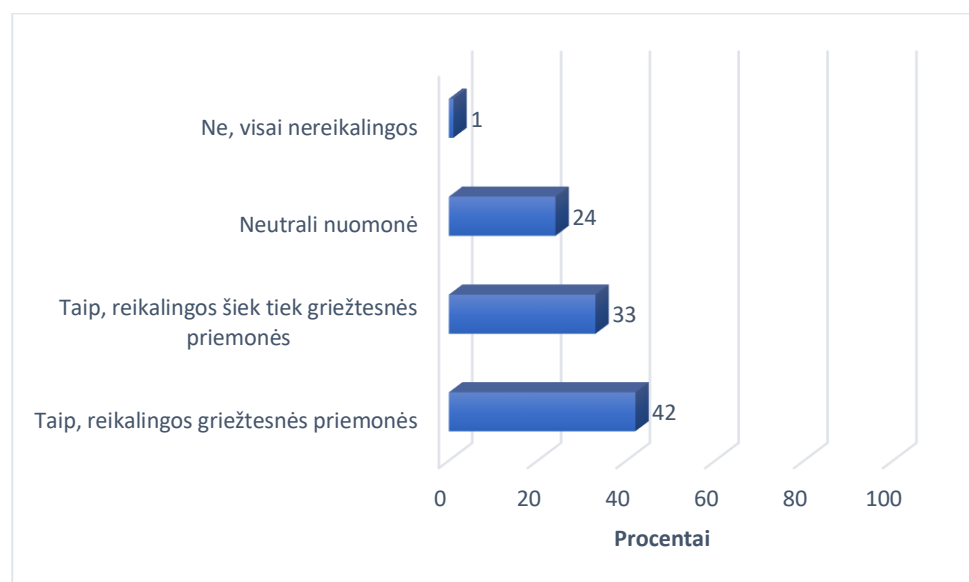
Atsižvelgiant į tyrimo duomenis, nustatyta, kad daugumos nuomone nuspėjamojo teisingumo technologijų taikymas šiek tiek padidintų teisingumo prieinamumą.

8 pav. Respondentų nuomonės pasiskirstymas pagal didžiausius iššūkius, susijusius su nuspėjamojo teisingumo technologijų naudojimu

Didžioji dalis – (29 proc.) respondentų teigė, kad technologijų patikimumas ir tikslumas ir – (27 proc.), kad duomenų privatumo ir saugumo užtikrinimas yra didžiausi iššūkiai, susiję su nuspėjamojo teisingumo technologijų naudojimu. Kiek mažesnė dalis – (21 proc.) teigė, kad žmogiškojo faktoriaus eliminavimas, – (15 proc.), kad pasitikėjimo technologijomis trūkumas yra didžiausi iššūkiai. Mažiausia dalis – (5 proc.) teigė, kad jų nuomone didžiausi iššūkiai yra susiję su etiniais ir teisės klausimais. Ir „Kita“ atsakymą pažymėję respondentai teigė, kad visi įvardinti aspektai yra priskiriami prie iššūkių, susijusių su nuspėjamojo teisingumo technologijų naudojimu.

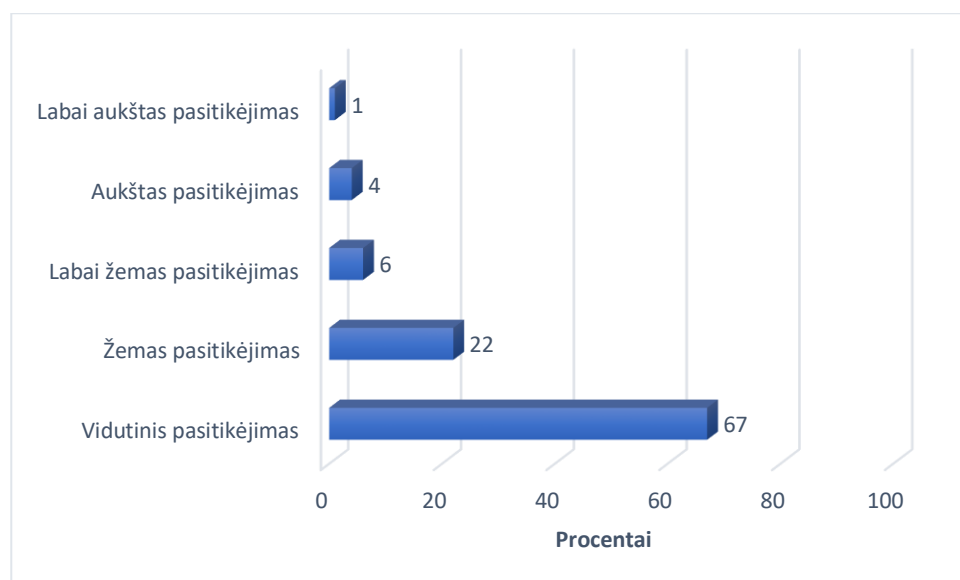
Kalbant apie technologijų patikimumą ir tikslumą bei duomenų privatumo ir saugumo užtikrinimą, nustatyta, kad esminių nuomonių skirtumų tarp respondentų užfiksuota nebuvo. Pastarieji aspektai yra laikomi didžiausiais iššūkiais, susijusiais su nuspėjamojo teisingumo technologijų naudojimu. Mažesnės respondentų dalies nuomone, didžiausi iššūkiai yra žmogiškojo faktoriaus eliminavimas ir pasitikėjimo technologijomis trūkumas.

9 pav. Respondentų požiūrio pasiskirstymas pagal teisinio reguliavimo poreikį, užtikrinant nuspėjamojo teisingumo technologijų sąžiningą naudojimą

Didžioji dalis – (42 proc.) respondentų teigė, kad papildomos teisinės ar griežtesnės reguliavimo priemonės yra reikalingos, – (33 proc.), kad reikalingos šiek tiek griežtesnės priemonės ir – (24 proc.) pažymėjo, kad jų nuomonė yra neutrali. Ir tik – (1 proc.) respondentų teigė, kad visai nereikalingos.

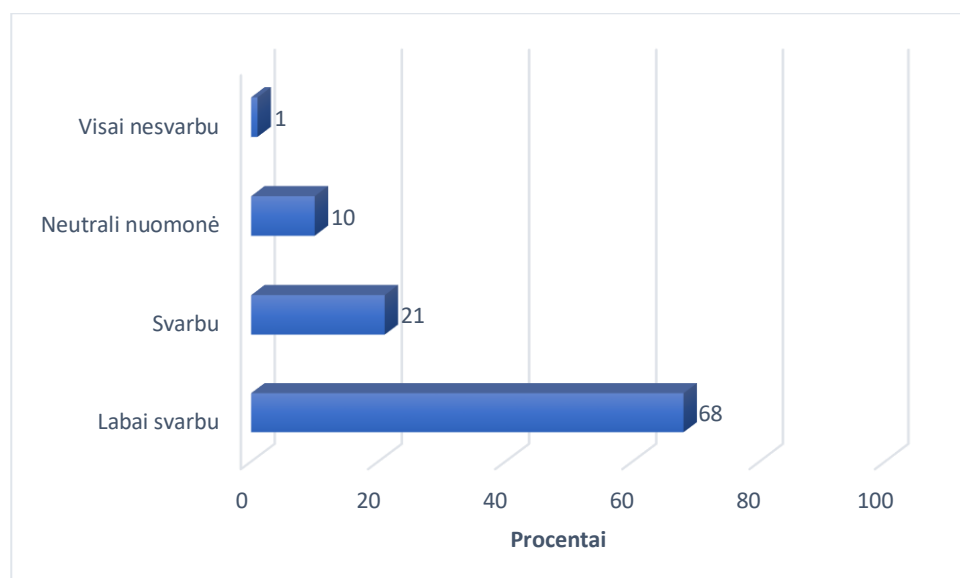
Apibendrinus tyrimo rezultatus nustatyta, kad daugumos respondentų požiūriu yra reikalingos griežtesnės priemonės, siekiant užtikrinti nuspėjamojo teisingumo technologijų sąžiningą naudojimą. Ir kiek mažesnės dalies respondentų požiūriu, reikalingos šiek tiek griežtesnės priemonės.

10 pav. Respondentų požiūris apie visuomenės pasitikėjimą nuspėjamojo teisingumo technologijomis

Didžioji dalis – (67 proc.) respondentų teigė, kad pastarųjų požiūriu, visuomenės pasitikėjimas nuspėjamojo teisingumo technologijomis yra vidutinis, o – (22 proc.) respondentų požiūriu – žemas. Tik – (6 proc.) respondentų teigė, kad jų požiūriu, visuomenės pasitikėjimas nuspėjamojo teisingumo technologijomis yra labai žemas ir – (4 proc.) požiūriu – aukštas pasitikėjimas. Ir – (1 proc.) respondentų teigė, kad jų požiūriu, visuomenės pasitikėjimas nuspėjamojo teisingumo technologijomis yra labai aukštas.

Apibendrinus tyrimo rezultatus nustatyta, kad daugumos respondentų požiūriu visuomenės pasitikėjimas nuspėjamojo teisingumo technologijomis yra vidutinis.

11 pav. Respondentų nuomonė apie skaidrumo ir aiškumo svarbos užtikrinimą, nuspėjamojo teisingumo technologijų kontekste

Didžioji dalis – (68 proc.) respondentų teigė, kad pastarųjų nuomone, skaidrumo ir aiškumo užtikrinimas, nuspėjamojo teisingumo technologijų kontekste, yra labai svarbus; – (21 proc.) teigė, kad svarbus, – (10 proc.) respondentų nuomonė neutrali ir – (1 proc.) teigimu – visai nesvarbu.

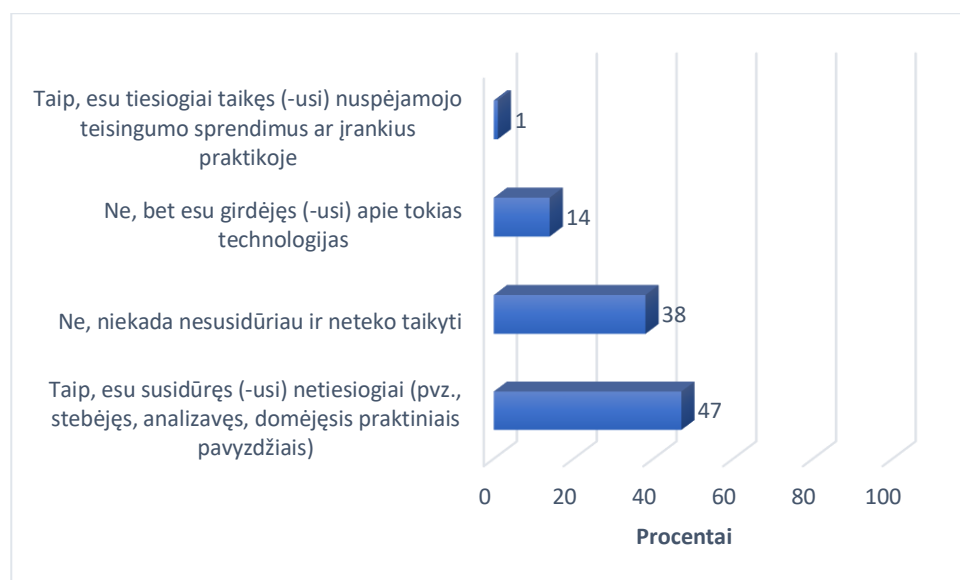
Remiantis tyrimo rezultatais nustatyta, kad daugumos respondentų nuomone, skaidrumo ir aiškumo užtikrinimas, nuspėjamojo teisingumo technologijų kontekste, yra labai svarbus.

12 pav. Respondentų nuomonė apie nuspėjamojo teisingumo technologijų taikymo paplitimą, ginčų sprendime, Lietuvoje

Didžioji dalis – (37 proc.) respondentų teigė, kad pastarųjų nuomone, nuspėjamojo teisingumo technologijos Lietuvoje, ginčų sprendime dar netaikomos, bet yra svarstymų ar planų ir nežymiai mažesnė respondentų dalis – (33 proc.) teigė, kad šiuo klausimu neturi nuomonės/nežino. Tuo tarpu – (22 proc.) respondentų teigė, kad įvardintos technologijos taikomos tik pavieniais atvejais ar eksperimentiniais pagrindais ir – (5 proc.) respondentų teigė, kad visiškai netaikomos, o – (3 proc.) respondentų teigė, kad plačiai taikomos visose instancijose.

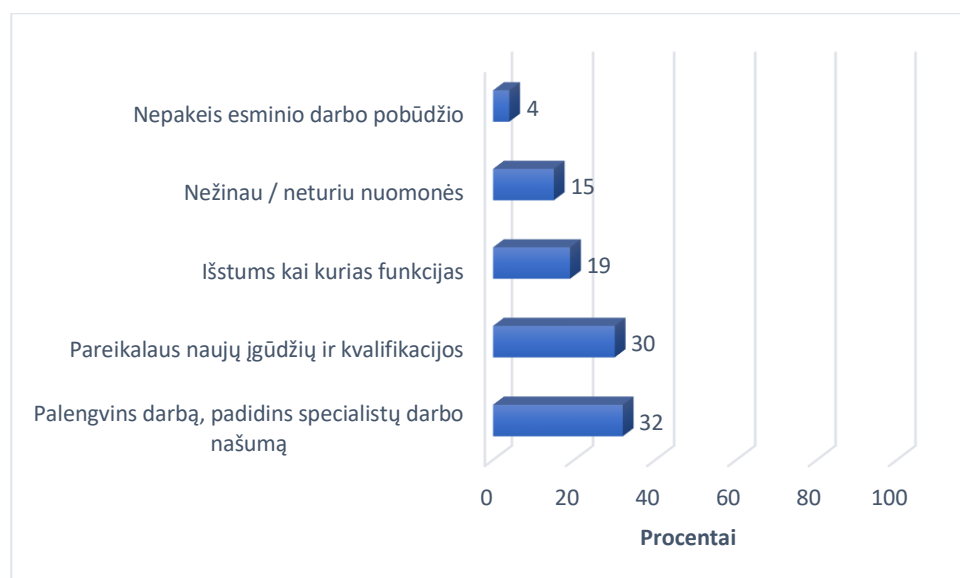
Remiantis tyrimo rezultatais nustatyta, kad daugumos respondentų nuomone, nuspėjamojo teisingumo technologijos Lietuvoje, ginčų sprendime, dar netaikomos. Mažesnės respondentų dalies nuomone, pastarosios technologijos yra taikomos tik pavieniais atvejais ar eksperimentiniais pagrindais.

13 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal asmeninę patirtį, taikant nuspėjamojo teisingumo technologijas, darbo praktikoje

Didžioji dalis – (47 proc.) respondentų teigė, kad pastarųjų darbo praktikoje yra susidūrę netiesiogiai (pvz.: stebėję, analizavę, domėjėsi praktiniais pavyzdžiais) su nuspėjamojo teisingumo taikymu; – (38 proc.) teigė, kad niekada nesusidūrė ir neteko taikyti; – (14 proc.) respondentų teigė, kad yra girdėję apie tokias technologijas ir tik – (1 proc.) yra tiesiogiai taikęs nuspėjamojo teisingumo sprendimus ar įrankius darbo praktikoje.

Remiantis tyrimo rezultatais nustatyta, kad beveik pusė respondentų darbo praktikoje yra susidūrę netiesiogiai (pvz.: stebėję, analizavę, domėjėsi praktiniais pavyzdžiais) su nuspėjamojo teisingumo taikymu.

14 pav. Respondentų požiūris apie nuspėjamojo teisingumo poveikį, ginčų sprendimus priimančių specialistų, darbo pobūdžiui

Didžioji dalis – (32 proc.) respondentų teigė, kad nuspėjamas teisingumas palengvins darbą, padidins specialistų darbo našumą, – (30 proc.) respondentų teigė, kad pareikalaus naujų įgūdžių ir kvalifikacijos. Mažesnės dalies – (19 proc.) respondentų požiūriu, išstums kai kurias funkcijas, – (15 proc.) šiuo klausimu neturi nuomonės ir – (4 proc.) teigė, kad nepakeis esminio darbo pobūdžio.

Remiantis tyrimo rezultatais nustatyta, kad daugumos respondentų požiūriu, nuspėjamas teisingumas, palengvins ginčų sprendimus priimančių specialistų darbą, padidins specialistų darbo našumą ir tuo pačiu pareikalaus naujų įgūdžių ir kvalifikacijos.

Apibendrinant kiekybinio tyrimo rezultatus, nustatyta, kad didžiausią respondentų dalį sudaro 41-50 metų ir 30-40 metų amžiaus grupės, kurių profesijos yra teisininkai ir advokatai, mediatoriai, specialistai ir teisėjo padėjėjai.

Daugumos respondentų požiūris į nuspėjamą teisingumą yra teigiamas arba neutralus. Didžioji dalis respondentų jaučiasi gerai informuoti apie nuspėjamojo teisingumo technologijų veikimo principus. Tyrimo pagalba atskleista, kad respondentų nuomone, ginčų sprendimo priėmimo trukmės optimizavimas, ginčų sprendimų tikslumo ir objektyvumo pagerinimas, bylų kiekio sumažėjimas teismuose ir ginčų sprendimų kaštų sumažinimas yra būdai, kurių dėka galimas ginčų sprendimo efektyvumo pagerinimas, nuspėjamojo teisingumo technologijų kontekste. Be to, nustatyta, kad dokumentų analizei ir teismų sprendimų prognozavimui nuspėjamojo teisingumo technologijos, gali turėti didžiausią poveikį, ginčų sprendimo procese. Daugumos respondentų nuomone nuspėjamojo teisingumo technologijų taikymas šiek tiek padidintų teisingumo prieinamumą, o kalbant apie technologijų patikimumą ir tikslumą bei duomenų privatumo ir saugumo užtikrinimą, pastarieji aspektai yra laikomi didžiausiais iššūkiais, susijusiais su nuspėjamojo teisingumo technologijų naudojimu. Daugumos respondentų požiūriu yra reikalingos griežtesnė priemonės, siekiant užtikrinti nuspėjamojo teisingumo technologijų sąžiningą naudojimą, o skaidrumo ir aiškumo užtikrinimas, nuspėjamojo teisingumo technologijų kontekste, yra labai svarbus.

Respondentų požiūriu visuomenė nėra pakankamai informuota apie nuspėjamojo teisingumo technologijas, o visuomenės pasitikėjimas pastarosiomis technologijomis yra vidutinis. Respondentų požiūriu, nuspėjamojo teisingumo technologijos Lietuvoje, ginčų sprendime, dar nėra taikomos arba yra taikomos tik pavieniais atvejais ar eksperimentiniais pagrindais. Dažniausiai respondentai savo darbo praktikoje su nuspėjamojo teisingumo taikymu susiduria netiesiogiai, o pastarųjų požiūriu nuspėjamas teisingumas gali palengvinti ginčų sprendimus priimančių specialistų darbą, padidinti specialistų darbo našumą ir lemti naujų įgūdžių ir kvalifikacijos poreikį.

3.5. Kokybinio tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

1 lentelė. Informantų pasiskirstymas pagal informacijos tiesioginį ir netiesioginį naudojimą, vertinimą, gautą iš nuspėjamojo teisingumo technologijų, darbo praktikoje

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Informantų praktinė patirtis pagal nuspėjamojo teisingumo technologijų vaidmenį informacijos naudojime ir apdorojime	Tiesioginis informacijos naudojimas pasitelkiant nuspėjamojo teisingumo technologijas	„...taip, tenka,“ I1 „...taip, tenka naudoti, ginčų sprendimo galimybių vertinimui,“ I3 „...taip, kartais tenka <...> kai kuriuose procesuose, siekiant informaciją įvertinti, naudojame analizės įrankius,“ I4
	Netiesioginis informacijos naudojimas pasitelkiant nuspėjamojo teisingumo technologijas	„...tiesiogiai ne, tačiau iš gautų proceso dalyvių skundų, prašymų ar kitų dokumentų matyti, kad jie dažnai ruošdami teismui procesinius dokumentus, naudojo dirbtinio intelekto pagalbą,“ I2 „...naudojamės įprastomis paieškos priemonėmis,“ I5

Informantai teigė, kad jiems darbe tenka tiesiogiai naudoti ir vertinti informaciją gautą iš nuspėjamojo teisingumo technologijų: - („taip, tenka naudoti, ginčų sprendimo galimybių vertinimui, kartais naudoju duomenų analizės įrankius – ypač vertinant analogiškų bylų tendencijas ar galimus teismo sprendimų modelius, I3“). Pasak informantų, esant informacijos įvertinimo poreikiui, pasitelkiami analizės įrankiai: - („...taip, kartais tenka <...> kai kuriuose procesuose, siekiant informaciją įvertinti, naudojame analizės įrankius“ I4).

Informantai teigė, kad šiems darbe nėra tekę naudoti informacijos iš nuspėjamojo teisingumo technologijų, tačiau pastebi, kad teisės srities atstovai, kurie ruošia teismams procesinius dokumentus, pasitelkia dirbtinio intelekto technologijas: („...tiesiogiai ne, tačiau iš gautų proceso dalyvių skundų, prašymų ar kitų dokumentų matyti, kad jie dažnai ruošdami teismui procesinius dokumentus, naudojo dirbtinio intelekto pagalbą“ I2).

Vienas iš informantų teigė, kad jis nesinaudoja nuspėjamojo teisingumo technologijomis, nes naudojasi tradicinėmis paieškos priemonėmis (*„...naudojamės įprastomis paieškos priemonėmis, kaip <...> „Infoplex“, Lietuvos teismų informacinė sistema LITEKO, taip pat jos išorinė prieiga - <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/detalipaieska.aspx?detali=2>,“I5).*

Atsižvelgiant į informantų atsakymus, nustatyta, kad pastarieji, savo darbo praktikoje naudoja informaciją gautą iš nuspėjamojo teisingumo technologijų, kai reikia vertinti ginčų sprendimo galimybes. Taigi, pastarosios technologijos ypatingai reikšmingos tais atvejais, kai reikia vertinti analogiškas bylų tendencijas ar alternatyvius teismo sprendimų modelius. Siekiant įvertinti informaciją, pastarieji pasitelkia atitinkamus informacijos analizės įrankius. Taip pat pastebima, kad informantų kolegos, dirbtinio intelekto pagalba, ruošia procesinius dokumentus teismui. Apibendrinus informantų atsakymus nustatyta, kad informacijos naudojimas, vertinimas, gautas iš nuspėjamojo teisingumo technologijų yra ne tik aktualus, bet ir svarbus informantų darbo praktikoje.

2 lentelė. Informantų pasiskirstymas pagal nuspėjamojo teisingumo technologijų, kaip dirbtinis intelektas ar duomenų analizės įrankiai, įtaką priimamų sprendimų atveju

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Informantų praktinė patirtis pagal nuspėjamojo teisingumo technologijų poveikį priimamiems sprendimams	Nuspėjamojo teisingumo technologijos daro įtaką informantų priimamiems sprendimams	<i>„...pagal teiktus duomenis tikslinuosi informaciją ir kartais tai šiek tiek koreliuoja su priimamais sprendimais“, I1</i> <i>„...ne per dažnai, bet tam tikros išvalgos padeda. Tarkim, jeigu sistema rodo, kad tam tikros bylos dažniausiai pasibaigia vienaip – tai į tai atsižvelgiame, bet vis tiek sprendžiame individualiai,“ I4</i> <i>„...įtaka nėra dažna, tačiau didėja. Daugiausia – pasirengimo fazėje, kai reikia įvertinti, ar verta bylinėtis, ar siūlyti mediaciją. Sprendimą priimu pats, bet DI padeda matyti „didelį vaizdą,“I3.</i> <i>„...paieškos sistemos kartais turi itin didelę reikšmę, jeigu pavyksta atrasti galutinės</i>

		<i>teisminės instancijos teisės taisyklę (ratio decidendi) konkrečioje byloje“, I2</i>
	Nuspėjamojo teisingumo technologijos nedaro įtakos informantų priimamiems sprendimams	<i>„...neturi, nes nenaudoju. Priimant teismo procesinius sprendimus pasitelkiu tik žmogiškuoju faktoriumi. Proceso dalyvių pateiktus dokumentus vertinu be dirbtinio intelekto ar kitų analizės šaltinių naudojimo, tiesiogiai analizuojant susidariusią situaciją ir galiojančius įstatymus bei teismų praktiką,“ I5</i>

Informantų teigimu, nuspėjamojo teisingumo technologijos, jų darbo praktikoje turi įtakos priimamiems sprendimams. Nepaisant to, kad pastarieji atsižvelgia į nuspėjamojo teisingumo technologijų pateikiamas išvalgas, tačiau galutinis sprendimas priimamas individualiai žmogaus: (*„...pagal teiktus duomenis tikslinuosi informaciją ir kartais tai šiek tiek koreliuoja su priimamais sprendimais“, I1*); (*„...ne per dažnai, bet tam tikros išvalgos padeda. Tarkim, jeigu sistema rodo, kad tam tikros bylos dažniausiai pasibaigia vienaip – tai į tai atsižvelgiame, bet vis tiek sprendžiame individualiai,“ I4*); (*„...paieškos sistemos kartais turi itin didelę reikšmę, jeigu pavyksta atrasti galutinės teisminės instancijos teisės taisyklę (ratio decidendi) konkrečioje byloje,“ I2*); (*„...įtaka nėra dažna, tačiau didėja. Daugiausia – pasirengimo fazėje, kai reikia įvertinti, ar verta bylinėtis, ar siūlyti mediaciją. Sprendimą priimu pats, bet DI padeda matyti „didelį vaizdą,“ I3*).

Tyrimo dalyvavo vienas informantas, kuris teigė, kad jo darbo praktikoje, nuspėjamojo teisingumo technologijos neturi jokios įtakos, nes šis priima sprendimus pasikliaudamas tik žmogiškuoju faktoriumi: - (*„...neturi, nes nenaudoju. Priimant teismo procesinius sprendimus pasitelkiu tik žmogiškuoju faktoriumi. Proceso dalyvių pateiktus dokumentus vertinu be dirbtinio intelekto ar kitų analizės šaltinių naudojimo, tiesiogiai analizuojant susidariusią situaciją ir galiojančius įstatymus bei teismų praktiką,“ I5*).

Apibendrinus informantų atsakymus, atskleista, kad pastarųjų darbo praktikoje, nuspėjamojo teisingumo technologijų, kaip dirbtinis intelektas ar duomenų analizės įrankiai, daro įtaką priimamų sprendimų atveju, tačiau nepaisant to, galutinis sprendimas priimamas individualiai žmogaus. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, kad nuspėjamojo teisingumo technologijų vaidmuo turi potencialą didėti, darant įtaką informantų sprendimų priėmimui. Tik vieno tyrimo dalyvavusio

informanto teigimu, pastarojo darbo praktikoje, nuspėjamojo teisingumo technologijos nenaudojamos, nes prioritetą skiria žmogiškajam faktoriui.

3 lentelė. Informantų požiūrio pasiskirstymas pagal situacijas, kuriose nuspėjamojo teisingumo technologijos naudingos arba netikslės ir pastarųjų technologijų patikimumo vertinimas, sprendžiant ginčus

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Nuspėjamojo teisingumo technologijų veiksmingumas ir patikimumas	Naudingos taikymo situacijos ir patikimumas	„...teisinio reglamentavimo, maršrutų nustatymo,“ I1 „...naudingos dirbant su statistika ar vertinant ankstesnius sprendimus – pavyzdžiui, kokie yra taikytini žalos atlyginimo dydžiai konkrečiose bylose <...> naudingos, kai reikia greitai „pasiskaičiuoti“ ar palyginti situacijas – padeda efektyviau ruoštis,“ I3 „...technologijos vis dar pagalbinės. Jas vertinu kaip priemonę gauti daugiau informacijos, bet ne kaip sprendimo pagrindą. Vis tiek galiausiai reikia žmogaus galvos ir sveiko proto,“ I4
	Netikslūs arba problemiški taikymo atvejai	„...Teisingumo technologijų patikimumas sprendžiant ginčus dar kelia pagrįstų abejonių,“ I1 „...dirbtinis intelektas ar kiti įrankiai gali pateikti netikslią informaciją, ar iškreipti faktus. Taip pat, naudojant tokias priemones didėtų priimti formalaus pobūdžio sprendimus,“ I2 „...pasitaiko netikslumų – DI gali nesuprasti ginčo subtilybių, pvz., emocinių ar etinių

		<i>aspektų mediacijoje <...> patikimumą vertinu atsargiai. Ginčiuose svarbu kontekstas ir žmogiškas vertinimas – to DI kol kas pilnai neatstoja. Bet kaip pagalbinė priemonė – vis dažniau praverčia“I3</i> <i>„...Netikslumai atsiranda, kai sistema bando standartizuoti tai, kas yra per daug specifinė ar jautri situacija, „ I4</i> <i>„...Vertinu kaip nepatikimą, tačiau galinčią suteikti tam tikrų idėjų ginčo sprendimui, kurias įvertinus žmogui galėtų būti priimtas geras sprendimas I5</i>
--	--	---

Kokybinio tyrimo analizės metu nustatyta, kad informantų požiūriu nuspėjamojo teisingumo technologijos yra naudingos teisinio reglamentavimo bei maršrutų nustatymo atvejais, atliekant statistinę analizę, esant ankstesnių sprendimų vertinimo poreikiui, esant skubaus situacijų palyginimo poreikiui, atsiradus platesniam informuotumo poreikiui: - (*„...teisinio reglamentavimo, maršrutų nustatymo,“ I1*); (*„...naudingos dirbant su statistika ar vertinant ankstesnius sprendimus – pavyzdžiui, kokie yra taikytini žalos atlyginimo dydžiai konkrečiose bylose <...> naudingos, kai reikia greitai „pasiskaičiuoti“ ar palyginti situacijas – padeda efektyviau ruoštis, “ I3*); (*„...technologijos vis dar pagalbinės. Jas vertinu kaip priemonę gauti daugiau informacijos, bet ne kaip sprendimo pagrindą. Vis tiek galiausiai reikia žmogaus galvos ir sveiko proto,“ I4*).

Kalbant apie informantų požiūrį, nuspėjamojo teisingumo technologijų, patikimumo vertinimo kontekste, nustatyta, kad pastarųjų nuomone patikimumas sprendžiant ginčus kelia pagrįstas abejones dėl netikslios ar net iškreiptos informacijos pateikimo galimybės: - (*„...teisingumo technologijų patikimumas sprendžiant ginčus dar kelia pagrįstų abejonių,“ I1*); (*„...dirbtinis intelektas ar kiti įrankiai gali pateikti netikslią informaciją, ar iškreipti faktus. Taip pat, naudojant tokias priemones didėtų priimti formalaus pobūdžio sprendimus,“ I2*); (*„...pasitaiko netikslumų – DI gali nesuprasti ginčo subtilybių, pvz., emocinių ar etinių aspektų mediacijoje <...> patikimumą vertinu atsargiai. Ginčiuose svarbu kontekstas ir žmogiškas vertinimas – to DI kol kas pilnai neatstoja.*

Bet kaip pagalbinė priemonė – vis dažniau praverčia“I3). Vieno iš informantų teigimu, jautrių bei individualizuotų situacijų atveju kyla standartizavimo grėsmė, dėl ko pastarojo informanto vertinimas taip pat nėra teigiamas: - (*„...Netikslumai atsiranda, kai sistema bando standartizuoti tai, kas yra per daug specifinė ar jautri situacija, „I4*); (*„...Vertinu kaip nepatikimą, tačiau galinčią suteikti tam tikrų idėjų ginčo sprendimui, kurias įvertinus žmogui galėtų būti priimtas geras sprendimas, “ I5*).

Apibendrinus tyrimo rezultatus, nustatyta, kad informantų požiūriu, nuspėjamojo teisingumo technologijos naudingos: teisinio reglamentavimo bei maršrutų nustatymo atvejais, esant statistinės analizės, ankstesnių sprendimų vertinimo bei skubaus situacijų palyginimo poreikiui ir atsiradus platesniam informuotumo poreikiui. Nepaisant įvardintų teigiamų aspektų, paaiškėjo, kad informantų nuomone patikimumas sprendžiant ginčus kelia pagrįstas abejones dėl netikslios, iškreiptos informacijos pateikimo galimybės ir individualizuotų situacijų atveju, kylančios standartizavimo grėsmės.

4 lentelė. Informantų pasiskirstymas pagal algoritminių sprendimų prieštaravimo pastarųjų profesinei nuomonei atvejus ir nuspėjamojo teisingumo šališkumo vertinimą

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Praktinis informantų susidūrimas su algoritminiais ir profesinės nuomonės skirtumais bei šališkumo rizika	Algoritmų sprendimų ir informantų profesinės nuomonės nesuderinamumas	<i>„...taip, teko susidurti“ I1</i>
		<i>„...neteko, nes darbui nenaudojama. Naudojant kasdieniam gyvenime informacija buvo gana tiksli, “ I2</i>
		<i>„...taip, teko. Pvz., rekomendacija siekti taikaus susitarimo atrodė logiška pagal duomenis, tačiau konkrečiu atveju kliento interesai reikalavo principingesnės pozicijos. DI ne visada „jaučia“ situacijos niuansus,“ I3</i>
		<i>„...yra buvę. Pvz., sistema siūlo gana „sausą“ ar formalų atsakymą į ginčą, o situacija reikalauja lankstumo ar net tam tikro žmogiško jautrumo – čia DI dar atsilieka,“ I4</i> <i>„...Nesu,“ I5</i>

	Algoritmų šališkumo rizikos vertinimas	<i>„...matyt negalima išvengti šališkumo nes informaciją suveda žmonės,“ I1</i> <i>„...atsiranda didelė tikimybė susijusi su asmens duomenų apsauga, I2</i> <i>„...šališkumas – labai aktuali rizika. Jei algoritmo mokomieji duomenys yra tendencingi (pvz., atspindi istorinį šališkumą), sprendimai gali būti nesąžiningi. Ginčų srityje tai ypač jautru – kalbame apie realią įtaką žmonių teisėms,“ I3</i> <i>„...šališkumas tikrai įmanomas. Jei įrankiai mokomi remiantis neobjektyviais duomenimis, jie gali tiesiog „legalizuoti“ sisteminę klaidą. Reikia budrumo“, I4</i> <i>„...neigiamai. Viskas priklauso nuo vertybinio pagrindo, kuriuo remiasi algoritmas,“ I5</i>
--	---	--

Trys informantai teigė, kad susiduria su situacijomis, kai algoritmo pateiktos rekomendacijos prieštarauja jų profesinei nuomonei ir pagrindė, kad nuspėjamojo teisingumo technologijos ne visuomet pajėgia įvertinti situacijos esmę tam tikrose kontekstinėse situacijose, kaip pvz.: atvejais, kai reikalingas lankstumas bei žmogiškas jautrumas: - (*„...taip, teko susidurti“ I1*); (*„...taip, teko. Pvz., rekomendacija siekti taikaus susitarimo atrodė logiška pagal duomenis, tačiau konkrečiu atveju kliento interesai reikalavo principingesnės pozicijos. DI ne visada „jaučia“ situacijos niuansus,“ I3*); (*„...yra buvę. Pvz., sistema siūlo gana „sausą“ ar formalų atsakymą į ginčą, o situacija reikalauja lankstumo ar net tam tikro žmogiško jautrumo – čia DI dar atsilieka,“ I4*). Du informantai teigė, kad šioms neteko susidurti su situacijomis, kai algoritmo pateiktos rekomendacijos prieštarauja jų profesinei nuomonei.

Informantų vertinimas, nuspėjamojo teisingumo technologijų, šališkumo atveju yra vienareikšmiškas dėl to, kad informacija yra suvedama žmogaus. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad kyla grėsmė susijusi su asmens duomenų apsauga ir pažymima, kad jei nuspėjamojo teisingumo atitinkami įrankiai yra mokomi remiantis šališkais arba iškraipytais duomenimis, kyla grėsmė susijusi su sisteminių klaidų legalizavimu: - („...matyt negalima išvengti šališkumo nes informaciją suveda žmonės,“ I1); („...atsiranda didelė tikimybė susijusi su asmens duomenų apsauga, I2); („...šališkumas – labai aktuali rizika. Jei algoritmo mokomieji duomenys yra tendencingi (pvz., atspindi istorinį šališkumą), sprendimai gali būti nesąžiningi. Ginčų srityje tai ypač jautru – kalbame apie realią įtaką žmonių teisėms,“ I3); („...šališkumas tikrai įmanomas. Jei įrankiai mokomi remiantis neobjektyviais duomenimis, jie gali tiesiog „legalizuoti“ sisteminės klaidas. Reikia budrumo“, I4); („...neigiamai. Viskas priklauso nuo vertybinio pagrindo, kuriuo remiasi algoritmas,“ I5).

Apibendrinus informantų atsakymų rezultatus, nustatyta, kad trys informantai susidūrė su atvejais, kai algoritmo pateiktos rekomendacijos prieštaravo pastarųjų profesinei nuomonei. Tyrimu nustatyta, kad nuspėjamojo teisingumo technologijos ne visuomet pajėgia įvertinti situacijos esmę tam tikrose kontekstinėse situacijose, kaip pvz.: atvejais, kai reikalingas lankstumas bei žmogiškas jautrumas. Du informantai teigė, kad jiems neteko susidurti su atvejais, kai algoritmo pateiktos rekomendacijos prieštaravo pastarųjų profesinei nuomonei. Šiuo atveju svarbu pažymėti, kad vienas iš informantų nenaudoja nuspėjamojo teisingumo technologijų darbo praktikoje, bet naudoja asmeniniais tikslais ir pastaruoju atveju informacija pateikiama pakankamai tiksliai. Algoritmų šališkumo vertinimo atžvilgiu, identifiкуotas kritiškas vertinimas dėl to, kad yra tikimybė, jog nuspėjamojo teisingumo įrankiai gali būti mokomi remiantis šališkais arba iškraipytais duomenimis. Tokiu atveju kyla grėsmė susijusi su sisteminių klaidų legalizavimu. Taip pat Atkreipiamas dėmesys į tai, kad kyla grėsmė susijusi su asmens duomenų apsauga.

5 lentelė. Informantų nuomonės pasiskirstymas pagal nuspėjamojo teisingumo naudojimo poveikį diskriminacijos atžvilgiu

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Nuspėjamojo teisingumo įtaka teisinėje sistemoje, diskriminacijos atžvilgiu	Dvipusis poveikis diskriminacijos atžvilgiu	„...atsižvelgiant į tai, kad pradinę informaciją suveda žmonės ir ji gali būti šališka, manytina kad diskriminaciją galima ir didinti ir mažinti,“ I1 „...gali veikti abiem kryptimis. Jei technologijos bus kuriamos sąmoningai – su šališkumo

		<i>kontrolės mechanizmais – jos gali mažinti diskriminaciją. Tačiau jei naudoti „kaip yra“ – tai gali tik sustiprinti esamas nelygybes,; I3</i> <i>„...gali ir padėti, ir pakenkti – priklauso, kaip tai valdoma. Jei naudojama sąmoningai, su kontrolės mechanizmais – diskriminacija gali mažėti. Bet jei paleidžiama be priežiūros, tada kyla pavojus ją net sustiprinti“, I4</i>
	Diskriminacijos didinimo potencialas	<i>„...kad stiprina diskriminaciją, kadangi jei tokioje sistemoje duomenys atspindės diskriminaciją koku nors pagrindu, sistema ją atkartos ir taikys nuolatos,“ I2</i> <i>„...kol kas dar trūksta patirties taikant šias technologijas. Vėlgi, priklauso nuo vertybinio pagrindo. Yra diskusijų, kad, pavyzdžiui, darbo teisėje, asmenis priimant į darbą, tai gali didinti diskriminaciją,“ I5</i>

Tyrimu nustatyta, kad trijų informantų nuomone, nuspėjamasis teisingumas gali ir stiprinti ir mažinti diskriminaciją teisinėje sistemoje. Tokių informantų požiūrį įtakojo tai, kad nuspėjamojo teisingumo technologijų veikimas priklauso nuo žmogaus pateiktų duomenų kokybės. Taip pat pažymima, kad jei nuspėjamojo teisingumo technologijos sąmoningai kuriamos su tam tikrais šališkumo kontrolės mechanizmais, tai šios gali diskriminaciją mažinti: - (*„...atsižvelgiant į tai, kad pradinę informaciją suveda žmonės ir ji gali būti šališka, manytina kad diskriminaciją galima ir didinti ir mažinti,“ I1*); (*„...gali veikti abiem kryptimis. Jei technologijos bus kuriamos sąmoningai – su šališkumo kontrolės mechanizmais – jos gali mažinti diskriminaciją. Tačiau jei naudoti „kaip yra“ – tai gali tik sustiprinti esamas nelygybes,; I3*); (*„...gali ir padėti, ir pakenkti – priklauso, kaip tai valdoma. Jei naudojama sąmoningai, su kontrolės mechanizmais – diskriminacija gali mažėti. Bet jei paleidžiama be priežiūros, tada kyla pavojus ją net sustiprinti“, I4*).

Du informantai teigė, kad jų nuomone, nuspėjamasis teisingumas gali stiprinti diskriminaciją teisinėje sistemoje. Pastarieji atkreipia dėmesį į tai, kad jei duomenų rinkiniuose užfiksuotos tam tikros diskriminacinės struktūros, tai jų pagrindu sistema ir toliau nuolat tai atkartos bei taikys.

Pažymima, kad darbo teisėje, kai svarstomas klausimas susijęs su asmens priėmimu į darbą, taip pat galimas diskriminacijos didinimas: - („...kad stiprina diskriminaciją, kadangi jei tokioje sistemoje duomenys atspindės diskriminaciją koku nors pagrindu, sistema ją atkartos ir taikys nuolatos,“ I2); („...kol kas dar trūksta patirties taikant šias technologijas. Vėlgi, priklauso nuo vertybinio pagrindo. Yra diskusijų, kad, pavyzdžiui, darbo teisėje, asmenis priimant į darbą, tai gali didinti diskriminaciją,“ I5).

Apibendrinant tyrimo rezultatus, nustatyta, kad nuspėjamojo teisingumo naudojimas gali ir didinti ir mažinti diskriminaciją teisinėje sistemoje. Tuo atveju, jei nuspėjamojo teisingumo technologijos sąmoningai kuriamos su tam tikrais šališkumo kontrolės mechanizmais, tai šios gali diskriminaciją mažinti. Tačiau svarbu nepamiršti, kad nuspėjamojo teisingumo technologijų veikimas priklauso nuo žmogaus pateiktų duomenų kokybės ir jei duomenų rinkiniuose užfiksuotos tam tikros diskriminacinės struktūros, tai jų pagrindu sistema ir toliau nuolat tai atkartos bei taikys, dėl ko diskriminacija bus didinama.

6 lentelė. Informantų nuomonės pasiskirstymas pagal visuomenės informuotumo ir pasitikėjimo nuspėjamuoju teisingumu lygį

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Visuomenės požiūris į nuspėjamąjį teisingumą	Visuomenės Informuotumo ir supratimo apie nuspėjamąjį teisingumą lygis	„...nemanau, kad visuomenė yra pakankamai informuota <...> nuspėjamojo teisingumo idėja vis dar daugiau susijusi su įdomiu žaidimu ar diskusijomis visuomenėje, nei realiu ginčų sprendimu,“ I1 „...informuota nepakankamai <...> kol kas vertinama nepatikimai, nes baiminamasi žmogiškojo faktoriaus praradimo, I2 „...ne, manau, kad visuomenė tik fragmentiškai supranta, kas tai yra. Mediacijos dalyviai dažnai tikisi žmogiško, empatiško proceso, ir sunkiai priima „automatizuotus sprendimus <...> „Dauguma vertina atsargiai – netgi skeptiškai. Ypač mediacijoje, kur vertinamas individualus požiūris. Technologijos čia

		<i>matomos kaip papildymas, bet ne pakaitalas, “</i> <i>I3</i> <i>„...tikrai nepakankamai informuota. Daug kas net nežino, kad tokie įrankiai egzistuoja, o tie, kurie žino – dažnai nepasitiki, nes trūksta aiškumo, kaip jie veikia <...> Skeptiškai. Ypač kai kalba eina apie ginčus su institucijomis – žmonės nori būti išgirsti, o ne „automatizuotai“ įvertinti. Kol kas matoma kaip per daug šalti sprendimai,“ I4</i> <i>„...visuomenė yra informuojama bendrai apie svarbiausias dirbtinio intelekto aktualijas. Visuomenės nariai naudojami dirbtiniu intelektu bandydami spręsti jiems iškilusias teises problemas. Sudėtinga pasakyti, ar ir kiek jiems tai padeda <...> nesu susidūręs su tokiu atveju, kad žmogus pasakytų, jog jis pasinaudojo šiomis technologijomis ir jam tai buvo naudinga. Be to, nesu susidūręs su konkrečiu atveju, kai viena ginčo šalis kritikuoja kitą šalį, jog jis naudojami tokiomis technologijomis,“ I5</i>
	Visuomenės pasitikėjimas nuspėjamoju teisingumu ir jo vertinimas	<i>„...manytina, kad atsiranda daugiau įgūdžių naudojant nuspėjamojo teisingumo technologijas, todėl jis tiesiog dažniau naudojamas, dažniau randamos klaidos ir neatitikimai- todėl šiame etape matyt pasitikėjimas juo neauga, “ I1</i> <i>„...pasitikėjimas auga, tačiau teisinėje sistemoje pasitikėjimas mažas, “ I2</i> <i>„...kol kas pasitikėjimas nėra didelis. Gal net kiek mažėja, kai žmonės supranta, kad DI gali būti netikslus ar šališkas. Tačiau kartu auga</i>

		<i>supratimas, kad šios technologijos neišvengiamos, “ I3</i> <i>„...pasitikėjimas kol kas neauga. Reikia daugiau atvirumo, aiškinimo ir įtraukimo, kad žmonės matytų, kaip ir kodėl technologijos naudojamos, „ I4</i> <i>„...galbūt sumažėtų atstovų teikiamų paslaugų poreikis, tačiau tokio sumažėjimo nestebiu. Taip pat kyla abejonių, ar vartojimo kredito įstaigos nenaudoja šių technologijų ruošdamos ir pateikdamos teismui ieškinius, kadangi dažnai būna daug paprastų klaidų, netikslumų, “I5</i>
--	--	--

Atsižvelgiant į informantų nuomones, nustatyta, kad visuomenė nėra pakankamai informuota apie nuspėjamąjį teisingumą ir taip pat pagrindžiama, kad visuomenės žinios dažnu atveju apsiriboja tik apie svarbiausias dirbtinio intelekto aktualijas. Vieno iš informantų nuomone, visuomenė nežino apie nuspėjamojo teisingumo įrankių egzistenciją, o ir tie, kurie žino, dažniausiai jais nepasitiki dėl to, kad vyrauja aiškumo trūkumas apie pastarųjų veikimo principus: - (*„...nemanau, kad visuomenė yra pakankamai informuota <...> nuspėjamojo teisingumo idėja vis dar daugiau susijusi su įdomiu žaidimu ar diskusijomis visuomenėje, nei realiu ginčų sprendimu, “ I1*); (*„...informuota nepakankamai, “ I2*); (*„...ne, manau, kad visuomenė tik fragmentiškai supranta, kas tai yra. Mediacijos dalyviai dažnai tikisi žmogiško, empatiško proceso, ir sunkiai priima „automatizuotus sprendimus <...> „...Dauguma vertina atsargiai – netgi skeptiškai. Ypač mediacijoje, kur vertinamas individualus požiūris. Technologijos čia matomos kaip papildymas, bet ne pakaitalas, “ I3*); (*„...tikrai nepakankamai informuota. Daug kas net nežino, kad tokie įrankiai egzistuoja, o tie, kurie žino – dažnai nepasitiki, nes trūksta aiškumo, kaip jie veikia <...> Skeptiškai. Ypač kai kalba eina apie ginčus su institucijomis – žmonės nori būti išgirsti, o ne „automatizuotai“ įvertinti. Kol kas matoma kaip per daug šalti sprendimai,“ I4*). Taip pat atkreipiamas dėmesys į tai,

kad visuomenės atžvilgiu vyrauja susirūpinimas dėl žmogiškojo veiksnio eliminavimo: - (*„...kol kas vertinama nepatikimai, nes baiminamasi žmogiškojo faktoriaus praradimo, I2*).

Informantų teigimu, visuomenės pasitikėjimas nuspėjamoju teisingumu mažėja, nes šie vis dažniau naudojami pastarosiomis technologijomis, kaip pvz. dirbtiniu intelektu ir susiduria su tam tikromis klaidomis ar neatitikimais. Taip pat pažymima, kad visuomenė supranta, jo šios technologijos gali būti netikslios ar net šališkos: - (*„...manyta, kad atsiranda daugiau įgūdžių naudojant nuspėjamojo teisingumo technologijas, todėl jis tiesiog dažniau naudojamas, dažniau randamos klaidos ir neatitikimai- todėl šiame etape matyt pasitikėjimas juo neauga, “ I1*); (*„...pasitikėjimas auga, tačiau teisinėje sistemoje pasitikėjimas mažas, “ I2*); (*„...kol kas pasitikėjimas nėra didelis. Gal net kiek mažėja, kai žmonės supranta, kad DI gali būti netikslus ar šališkas. Tačiau kartu auga supratimas, kad šios technologijos neišvengiamos, “ I3*); (*„...pasitikėjimas kol kas neauga. Reikia daugiau atvirumo, aiškinimo ir įtraukimo, kad žmonės matytų, kaip ir kodėl technologijos naudojamos, „ I4*); (*„...galbūt sumažėtų atstovų teikiamų paslaugų poreikis, tačiau tokio sumažėjimo nestebiu. Taip pat kyla abejonių, ar vartojimo kredito įstaigos nenaudoja šių technologijų ruošdamos ir pateikdamos teismui ieškinius, kadangi dažnai būna daug paprastų klaidų, netikslumų, “ I5*).

Atsižvelgiant į informantų atsakymus, galima teigti, kad pastarųjų požiūriu, visuomenės informuotumo lygis yra mažas ir dažnu atveju, visuomenės žinios yra paviršutiniškos, kurios apsiriboja vien tik apie svarbiausias dirbtinio intelekto aktualijas. Informantų nuomone, visuomenė nežino apie nuspėjamojo teisingumo įrankių egzistenciją, o ir tie, kurie žino, dažniausiai jais nepasitiki dėl to, kad vyrauja aiškumo trūkumas apie pastarųjų veikimo principus. Tyrimu nustatyta, kad visuomenės pasitikėjimas nuspėjamoju teisingumu nėra didelis ar net galimai mažėja, nes šie, pasitelkdami dirbtinį intelektą, vis dažniau susiduria su tam tikromis klaidomis ar neatitikimais. Kas pagrindžia, kad visuomenė supranta, jo šios technologijos gali būti netikslios ar net šališkos.

Apibendrinant kokybinio tyrimo rezultatus ir siekiant atskleisti ar informantams savo darbe tenka naudoti arba vertinti informaciją, gautą iš nuspėjamojo teisingumo technologijų, paaiškėjo, kad trys informantai naudoja nuspėjamojo teisingumo technologijas savo darbo praktikoje, kaip pvz., kai reikia vertinti ginčų sprendimo galimybes, pastarieji pasitelkia į pagalbą duomenų analizės įrankius. Taip pat atkreipiamas dėmesys į tai, kad pastarieji įrankiai pasitelkiami tada, kai atsiranda analogiškų bylų tendencijų ar galimų teismo sprendimų modelių vertinimo poreikis ir papildoma, kad nuspėjamojo teisingumo technologijos kol kas nėra plačiai integruotos, bet atsiranda nišinių sprendimų.

Vienas iš informantų pažymėjo, kad tiesiogiai nesusiduria su nuspėjamojo teisingumo technologijomis, tačiau pakomentavo, kad - *„iš gautų proceso dalyvių skundų, prašymų ar kitų dokumentų matyti, kad jie dažnai ruošdami teismui procesinius dokumentus, naudoja nuspėjamojo teisingumo technologijas“*. Kitas informantas teigė, kad savo darbo praktikoje nenaudoja jokių

nuspėjamojo teisingumo technologijų ir pažymėjo, kad naudojasi įprastomis paieškos priemonėmis, kaip – „Infoplex“, Lietuvos teismų informacinė sistema „LITEKO“, taip pat jos išorinė prieiga, į kurią nukreipianti nuoroda pridėdama: <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/detalipaieska.aspx?detali=2>.

Siekiant išsiaiškinti, kaip dažnai nuspėjamojo teisingumo technologijos, kaip dirbtinis intelektas ar duomenų analizės įrankiai, turi įtakos informantų priimamiems sprendimams, nustatyta, kad įtaka nėra dažna, tačiau ji didėja. Informantų teigimu įtaka didėja pasirengimo fazėje, kai reikia įvertinti, ar verta bylinėtis, ar siūlyti mediaciją bei tais atvejais, kai pagal teiktus duomenis reikia pasitikslinti informaciją, kuri kartais šiek tiek koreliuoja su priimamais sprendimais. Vieno iš informantų pažymima, kad nors ir sprendimai priimami paties, tačiau nuspėjamojo teisingumo technologijos, kaip dirbtinis intelektas, padeda matyti „didesnį vaizdą“. Informantai pridūrė, kad naudojamos paieškos sistemos kartais turi itin didelę reikšmę, ypač tais atvejais, jeigu pavyksta atrasti galutinės teisminės instancijos teisės taisyklę (ratio decidendi) konkrečioje byloje. Šiuo atveju nuspėjamojo teisingumo technologijos gali būti netikslios, jei iškiltų abejonė, ar ta taisyklė tikrai taikytina šioje faktinėje situacijoje. Vienas iš informantų teigė, kad jo darbo atžvilgiu, nuspėjamojo teisingumo technologijos jokios įtakos priimamiems sprendimams neturi, nes jis jokių įrankių, susijusių su nuspėjamojo teisingumo technologijomis nenaudoja, bei pridūrė, kad priimant teismo procesinius sprendimus pasikliauja tik žmogiškuoju faktoriumi, proceso dalyvių pateiktus dokumentus vertina be dirbtinio intelekto ar kitų analizės šaltinių naudojimo, tiesiogiai analizuojant susidariusią situaciją ir galiojančius įstatymus bei teismų praktiką.

Siekiant atskleisti, kokiose situacijose nuspėjamojo teisingumo technologijos informantų nuomone yra naudingos ir priešingai, netikslios, nustatyta, kad naudingos dirbant su statistika ar vertinant ankstesnius sprendimus – pavyzdžiui, kokie yra taikytini žalos atlyginimo dydžiai konkrečiose bylose; kai pavyksta atrasti galutinės teisminės instancijos teisės taisyklę (ratio decidendi) konkrečioje byloje; kai reikia greitai „pasiskaičiuoti“ ar palyginti situacijas – padeda efektyviau ruošti. Netikslumai atsiranda, kai sistema bando standartizuoti tai, kas yra per daug specifinė ar jautri situacija. Taip pat atkreipiamas dėmesys į tai, kad nuspėjamojo teisingumo technologijos dažnu atveju gali nesuprasti ginčo subtilybių, pvz., emocinių ar etinių aspektų mediacijoje; be to, dirbtinis intelektas ar kiti įrankiai gali pateikti netikslią informaciją, ar iškreipti faktus.

Siekiant atskleisti, kaip informantai vertina nuspėjamojo teisingumo technologijų patikimumą sprendžiant ginčus, nustatyta, kad šie patikimumą vertina - „atsargiai“ arba neigiamai bei priduria, kad ginčiuose svarbu kontekstas ir žmogiškas vertinimas – to nuspėjamojo teisingumo technologijos kol kas pilnai neatstoja. Bet kaip pagalbinė priemonė – vis dažniau praverčia.

Kokybinio tyrimo pagalba taip pat pavyko nustatyti, kad informantai susiduria su atvejais, kai algoritmo pateiktos rekomendacijos prieštaravo pastarųjų profesinei nuomonei, kaip pvz.: rekomendacija siekti takaus susitarimo atrodė logiška pagal duomenis, tačiau konkrečiu atveju kliento interesai reikalavo principingesnės pozicijos arba yra buvę situacijų, kai sistema siūlo gana „sausą“ ar formalų atsakymą į ginčą, o situacija reikalauja lankstumo ar net tam tikro žmogiško jautrumo. Informantų nuomone, nuspėjamojo teisingumo technologijos ne visada numato tam tikrus situacijos niuansus.

Informantų nuspėjamojo teisingumo technologijų vertinimas pagal galimą technologijų šališkumą yra vieningas, nes pastarųjų nuomone šališkumo išvengti nėra galimybės dėl to, kad informacija yra suvedama žmogaus, taip pat iškyla grėsmė asmens duomenų apsaugai. Dėl to, jei algoritmo mokomieji duomenys yra tendencingi (pvz., atspindi istorinį šališkumą), sprendimai gali būti nesąžiningi. Ginčų srityje tai ypač jautru, kai kalbama apie realią įtaką žmonių teisėms. Be to, priduriama, kad jei įrankiai mokomi remiantis neobjektyviais duomenimis, jie gali tiesiog „legalizuoti“ sistemines klaidas.

Informantų nuomone, nuspėjamojo teisingumo technologijų naudojimas gali ir stiprinti ir mažinti diskriminaciją teisinėje sistemoje, priklauso nuo to, kaip tai valdoma. Jei naudojama sąmoningai, su kontrolės mechanizmais – diskriminacija gali mažėti. Bet jei naudojama be priežiūros, tada kyla pavojus diskriminaciją net sustiprinti.

Kokybinio tyrimo dėka nustatyta, kad informantų nuomone visuomenė tik fragmentiškai supranta, kas yra nuspėjamojo teisingumo technologijos, taip pat priduria, kad pvz. mediacijos dalyviai dažnai tikisi žmogiško, empatiško proceso, ir sunkiai priima „automatizuotus sprendimus“. Taip pat priduriama, kad - „*nuspėjamojo teisingumo idėja vis dar daugiau susijusi su įdomiu žaidimu ar diskusijomis visuomenėje, nei realiu ginčų sprendimu*“ ir, kad pasitaiko atvejų, kai viena ginčo šalis kritikuoja kitą šalį, jog ši naudojasi tokiomis technologijomis. Informantų nuomone, atsiranda daugiau įgūdžių naudojant nuspėjamojo teisingumo technologijas, todėl jos tiesiog dažniau naudojamas, tačiau pabrėžiama, kad kol kas žmonių pasitikėjimas nuspėjamojo teisingumo technologijomis nėra didelis. Be to, priduriama, kad galimai net kiek mažėja, kai žmonės supranta, kad šios technologijos gali būti netikslios ar šališkos. Tačiau kartu auga supratimas, kad šios technologijos neišvengiamos.

Informantai teigė, kad korektiškas ir nešališkas duomenų įvedimas, didesnis skaidrumo ir paaiškinamumo tiek visuomenei, tiek teisės srities profesionalams užtikrinimas yra tobulintinos sritys, kai kalbama apie nuspėjamojo teisingumo technologijas. Taip pat priduriama, kad pačios technologijos taip pat turėtų būti tobulinamos ta linkme, kad gebėtų pastebėti ir įvertinti kuo daugiau reikšmingų aplinkybių byloje ir būtų gerai, kad įrankiai taptų labiau paaiškinami – ne tik informacinių technologijų kalba, bet taip, kad paprastas žmogus suprastų, kaip algoritmas padarė išvadą. Be to,

reikėtų daugiau testavimo realiomis sąlygomis ir spręsti klausimus dėl asmens duomenų apsaugos gerinimo.

Iššūkiai su kuriais dažniausiai susiduria informantai, taikant nuspėjamąjį teisingumą praktikoje, yra susiję su teisinio reguliavimo aiškumo stygiumi, dviprasmiškumu, žmogiškojo faktoriaus praradimu. Be to, informantų nuomone, sistema dažnai nesupranta konteksto, sprendimų motyvavimas neaiškus, o kartais iškyla klausimų – kas bus atsakingas, jei algoritmas apdoroja duomenis netiksliai, dėl ko rezultatai klaidingi. Taip pat pažymima, kad ir visuomenės pasitikėjimas šiuo klausimu labai trapus, kas taip pat įvardinama - iššūkiu.

Apibendrinant kokybinio tyrimo metu gautus rezultatus, nustatyta, kad keturi informantai naudoja nuspėjamojo teisingumo technologijas savo darbo praktikoje arba su jomis susiduria, nes pastarosios technologijos yra naudojamos kolegų. Vienas iš informantų teigė, kad šis jokių įrankių, susijusių su nuspėjamojo teisingumo technologijomis nenaudoja ir, kad priimant teismo procesinius sprendimus pasikliauja tik žmogiškuoju faktoriumi, proceso dalyvių pateiktus dokumentus vertina be dirbtinio intelekto ar kitų analizės šaltinių naudojimo, tiesiogiai analizuojant susidariusią situaciją ir galiojančius įstatymus bei teismų praktiką. Keturių informantų darbo praktikoje nuspėjamojo teisingumo technologijos naudojamos tada, kai reikia vertinti ginčų sprendimo galimybes. Duomenų analizės įrankiai pasitelkiami, kai atsiranda analogiškų bylų tendencijų ar galimų teismo sprendimų modelių vertinimo poreikis.

Nuspėjamojo teisingumo technologijos, kaip dirbtinis intelektas ar duomenų analizės įrankiai, neturi didelės įtakos informantų priimamiems sprendimams, tačiau pastarųjų technologijų įtaka didėja pasirengimo fazėje, kai reikia įvertinti, ar verta bylinėtis, ar siūlyti mediaciją bei tais atvejais, kai pagal teiktus duomenis reikia pasitikslinti informaciją, kuri kartais šiek tiek koreliuoja su priimamais sprendimais. Naudojamos paieškos sistemos turi itin didelę reikšmę, tais atvejais, kai pavyksta atrasti galutinės teisminės instancijos teisės taisyklę (ratio decidendi) konkrečioje byloje.

Tyrimu nustatyta, kad nuspėjamojo teisingumo technologijos ypatingai naudingos dirbant su statistika ar vertinant ankstesnius sprendimus, kaip pvz.: kokie yra taikytini žalos atlyginimo dydžiai konkrečiose bylose; kai pavyksta atrasti galutinės teisminės instancijos teisės taisyklę (ratio decidendi) konkrečioje byloje; kai reikia greitai „pasiskaičiuoti“ ar palyginti situacijas – padeda efektyviau ruoštis. Nepaisant įvardintų privalumų, įvardinami ir nuspėjamojo teisingumo technologijų neigiami aspektai, kaip pvz.: netikslumai, kurie atsiranda, kai nuspėjamojo teisingumo technologijų sistema bando standartizuoti tai, kas yra per daug specifinė ar jautri situacija. Nuspėjamojo teisingumo technologijos dažnu atveju negali suprati ginčo subtilybių, pvz., emocinių ar etinių aspektų mediacijoje; be to, dirbtinis intelektas ar kiti įrankiai gali pateikti netikslią informaciją, ar iškreipti faktus.

Kalbant apie nuspėjamojo teisingumo technologijų patikimumą sprendžiant ginčus, nustatyta, kad informantai patikimumą vertina - „atsargiai“ arba neigiamai. Pastarųjų nuomone, ginčiuose svarbu kontekstas ir žmogiškas vertinimas, o nuspėjamojo teisingumo technologijos kol kas to pilnai neatstoja, tačiau kaip pagalbinė priemonė – vis dažniau praverčia.

Informantų praktikoje pasitaiko atveju, kai algoritmo pateiktos rekomendacijos prieštarauja pastarųjų profesinei nuomonei, kaip pvz.: rekomendacija siekti taikaus susitarimo atrodo logiška pagal duomenis, tačiau konkrečiu atveju kliento interesai reikalauja principingesnės pozicijos arba, kai sistema siūlo gana „sausą“ ar formalų atsakymą į ginčą, o situacija reikalauja lankstumo ar net tam tikro žmogiško jautrumo.

Informantų nuspėjamojo teisingumo technologijų vertinimas pagal galimą technologijų šališkumą yra vieningas, nes pastarųjų nuomone šališkumo išvengti nėra galimybės dėl to, kad informacija yra suvedama žmogaus. Taip pat atkreipiamas dėmesys ir į grėsmę asmens duomenų apsaugos atžvilgiu. Nuspėjamojo teisingumo technologijų naudojimas gali ir stiprinti ir mažinti diskriminaciją teisinėje sistemoje, priklauso nuo to, kaip tai valdoma. Jei naudojama sąmoningai, su kontrolės mechanizmais – diskriminacija gali mažėti. Bet jei naudojama be priežiūros, tada kyla pavojus diskriminaciją net sustiprinti.

Kokybinio tyrimo dėka nustatyta, kad informantų nuomone visuomenė tik fragmentiškai supranta, kas yra nuspėjamojo teisingumo technologijos, tačiau kol kas žmonių pasitikėjimas nuspėjamojo teisingumo technologijomis nėra didelis ar net mažėja, dėl technologijų pasitaikančio šališkumo ir netikslumo.

Nuspėjamojo teisingumo technologijų tobulintinos sritys susijusios ne vien tik su korektišku ir nešališku duomenų įvedimu, didesnio skaidrumo ir paaiškinamumo tiek visuomenei, tiek teisės srities profesionalams užtikrinimu, bet ir su pačių technologijų tobulinimu, ta linkme, kai orientuojamasi į pastarųjų gebėjimą pastebėti ir įvertinti kuo daugiau reikšmingų aplinkybių byloje. Be to, nustatytas nuspėjamojo teisingumo technologijų testavimo poreikis realiomis sąlygomis bei asmens duomenų apsaugos gerinimo priemonių įgyvendinimas. Iššūkiai su kuriais dažniausiai susiduriama yra susiję su konteksto trūkumu, šališkumu, atsakomybės ribomis ir baime, kad žmogiškas faktorius bus išstumtas. Taigi, ginčų sprendimas – jautri sritis, dėl ko bet kokia technologinė intervencija turi būti labai apgalvota.

IŠVADOS

1. Nuspėjamasis teisingumas - tai informacinių technologijų, įskaitant dirbtinio intelekto metodus, taikymas, siekiant analizuoti didelės apimties teisės duomenis ir teismų praktiką, turint tikslą prognozuoti galimus ginčų sprendimo rezultatus. Nuspėjamojo teisingumo dėka sudaromos palankios galimybės teisėjams ir kitiems teisinės sistemos dalyviams priimti sprendimus ir tuo pačiu skatinamas operatyvesnis bylų sprendimas. Nuspėjamojo teisingumo atsiradimą įtakojo technologinių ir teorinių veiksmų sąveikos. Teorinių prielaidų ir empirinių tyrimų dėka galimas aiškus supratimas apie nuspėjamąjį teisingumą, o technologinių naujovių pagalba suteikiamos reikiamos priemonės nuspėjamojo teisingumo realizavimui. Technologijų pažangos įtaka nuspėjamajam teisingumui pasižymi tuo, kad suteikia ne tik galimybes daryti tam tikras prognozes ir išvadas, bet ir gilesnes įžvalgas tiek apie teismų sprendimų priėmimo procesus, tiek ir apie pačią teisės praktiką.

2. Nuspėjamojo teisingumo technologijos, kaip dirbtinis intelektas ar duomenų analizės įrankiai, neturi didelės įtakos teisės srities profesionalų priimamiems sprendimams, tačiau pastarųjų technologijų įtaka didėja pasirengimo fazėje, kai reikia įvertinti, ar verta bylinėtis, ar siūlyti mediaciją bei tais atvejais, kai pagal teiktus duomenis reikia pasitikslinti informaciją, kuri kartais šiek tiek koreliuoja su priimamais sprendimais. Naudojamos paieškos sistemos turi itin didelę reikšmę, tais atvejais, kai pavyksta atrasti galutinės teisminės instancijos teisės taisyklę (*ratio decidendi*) konkrečioje byloje. Nuspėjamojo teisingumo technologijos ypatingai naudingos dirbant su statistika ar vertinant ankstesnius sprendimus, kaip pvz.: kokie yra taikytini žalos atlyginimo dydžiai konkrečiose bylose; kai pavyksta atrasti galutinės teisminės instancijos teisės taisyklę (*ratio decidendi*) konkrečioje byloje; kai reikia greitai „pasiskaičiuoti“ ar palyginti situacijas. Nepaisant to, kad vis dar sprendimai yra priimami individualiai, tačiau vis dažniau pasitelkiami nuspėjamojo teisingumo elementai, kurie integruojami į praktinius veiklos modelius.

3. Iššūkiai su kuriais dažniausiai susiduriama, nuspėjamojo teisingumo panaudojimo kontekste, yra susiję su konteksto trūkumu, šališkumu, atsakomybės ribomis ir baime, kad žmogiškas faktorius bus išstumtas. Teisės srities profesionalų darbo praktikoje susiduriama su problema, kai algoritmo pateiktos rekomendacijos prieštarauja pastarųjų profesinei nuomonei, kaip pvz.: rekomendacija siekti taikaus susitarimo atrodo logiška pagal duomenis, tačiau konkrečiu atveju kliento interesai reikalauja principingesnės pozicijos arba, atvejais, kai sistema siūlo gana „sausą“ ar formalų atsakymą į ginčą, o situacija reikalauja lankstumo ar net tam tikro žmogiško jautrumo.

4. Visuomenė nėra pakankamai informuota apie nuspėjamojo teisingumo technologijas, o visuomenės pasitikėjimas pastarosiomis – skeptiškas, nes trūksta aiškumo, kaip šios technologijos veikia. Nuspėjamojo teisingumo naudojimas gali ir stiprinti ir mažinti diskriminaciją teisinėje

sistemoje, priklauso nuo to, kaip tai valdoma. Jei naudojama sąmoningai, su kontrolės mechanizmais – diskriminacija gali mažėti. Bet jei naudojama be priežiūros, tada kyla pavojus diskriminaciją sustiprinti. Išskiriamos rizikos, susijusios su netikslumais, kurie atsiranda, kai nuspėjamojo teisingumo technologijų sistema bando standartizuoti tai, kas yra per daug specifinė ar jautri situacija. Nuspėjamojo teisingumo technologijos dažnu atveju negali suprati ginčo subtilybių, kaip pvz., emocinių ar etinių aspektų mediacijoje, be to, kyla rizika, susijusi su informacijos netikslumu ar faktų iškraipymu.

Taigi, ginamasis teiginys, kad nuspėjamasis teisingumas gali atlikti tik pagalbinę funkciją ginčų sprendimo procese, tačiau negali ir neturi pakeisti teisingumo vykdymo, mediacijos ar derybų procesų, pasitvirtino, nes pastarųjų atžvilgiu svarbus kontekstas ir žmogiškas vertinimas, o nuspėjamojo teisingumo technologijos kol kas to pilnai neatstoja, tačiau kaip pagalbinė priemonė – vis dažniau praverčia.

PASIŪLYMAI

1. Pasiūlymai nuspėjamojo teisingumo technologijų kūrėjams

Nuspėjamojo teisingumo technologijų kūrėjams reikėtų orientuotis į pastarųjų technologijų tobulinimo perspektyvas, susijusias su gebėjimu apibendrinti kiekvieną galutinės instancijos teismo sprendimą ir pateikti šiame sprendime nurodytą teisės taisyklę. Tokiu būdu būtų galima užtikrinti vienesnę ir tikslesnę teismų praktiką.

Svarbus nuspėjamojo teisingumo technologijų kūrimo poreikis su šališkumo kontrolės mechanizmais, nes pastarųjų dėka būtų sudarytos palankios sąlygos diskriminacijos mažinimo perspektyvoms.

Taip pat svarbu koncentruotis į pastarųjų technologijų testavimo poreikį realiomis sąlygomis ir asmens duomenų apsaugos priemonių stiprinimo įgyvendinimą.

2. Akademinei bendruomenei, žiniasklaidos atstovams ir teisės srities profesionalams

Visuomenė yra informuojama bendrai apie svarbiausias dirbtinio intelekto aktualijas, tačiau vyrauja didesnio aiškinimo ir įtraukimo poreikis, dėl ko tikslingiausia visuomenę informuoti per teisininkus, kaip pvz., savivaldybių teisės, personalo ir civilinės metrikacijos skyriaus darbuotojus, advokatų kontorą ir pan.. Kad visuomenė galėtų suprasti ir atsakingai vertinti nuspėjamojo teisingumo technologijų naudą bei rizikas, taip pat būtinas aiškesnis institucijų, akademinės bendruomenės ir žiniasklaidos dialogas.

3. Teisės srities specialistams, derybininkams, mediatoriams

Teisės srities specialistams, derybininkams, mediatoriams rekomenduojama nuspėjamojo teisingumo technologijas vertinti kaip priemonę, kuri skirta gauti daugiau informacijos, bet ne kaip sprendimo pagrindą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Alessa, Hibah. The role of Artificial Intelligence in Online Dispute Resolution: A brief and critical overview, 2022, <https://doi.org/10.1080/13600834.2022.2088060>
2. Andra Iftimiei, Mihai Iftimiei. Law And It Technologies. Predictive Justice, 2022, p. 169-173 <https://web-p-ebscohost-com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&sid=23d1edb8-c82d-448a-acd9-14de0254e091%40redis>
3. Ashley, Kevin.D. „Reasoning with cases and hypotheticals in HYPO“, *International Journal of Man-Machine Studies*, Volume 34, 1991, p. 755-757, žiūrėta 2024 m. gruodžio 2 d., [https://doi.org/10.1016/0020-7373\(91\)90011-U](https://doi.org/10.1016/0020-7373(91)90011-U)
4. Benvenuti, Simone ir Zolea, Sirio. „European courts and predictive justice: a feasible symbiosis?“, *Opinio Juris in Comparatione*, Vol. 1, n. 1, 2023 p. 62-67, <https://www.opiniojurisincomparatione.org/articles/european-courts-and-predictive-justice-a-feasible-symbiosis/>
5. Bhishm Khanna, Predictive Justice: Using AI for Justice. Centre for Public Policy Research., 2021, <https://www.cppr.in/wp-content/uploads/2021/05/PREDICTIVE-JUSTICE-USING-AI-FOR-JUSTICE-2.pdf>
6. Brenner, Michael, Suk Gersen, Jeannie, Haley, Michael Matthew Lin, Amil Merchant, Richard Jagdishwar Millett, Suproteem Sarkar, Drew Wegner. Constitutional Dimensions of Predictive Algorithms in Criminal Justice. Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review. Vol. 55, 2020, <https://journals.law.harvard.edu/crcl/wp-content/uploads/sites/80/2020/09/Brenner-et-al.pdf>
7. Carlson, Alyssa. The Need for Transparency in the Age of Predictive Sentencing Algorithms, „Iowa Law Revue” 103, 2017.
8. Chiara Gallese. Predictive justice in light of the new AI Act proposal, 2022, p. 2-6, [d.https://www.researchgate.net/publication/363136368_Predictive_justice_in_light_of_the_new_AI_Act_proposal](https://www.researchgate.net/publication/363136368_Predictive_justice_in_light_of_the_new_AI_Act_proposal)
9. Chinta, Swetha, „The role of generative AI in oracle database automation: Revolutionizing data management and analytics“. *World Journal of Advanced Research and Reviews*, 4(1), 2019, p. 54–63., DOI: <https://doi.org/10.30574/wjarr.2019.4.1.0075>
10. Christian, Gideon. Predictive Coding: Adopting and Adapting Artificial Intelligence (AI) In Civil Litigation, 2020, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3530039
11. Contissa, Giuseppe . „Rule-based systems per il diritto. Modelli e sistemi per la gestione e applicazione di regole“, p. 189-197, Arccia: Aracne, žiūrėta 2024 m. lapkričio 20 d.

- https://almastart.unibo.it/primo-explore/fulldisplay?vid=39UBO_VU&tab=default_tab&docid=39UBO_SEBINA_DSUBO04797680&lang=it_IT&context=L&query=lsr03,exact,318&offset=0
12. Demetris Vrontis et.al.. Artificial intelligence, robotics, advanced technologies and human resource management: a systematic review, *International Journal of Human Resource Management*, 33(3), 2021, p. 9-18 žiūrėta 2024 m. liepos 11 d., https://www.researchgate.net/publication/349383945_Artificial_intelligence_robotics_advanced_technologies_and_human_resource_management_a_systematic_review
 13. Engel Christoph Lorenz Linhardt & Marcel Schubert. Code is law: how COMPAS affects the way the judiciary handles the risk of recidivism, 2024, 1-15, žiūrėta 2024 m. liepos 27 d., <https://link.springer.com/article/10.1007/s10506-024-09389-8>
 14. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment, 2018, 42-74, žiūrėta 2024 m. birželio 15 d. <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>
 15. Falletti, Elena. Human Rights Protection and High-Risk AI Systems: The Spanish Model in Gender-Based Violence Prevention. Carlo Cattaneo - LIUC University, 2022, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4085224
 16. Filipsson Fredrik. What is ROSS Intelligence and How Does it Use AI?, 2025, žiūrėta 2025 m. sausio 8 d., <https://redresscompliance.com/what-is-ross-intelligence-and-how-does-it-use-ai/>
 17. Gallese, Chiara. Predictive justice in light of the new AI Act proposal, 2022. https://www.researchgate.net/publication/363136368_Predictive_justice_in_light_of_the_new_AI_Act_proposal
 18. Gaubienė, Neringa. Lietuvos dirbtinio intelekto strategija: ar teisingai suprantamas dirbtinis intelektas?, 2019, <https://www.teise.pro/index.php/2019/08/26/n-gaubiene-liuvos-dirbtinio-intelektto-strategija-ar-teisingai-suprantamas-dirbtinis-intelektas/>
 19. Grigas, Jonas. Ar dirbtinis intelektas pralenks žmogiškąjį?, 2019, <https://mokslosriuba.lt/kartumesgalime/2018/03/26/ar-dirbtinis-intelektas-pralenks-zmogiskaji/>
 20. Goertzel, Ben. „Artificial General Intelligence: Concept, State of the Art, and Future Prospects“. *Journal of Artificial General Intelligence* 5(1), 2014, p. 13-16, DOI: 10.2478/jagi-2014-0001

21. Gutauskas, Aurelijus. Teisingumas yra ir turėtų likti žmogiškas, 2019, <http://www.teise.pro/index.php/2019/01/18/aurelijus-gutauskas-teisingumas-yra-ir-turetu-likti-zmogiskas>
22. Hibah, Alessa. The role of Artificial Intelligence in Online Dispute Resolution: A brief and critical overview, 2022, p. 322, <https://doi.org/10.1080/13600834.2022.2088060>
23. Iftimiei, Law And It Technologies. Predictive Justice, *Adjuris.ro*, 2022, p. 172-173, <https://www.adjuris.ro › revista › articole>
24. Javed, Kashif, Li, Jianxin. Artificial intelligence in judicial adjudication: Semantic biasness classification and identification in legal judgement (SBCILJ), *Journal Heliyon*. 10, 2024, p. 4-7, <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e30184>
25. Juškevičiūtė-Vilienė, Agnė. *Dirbtinis intelektas ir konstitucinė teisė į teisingumą*, 2021.
26. Kaminskienė, Mediatoriaus vadovas metodinis leidinys, 2019, [https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/Mediatoriaus%20vadovas_%20Metodinis%20leidinys%20TM%20\(pdf\)\(1\).pdf](https://tm.lrv.lt/uploads/tm/documents/files/Mediatoriaus%20vadovas_%20Metodinis%20leidinys%20TM%20(pdf)(1).pdf)
27. Khanna, Bhishm. Predictive Justice: Using AI for Justice. Centre for Public Policy Research, 2021.
28. Kolkman, Daan. The usefulness of algorithmic models in policy making, *Science Direct*, Volume 37, Issue 3, 2, 2020, <https://doi.org/10.1016/j.giq.2020.101488>
29. Koulu, Rukka. Law, Technology and Dispute Resolution, 2019, https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/22821/9781138555389_text.pdf
30. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851, 34 str., žiūrėta 2024 m. kovo 8 d., <https://www.infolex.lt/ta/122442:str34>
31. Martins, João, Marques. „The Impacts of Predictive Justice in Civil Litigation“. *International Journal of Procedural Law*, 2024, žiūrėta 2024 m. gruodžio 17 d., <https://brill.com/view/journals/ijpl/ijpl-overview.xml>
32. Meneceur, Yannick. From predictive justice to generative Artificial Intelligence. *Village de la Justice*, 2024, žiūrėta 2024 m. gruodžio 16 d., <https://www.village-justice.com/articles/justice-predictive-intelligence-artificielle-generative,48945.html>
33. Myltseva, Veronika. The legal nature and principles of the predictive justice. *Recht der Osteuropäischen Staaten*, No. 3, 2019, p.59-62, <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/924850.pdf>
34. Morison, John, Harkens, Adam. Re-engineering justice? Robot judges, computerised courts and (semi) automated legal decision-making, *Legal Studies* 39(4), 2019, p. 1-18, DOI:10.1017/lst.2019.5

35. Mohamed Enas Quteishat Ali, Predictive Modelling in Legal Decision-Making: Leveraging Machine Learning for Forecasting Legal Outcomes, *Journal of Electrical Systems* 20(3), 2024, 20260-2062, žiūrėta 2024 m. liepos 2 d., https://www.researchgate.net/publication/380981542_Predictive_Modelling_in_Legal_Decision-Making_Leveraging_Machine_Learning_for_Forecasting_Legal_Outcomes
36. Murauskas, Donatas. Dirbtinis intelektas priimant teismo sprendimą – algoritmų klasifikavimas remiantis teisinio kvalifikavimo stadijomis, Vol. 115, p. 55–69, 2020., DOI: <https://doi.org/10.15388/Teise.2020.115.4>
37. Neha Jain, Somya Rastogi. Speech Recognition Systems – A Comprehensive Study Of Concepts And Mechanism, 2019, 1-3, žiūrėta 2024 m. birželio 18 d., DOI:10.26480/aim.01.2019.01.03
38. Nouri, Zouhaier; Salah, Walid Ben; Omrane, Nayel A. Artificial Intelligence and Administrative Justice: An Analysis of Predictive Justice in France., *Hasanuddin Law Review* 10 no. 2 , 2024, 121., žiūrėta 2024 m. gruodžio 16 d., DOI:10.20956/halrev.v10i2.5541
39. Razmetaeva, Yulia. The Rule of Law Crisis: Between Indefinable Values and Technological Determinism, 2023, 1-2, žiūrėta 2024 m. birželio 16 d., <https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1817778/FULLTEXT01.pdf>
40. Osbeck Mark. Lawyer as Soothsayer: Exploring the Important Role of Outcome Prediction in the Practice of Law. University of Michigan Law School, 2018, 70-73, žiūrėta 2024 m. liepos 2 d., <https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3020&context=articles>
41. Peseckaitė-Kibickienė, Gytutė. Mašininiu mokymu grįstų sprendimų keliama svarbiausi dabartiniai teisiniai iššūkiai, 7-8, Vilniaus universitetas. Magistro darbas. 2022
42. ReMida Famiglia „The legal advice software for calculating maintenance payments“, 2023, žiūrėta 2024 m. lapkričio 24 d., <https://www.remidafamiglia.com/index.php>
43. Rukka, Koulu. Law, Technology and Dispute Resolution, p. 43-56; 126-143, 2019., https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/22821/9781138555389_text.pdf
44. Singapore Academy of Law (2024). LAUNCHED: LAWNET AI, E-APOSTILLE , žiūrėta 2024 m. gruodžio 19 d., <https://www.sal.org.sg/blog/2024-Tech-Law-Fest-Day-2-LawnetAI-eApostille>
45. Stepanyan, Anna. Predictive analytics in the prognostic activity of the police of modern states, 2019, p. 44-46, žiūrėta 2024 m. liepos 28 d., https://www.researchgate.net/publication/338734267_Predictive_analytics_in_the_prognostic_activity_of_the_police_of_modern_states
46. Susskind, Richard. „Expert Systems in Law: A Jurisprudential Approach to Artificial Intelligence and Legal Reasoning“. *Modern Law Review*, 49 (2), 2011, 168-194, žiūrėta 2024

- https://www.researchgate.net/publication/227998190_Expert_Systems_in_Law_A_Jurisprudential_Approach_to_Artificial_Intelligence_and_Legal_Reasoning žiūrėta 2024 m. lapkričio 20 d.
47. Tao Luan. A Comprehensive Review of Simulation Technology: Development, Methods, Applications, Challenges and Future Trends, 2024, 1-5, žiūrėta, 2024 m. birželio 18 d., DOI:10.62677/IJETAA.2405119
48. Tiarks Elizabeth. Report on Artificial Intelligence and the Administration of Justice in the United Kingdom Predictive Justice, 2022, 2-10, žiūrėta 2024 m. liepos 28 d., <https://penal.org/sites/default/files/files/A-14-2023.pdf>; Digital Identity Tracker (2018). Onboarding And Authenticating A Global User Base
49. Ugwudike, Pamela. „Predictive Algorithms in Justice Systems and the Limits of Tech-Reformism“ *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, Vol. 11 No. 1, 87, 2022
50. Vasdani, Tara. From Estonian AI Judges to Robot Mediators in Canada, U.K., The lawyer's daily, 2019, <https://www.lexisnexis.ca/en-ca/ihc/2019-06/from-estonian-ai-judges-to-robot-mediators-in-canada-uk.page>
51. Zaina, Ait-Ali. Predictive justice in the age of artificial intelligence: Advantages and disadvantages, 2023, <https://web-p-ebsohost-com.skaitykla.mruni.eu/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=cf8de0ab-0b6e-40fc-9637-6438733812a3%40redis>
52. Završnik, Aleš . Algorithmic justice: Algorithms and big data in criminal justice settings. Volume 18 (5), 2019, 625-638, žiūrėta 2024 m. birželio 10 d. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1477370819876762>
53. Zekos, Georgios I.. Advanced Artificial Intelligence and Robo-Justice, 2022, p. 350-356, DOI:10.1007/978-3-030-98206-5
54. Wilbur Tim (2023). Blue J Legal co-founder Benjamin Alarie on how AI is powering a new generation of legal tech, Canadian Lawyer, žiūrėta 2024 m. liepos 28 d., <https://www.canadianlawyermag.com/resources/legal-technology/blue-j-legal-co-founder-benjamin-alarie-on-how-ai-is-powering-a-new-generation-of-legal-tech/374021>
55. Wirtz, Bernd W. , Weyerer, Jan C., Carolin Geyer. Artificial Intelligence and the Public Sector—Applications and Challenges, *International Journal of Public Administration, Taylor & Francis Journals*, vol. 42(7), 2019, 596-615, žiūrėta 2024 m. birželio 10 d. <https://ideas.repec.org/a/taf/lpadxx/v42y2019i7p596-615.html>

56. Worthy Campbell, Ray. Artificial Intelligence in the Courtroom: The Delivery of Justice in the Age of Machine Learning, 2020, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4425791

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Magistriniame darbe siekiama ištirti nuspėjamojo teisingumo panaudojimo ginčų sprendimo procese teisme, mediacijoje bei derybose galimybes ir iššūkius. Anketinės apklausos ir interviu pagalba, nustatyta, kad visuomenė nėra pakankamai informuota apie nuspėjamojo teisingumo technologijas. Nors šios technologijos, kaip dirbtinis intelektas ar duomenų analizės įrankiai, neturi didelės įtakos teisės srities profesionalų priimamiems sprendimams, tačiau pastarųjų įtaka didėja pasirengimo fazėje. Iššūkiai su kuriais dažniausiai susiduriama, nuspėjamojo teisingumo panaudojimo kontekste, yra susiję su konteksto trūkumu, šališkumu, atsakomybės ribomis ir baime, kad žmogiškas faktorius bus išstumtas.

Ginamasis teiginys, kad nuspėjamasis teisingumas gali atlikti tik pagalbinę funkciją ginčų sprendimo procese, tačiau negali ir neturi pakeisti teisingumo vykdymo, mediacijos ar derybų procesų, pasitvirtino, nes pastarųjų atžvilgiu svarbus kontekstas ir žmogiškas vertinimas, o nuspėjamojo teisingumo technologijos kol kas to pilnai neatstoja, tačiau kaip pagalbinė priemonė – vis dažniau praverčia.

Reikšminiai žodžiai: nuspėjamasis teisingumas, ginčų sprendimo procesas, mediacija, derybos.

The aim of the research is to explore the opportunities and challenges of using predictive justice in dispute resolution in court, mediation and negotiation. Through a questionnaire survey and interviews, it was found that the public is not sufficiently informed about predictive justice technologies. Although these technologies, such as artificial intelligence or data analysis tools, do not have a significant impact on the decisions taken by legal professionals, their influence increases in the preparation phase. The challenges most often encountered in the context of the use of predictive justice relate to lack of context, bias, limits of responsibility and the fear that the human factor will be displaced.

The argument that predictive justice can only play a supportive role in the dispute resolution process and cannot and should not replace the processes of administration of justice, mediation or negotiation has proved to be true, as context and human judgement are important in the latter, and predictive justice technologies are not yet a complete substitute for the former, but are increasingly useful as a supporting tool.

Keywords: predictive justice, dispute resolution process, mediation, negotiation.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Magistrinio darbo tema - Nuspėjamasis teisingumas ir jo panaudojimas ginčų sprendimo procese. Tyrimo tikslas – ištirti nuspėjamojo teisingumo panaudojimo ginčų sprendimo procese teisme, mediacijoje bei derybose galimybes ir iššūkius.

Tyrimo uždaviniai: išanalizuoti nuspėjamojo teisingumo sampratą ir teorines, technologines prielaidas nuspėjamajam teisingumui atsirasti; ištirti nuspėjamojo teisingumo galimybes ginčų sprendimo procese; ištirti nuspėjamojo teisingumo panaudojimo iššūkius ir problematiką; ištirti visuomenės požiūrį į nuspėjamąjį teisingumą: vertinimą, panaudojimo efektyvumą ir rizikas.

Darbą sudaro trys dalys. Pirmoje darbo dalyje atliekama nuspėjamojo teisingumo sampratos, teorinių, technologinių prielaidų įtakojančių nuspėjamojo teisingumo atsiradimo priežastis analizė. Antroje darbo dalyje siekiama atskleisti nuspėjamojo teisingumo galimybes ginčų sprendimo procese. Trečioje dalyje atliekama tyrimo rezultatų analizė, kurios pagalba siekiama išsiaiškinti teisės sričių atstovų požiūrį į nuspėjamąjį teisingumą, kaip šį reiškinį vertina ir kokias galimybes, kokius iššūkius šia tematika mato.

Visuomenė nėra pakankamai informuota apie nuspėjamojo teisingumo technologijas, o visuomenės pasitikėjimas pastarosiomis – skeptiškas, nes trūksta aiškumo, kaip šios technologijos veikia. Nuspėjamojo teisingumo technologijos, kaip dirbtinis intelektas ar duomenų analizės įrankiai, neturi didelės įtakos teisės srities profesionalų priimamiems sprendimams, tačiau pastarųjų technologijų įtaka didėja pasirengimo fazėje. Iššūkiai su kuriais dažniausiai susiduriama, nuspėjamojo teisingumo panaudojimo kontekste, yra susiję su konteksto trūkumu, šališkumu, atsakomybės ribomis ir baime, kad žmogiškas faktorius bus išstumtas. Nuspėjamojo teisingumo technologijos dažnu atveju negali suprati ginčo subtilybių, kaip pvz., emocinių ar etinių aspektų mediacijoje, be to, kyla rizika, susijusi su informacijos netikslumu ar faktų iškraipymu.

Ginamasis teiginys, kad nuspėjamasis teisingumas gali atlikti tik pagalbinę funkciją ginčų sprendimo procese, tačiau negali ir neturi pakeisti teisingumo vykdymo, mediacijos ar derybų procesų, pasitvirtino, nes pastarųjų atžvilgiu svarbus kontekstas ir žmogiškas vertinimas, o nuspėjamojo teisingumo technologijos kol kas to pilnai neatstoja, tačiau kaip pagalbinė priemonė – vis dažniau praverčia.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

The topic of my master thesis is *Predictive Justice and Its Use in Dispute Resolution*. The aim of the research is to explore the opportunities and challenges of using predictive justice in dispute resolution in court, mediation and negotiation.

The master thesis aims to analyse the concept of predictive justice and the theoretical and technological preconditions for the emergence of predictive justice, to explore the potential of predictive justice in dispute resolution, to explore the challenges and issues in the use of predictive justice as well as to explore the public's perception of predictive justice: evaluation, effectiveness and risks.

The work consists of three parts. The first part of the master thesis analyses the concept of predictive justice and the theoretical and technological assumptions that influence the causes of predictive justice. The second part of the thesis aims to reveal the possibilities of predictive justice in the dispute resolution process. The third part of the thesis analyses the results of the research, which aims to find out the attitudes of the representatives of the legal fields towards predictive justice, how they evaluate this phenomenon and what opportunities and challenges of this topic they see.

The public is not sufficiently informed about predictive justice technologies, and there is scepticism about them due to a lack of clarity about how they work. Predictive justice technologies, such as artificial intelligence or data analysis tools, do not have a significant impact on the decisions taken by legal professionals, but the impact of the latter technologies increases in the preparation phase. The challenges most often encountered in the context of the use of predictive justice relate to lack of context, bias, limits to accountability and the fear that the human factor will be displaced. Predictive justice technologies are often unable to understand the subtleties of a dispute, such as the emotional or ethical aspects of mediation, and there are risks associated with inaccuracy of information or distortion of facts.

The argument that predictive justice can only play a supportive role in the dispute resolution process and cannot and should not replace the processes of administration of justice, mediation or negotiation has proved to be true, as context and human judgement are important in the latter, and predictive justice technologies are not yet a complete substitute for the former, but are increasingly useful as a supporting tool.

ANKETA

Gerbiamas Respondente,

vykdomas tyrimas, kurio tikslas ištirti nuspėjamojo teisingumo panaudojimo ginčų sprendimo procese teisme ir mediacijoje galimybes ir iššūkius. (Jums tinkamą atsakymą pažymėkite X). Dėkoju už dalyvavimą apklausoje. (***Nuspėjamasis teisingumas** – tai informacinių technologijų, įskaitant dirbtinio intelekto metodus, taikymas siekiant analizuoti didelės apimties teisės duomenis ir teismų praktiką, siekiant prognozuoti galimus ginčų sprendimo rezultatus.*)

1. Koks Jūsų amžius?

- a) ≤ 30
- b) 30-40
- c) 41-50
- d) 51-60
- e) $61 \leq$

2. Kokia Jūsų profesija?

- a) Teisėjas
- b) Teisėjo padėjėjas
- c) Advokatas
- d) Mediatorius
- e) Teisininkas
- f) Kita (įrašykite)

3. Koks Jūsų požiūris į nuspėjamąjį teisingumą?

- a) Labai teigiamas
- b) Teigiamas
- c) Neutralus
- d) Neigiamas
- e) Labai neigiamas

4. Kiek jaučiatės informuoti apie nuspėjamojo teisingumo technologijų veikimo principus?

- a) Labai gerai informuotas

- b) Gerai informuotas
- c) Vidutiniškai informuotas
- d) Mažai informuotas
- e) Visai neinformuotas

5. Kaip manote, kokiais būdais nuspėjamojo teisingumo technologijos galėtų pagerinti ginčų sprendimo efektyvumą? Prašome detalizuoti.

- a) Padėtų greičiau priimti sprendimus dėl ginčų
- b) Pagerintų sprendimų tikslumą ir objektyvumą
- c) Sumažintų ginčų sprendimų kaštus
- d) Padėtų sumažinti bylų kiekį teismuose
- e) Kiti būdai (prašome įrašyti):

6. Kokioms sritimis, jūsų nuomone, nuspėjamojo teisingumo technologijos, ginčų sprendimo procese, gali turėti didžiausią poveikį?

- a) Teismų sprendimų prognozavimui
- b) Derybų strategijų optimizavimui
- c) Netinkamo sprendimo priėmimo rizikos vertinimui
- d) Dokumentų analizei
- Kita (įrašykite)

7. Kaip manote, ar nuspėjamojo teisingumo technologijų taikymas galėtų padidinti teisingumo prieinamumą?

- a) Taip, labai padidintų
- b) Taip, šiek tiek padidintų
- c) Neutrali nuomonė
- d) Ne, mažai padidintų
- e) Ne, visiškai nepadidins

8. Kaip manote, kokie didžiausi iššūkiai, susiję su nuspėjamojo teisingumo technologijų naudojimu?

- a) Duomenų privatumo ir saugumo užtikrinimas
- b) Technologijų patikimumas ir tikslumas

- c) Žmogiškojo faktoriaus eliminavimas
- d) Etiniai ir teisės klausimai
- e) Pasitikėjimo technologijomis trūkumas

Kita (įrašykite)

9. Kaip manote, ar reikia papildomų teisinių ar reguliavimo priemonių, kad būtų užtikrintas nuspėjamojo teisingumo technologijų sąžiningas naudojimas?

- a) Taip, reikalingos griežtesnės priemonės
- b) Taip, reikalingos šiek tiek griežtesnės priemonės
- c) Neutrali nuomonė
- d) Ne, papildomos priemonės nereikalingos
- e) Ne, visai nereikalingos

10. Jūsų nuomone, ar visuomenė jau yra pakankamai informuota apie nuspėjamojo teisingumo technologijas? (Savo nuomonę pagrįskite)

11. Kaip vertinate visuomenės pasitikėjimą nuspėjamojo teisingumo technologijomis?

- a) Labai aukštas pasitikėjimas
- b) Aukštas pasitikėjimas
- c) Vidutinis pasitikėjimas
- d) Žemas pasitikėjimas
- e) Labai žemas pasitikėjimas

12. Kaip manote, kiek svarbu užtikrinti skaidrumą ir aiškumą dėl to, kaip veikia nuspėjamojo teisingumo technologijos?

- a) Labai svarbu
- b) Svarbu
- c) Neutrali nuomonė
- d) Nelabai svarbu
- e) Visai nesvarbu

13. Jūsų nuomone, kiek plačiai nuspėjamasis teisingumas šiuo metu yra taikomas ginčų sprendimo atžvilgiu, Lietuvoje?

- a) Plačiai taikomas visose teismų instancijose
- b) Taikomas tik pavieniais atvejais ar eksperimentiniais pagrindais

- c) Dar netaikomas, bet yra svarstymų ar planų
- d) Visiškai netaikomas
- e) Nežinau / neturiu nuomonės

14. Ar Jums asmeniškai yra tekę susidurti su nuspėjamojo teisingumo taikymu arba jį naudoti praktikoje?

- a) Taip, esu tiesiogiai taikęs (-usi) nuspėjamojo teisingumo sprendimus ar įrankius praktikoje
- b) Taip, esu susidūręs (-usi) netiesiogiai (pvz., stebėjęs, analizavęs, domėjęsis praktiniais pavyzdžiais)
- c) Ne, bet esu girdėjęs (-usi) apie tokias technologijas
- d) Ne, niekada nesusidūriau ir neteko taikyti

15. Kaip, Jūsų nuomone, nuspėjamasis teisingumas paveiks ginčų sprendimus priimančių specialistų darbo pobūdį?

- a) Palengvins darbą, padidins specialistų darbo našumą
- b) Išstums kai kurias funkcijas
- c) Pareikalaus naujų įgūdžių ir kvalifikacijos
- d) Nepakeis esminio darbo pobūdžio
- e) Nežinau / neturiu nuomonės

Interviu

1. Kokia Jūsų profesija ir kiek metų dirbate šioje srityje?
2. Ar Jums tenka savo darbe naudoti arba vertinti informaciją, gautą iš nuspėjamojo teisingumo technologijų, kaip pvz.: dirbtinio intelekto ir duomenų analizės įrankių ?
3. Kaip dažnai nuspėjamojo teisingumo technologijos, kaip dirbtinis intelektas ar duomenų analizės įrankiai, turi įtakos Jūsų priimamiems sprendimams?
4. Kokiose situacijose nuspėjamojo teisingumo technologijos pasirodė naudingos arba, priešingai, netikslios?
5. Kaip vertinate nuspėjamojo teisingumo technologijų patikimumą sprendžiant ginčus?
6. Ar teko susidurti su atvejais, kai algoritmo pateiktos rekomendacijos prieštaravo Jūsų profesinei nuomonei?
7. Kaip vertinate nuspėjamojo teisingumo galimą technologijų šališkumą (pvz., dėl įvestų duomenų)?
8. Ar manote, kad nuspėjamojo teisingumo naudojimas gali stiprinti ar mažinti diskriminaciją teisinėje sistemoje? (Savo nuomonę pagrįskite).
9. Ar, Jūsų nuomone, visuomenė pakankamai informuota apie nuspėjamojo teisingumo technologijas?
10. Kaip, Jūsų nuomone, visuomenė vertina nuspėjamojo teisingumo taikymą ginčų sprendimo atvejais?
11. Ar pastebite visuomenės pasitikėjimo šiuo reiškiniu augimą ar mažėjimą?
12. Kaip, Jūsų nuomone, ateityje turėtų būti tobulinamos nuspėjamojo teisingumo technologijos?
13. Kokius didžiausius iššūkius įžvelgiate taikant nuspėjamąjį teisingumą praktikoje?